

România literară

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Grupul de publicații Topaz
23 - 29 septembrie 1992
(Anul XXV)

29

FRICA

DUPĂ alegerile din 20 mai 1990, un țaran bătrîn (cu care m-am împrietenit instantaneu, într-un compartiment de tren) mi-a făcut o mărturisire:

- Eram hotărît să nu-l votez pe Iliescu. Oamenii ca el ne-au luat pămîntul. Țin minte și acum cum ne intrau în curți, încruntați, cu servietele în mîini, ca să ne convingă să semnăm. Dacă nu le deschideam ușa, ne băteau în geam, cu creionul chimic, pînă ni se făcea frică și ieșeam. Pe oricine am să votez, mi-am spus, dar nu pe Iliescu. Numai că atunci cînd am intrat în cabina de vot, mi-am pierdut curajul. Dacă se află? Au ei vreo metodă și mă înregistrează... Și nu mi-era teamă atît pentru mine, cît pentru copiii și pentru nepoții mei. De ce să mă pun tocmai eu de-a curmezișul? De ce să le fac rău celor din familie? Lasă, să-l dea jos alții, dacă vor să-l dea. Cu un vot mai mult sau mai puțin tot nu se schimbă situația. Așa că am votat cu Iliescu și am scăpat de-o grijă.

Acest raționament l-au făcut mulți oameni la alegerile trecute. Și îl vor face și la alegerile care vor avea loc peste cîteva zile. Frica - o frică de ceva nedefinit, o frică injectată fără întrerupere în conștiințe timp de patruzeci și cinci de ani - are încă, în România, o eficiență electorală mai mare decît orice campanie propagandistică de ultimă oră.

În mintea multor alegători - care n-au cunoscut printr-o experiență proprie perioada dinainte de război și nici nu sînt conectați, prin cultură, la memoria colectivității - singurul tip uman susceptibil de a fi lider este cel reprezentat de Ceaușescu. Ei îl urau pe dictator, ar fi fost în stare să-l și sfîșie, dacă le-ar fi căzut în mînă, dar nu mergeau cu imaginația atît de departe încît să creadă în posibilitatea venirii la conducerea țării a unui om de cu totul altă factură. Idealul majorității era un Ceaușescu mai îngăduitor.

Ca o ironie a sortii, secretarul general al unui partid fundamental nelegitim a ajuns cu timpul, prin teroare propagandistică, prin teama obscură inspirată de Securitate, un fel de etalon al legitimității. Persoanele care nu seamănă cu el, care nu intră în tiparul comportamental și chiar fizionomic ceaușist, par multor alegători... suspecte.

Marele, deși lamentabilul, atu al lui Iliescu îl constituie asemănarea lui cu Ceaușescu. Ceilalți candidați la postul de președinte sînt *altfel*. Doar Gheorghe Funar amintește oarecum de dictator, însă amintește de o trăsătură a personalității lui care l-a făcut pînă la urmă odios: o fermitate sumbră, de rău augur. Însă Emil Constantinescu, Caius Dragomir, Mircea Druc și Ioan Mînzatu nu au nimic ceaușist. Sînt *oameni*, mai buni sau mai răi, neatîngi de acea alienare care în România a ajuns să fie considerată - în mod tragic - un însemn al predestinării pentru statutul de lider.

N-am întîlnit nici un om care să-l urască pe Emil Constantinescu. Însă am întîlnit oameni care, simpatizîndu-l, recunoscîndu-i cu franchețe calitățile, au totuși sentimentul că, dacă l-ar vota, s-ar afla în... clandestinitate. Cum să voteze ei pe cineva care... nu este cum ar trebui să fie... care... în sfîrșit...

... Care nu seamănă cu Ceaușescu, acesta este gîndul lor nerostit.

Sentimentul că prezența la conducerea țării a lui Ion Iliescu constituie o fatalitate se datorează și Televiziunii care și-a folosit prestigiul imens și capacitatea de a simula obiectivitatea pentru a-l impune pe actualul președinte, în mintea celor lipsiți de discernămint, ca pe un dat, ca pe un personaj sine

HONORÉ DAUMIER: Ce se vede? Număr ilustrat cu lucrări ale gravurului francez, reproduse din albumul *Il Ritorno del barbari*, Veneția, 1988

qua non, ca pe o înfrunțare a ideii înseși de oficialitate. Gravitatea celor care îl anunță, prezentarea lui în postura de pater familias la diferite evenimente, trecerea sub tăcere a erorilor sale prea... expresive, toate acestea combinate cu un discret zîmbet ironic atunci cînd vine vorba despre alți oameni politici, cu exhibarea polemicilor dintre aceștia, sub pretextul unei depline transparențe au condus pînă la urmă la crearea impresiei că lumea politică se compune din *Iliescu și ceilalți*, dintr-un centru unic, inevitabil, și diferite personaje care gravitează în jurul lui.

Monstruosul sistem de gîndire implantat cu forța de Ceaușescu în România încă persistă și beneficiarul lui este Iliescu.

Dintr-un punct de vedere mai înalt, este evident faptul că oamenii ca Emil Constantinescu se află cu adevărat în centrul existenței și că persoane ca actualul președinte se situează la periferia ei, ca o funingine a trecutului. La 27 septembrie se va vedea cîți dintre cetățenii României și-au depășit frica rușinoasă și au început să redescopere logica vieții.

Alex. Ștefănescu

DIN SUMAR

- Vară electorală tîrzie
- Bujor Nedelcovici: A doua scrisoare adresată ministrului justiției
- Petre Țuțea despre libertate
- Un interviu cu Carlo Bo în exclusivitate pentru „România literară“
- Poezii de Dan Laurențiu

NE SCRUI CITITORII

München, 27.8.1992

Stimate dle Dimisianu,

Folosind dreptul meu la replică vă somez să publicați în revista dv. următoarele:

În nr. 24/19-25 august 1992 al revistei "România Literară" se afirmă la rubrica "Revista Revistelor" că într-un articol publicat în revista "Literatorul" nr. 30, dl Valeriu Cristea "acordă credit total unor dezvăluiri denigratoare făcute de Jacob Popper". Printre aceste dezvăluiri "denigratoare" s-ar număra și afirmația făcută de mine că Virgil Ierunca și Monica Lovinescu "acceptau să colaboreze la publicația neofascistă CUVÎNTUL ROMÂNESC din Canada", ceea ce n-ar corespunde adevărului: eu aș fi folosit metoda unei persoane iubite "de dl Cristea enorm, până la idolatrizare" (?) care constă în "a eticheta pe anticomuniști drept fasciști, legionari etc."

Consider aceste afirmații făcute fără semnătură, deci reprezentând integral punctul de vedere al "României Literare", drept necorespunzătoare adevărului și de natură să dăuneze bunei mele reputații.

Primul fals (prin omisiune): dv. omiteți să vă informați cititorii că eu n-am făcut "dezvăluiri" nici în tramvai nici scrijelindu-le pe ziduri, așa cum s-ar putea crede de către cei care nu au alt mijloc de informație decât publicația dv., ci într-un volum de 212 p., apărut în editura Victor Frunză din București în primăvara acestui an și prezentat publicului românesc în cadrul "Primului târg internațional al cărții" ("BOOKHAREST"), la standul editurii Frunză și la o conferință de presă. Dl Dimisianu este mai în măsură ca oricine să știe toate acestea, întrucât eu i-am înmănat

personal la jumătatea lunii mai câte un exemplar din "În culisele Europei Libere" și din "Omul și umbra", romanul meu apărut mai de mult în Italia și editat pentru prima oară în limba în care a fost scris de "Junimea" din Iași.

Al doilea fals: eu nu am făcut în "În culisele Europei Libere" nici-o "dezvăluire" care să nu fi fost bazată pe documente din care o bună parte au fost reproduse în facsimil în această carte (d.ex.: documente doveditoare a colaborării lui Virgil Ierunca și Monica Lovinescu la "Cuvântul Românesc"). Desfid pe oricine să dovedească că vreunul din aceste documente nu este autentic! Pe baza acelor documente eu am dovedit în cartea mea că conducerea din ani 1976 - 1980 a "Europei Libere" m-a concediat fără temei, încercând să mă compromită în fața opiniei publice din Statele Unite prin "trucuri murdare" (acte false, declarații mincinoase al unor fasciști notorii, d.ex. I.V.Emilian „președintele pe viață al "Zvasticilor de Foc"), drept sancțiune pentru că eu dezvăluisem în fața Congresului și Ministerului de justiție SUA că conducerea din acea perioadă a posturilor de radio Europa Liberă/Libertatea a dus în mod sistematic o politică de integrare a extremei drepte românești în propaganda anti-comunistă, contrazicând astfel în mod flagrant linia trasată acestor posturi de radio de către Congresul SUA. Pentru această orientare greșită conducerea din acea vreme a RFE/RL a fost concediată în corpore, după venirea la cărma Statelor Unite a președintelui Reagan și a echipei sale de neo-conservatori pragmatici.

Al treilea fals: În cartea mea se dovedește prin citate ample și chiar prin pagini facsimilate că "Cuvântul Românesc", printre ai cărui colaboratori se numărau Monica Lovinescu și Virgil Ierunca făcea în mod fățiș propaganda anti-

"ȚIGANIADA". Credem de obicei că operele literare - mai ales cele aparținând epocilor îndepărtate - formează un muzeu închis, la care au acces doar câțiva inițiați. Și mai credem că scrierile clasice slujesc doar la încărcarea inutilă a memoriei elevilor, deoarece între ele și epoca noastră nu mai există nici un fel de legătură. Eroare! De la Virgiliu, Dante ori Shakespeare putem învăța înfinit mai mult decât de la un autor contemporan; ei ne oferă omul etern, puțin sensibil la variații de timp sau loc. Iar la capitolul premonițiilor geniale, clasicii români nu rămân mai prejos. Și așa ajungem la *Țiganiada*.

Cine mai citește astăzi bătrîna noastră epopee națională de pe la 1800, uitatul monument în versuri ce și-a pus sigiliul tragicomic asupra culturii române moderne? În afara autorilor de ediții și a specialiștilor universitari - probabil că nimeni. Dacă degetele a patru sau cinci mîini ajung din belșug pentru a număra pe cititorii în viață ai epopeii lui Ioan Budai-Deleanu, asta nu înseamnă că spiritul *Țiganiadei* ar fi dispărut dintre noi, dimpotrivă.

Cum uneori hazardul combină spectaculos lucrurile, s-a întîmplat ca scena sfințirii (dacă o putem numi așa) domnului Ion Cioabă ca "rege al romilor", transmisă la TV, să preceadă imaginile unui miting electoral al domnului Funar. Nu bănuiesc vreo intenție explicită a televiziunii: a acționat poate doar subconștientul operatorului de serviciu. După ungerea domnului Ion Cioabă ca monarh și după încoronarea sa cu coroană de aur, a urmat pîruiala finală între participanții la ceremonie: ilustrare perfectă a cîntului XII din *Țiganiada*. Mitingul domnului Funar avea loc pe un larg târșan - decor prin excelență ecologic - unde lumea se bulucise; aici candidatul ardelean la

președinție îi iniția pe admiratorii săi în tainele democrației și le sugera (făcîndu-le complice cu ochiul) cînd să strige huo! și mai ales cui. Mulțimea hohotea, tăvălindu-se de plăcere. Trimiterea la cînturile X și XI ale *Țiganiadei* se impunea aproape didactic. Viața refăcea modelul literar. În momentele de apogeu eroic, o zdravănă răbufnire țigănească ne aduce brusc pe pămînt - așa-i la noi!

Am da dovadă de imaginație delirantă dacă ne-am închipui că domnii Cioabă și Funar (cel care ne asigură că Mihai Viteazul a fost ucis la 1601 de soldați austro-ungari) ar fi citit *Țiganiada*. Dar se vede că lipsa lecturii nu reprezintă o piedică. Comportarea în spiritul epopeii se produce spontan, milioane de contemporani ai noștri o fac fără să-și dea seama, demonstrînd indirect și prin mii de exemple perenitatea literaturii baroce.

Mai avem atunci oare dreptul să spunem că cea dintîi epopee românească doarme în rafturile bibliotecilor? Bineînțeles că nu. Descifrînd substratul nostru profund, Ioan Budai-Deleanu ne-a fixat în eternitate. În campania electorală de pînă acum, *Țiganiada* n-a prea fost luată drept referință, nici măcar de către ardeleni. Dl. Funar, de exemplu, și-a manifestat răspicat preferința pentru Avram Iancu, pe care îl citează și-l imită la tot pasul. Am însă impresia că se înșeală - nu cu mult - doar cu cîteva decenii și cîteva kilometri: modelul său a fost fixat în zorii veacului al XIX-lea, de un alt mare ardelean de pe lîngă Hunedoara, de Ioan Budai-Deleanu, prin magnifica ficțiune a *Țiganiadei*, unde Janalău, Corcodel, Goleman sau Tandaler fac concurență oricărei personalități istoric atestate.

Mihai Zamfir

democratică și legionară și era purtătorul de cuvînt al Gărzii de Fier în anii evocați în cartea mea. Desfid pe oricine să dovedească că articolele de doctrină legionară reproduse în întregime în *Addenda* cărții mele nu au apărut *ad literam* în "Cuvântul Românesc" în perioada susmenționată!

În caz că nu veți publica această scrisoare în termen de o săptămîna delă data primirii ei conform avizului de recepție mă voi vedea nevoit să recurg la toate mijloacele pe care legea mi le pune la dispoziție

pentru apărarea bunei mele reputații.

Jacob Popper

N.R. Publicăm "somația" d-lui J. Popper, cu promptitudinea pe care ne-a îngăduit-o poșta. Cît privește "apărarea bunei sale reputații", de care se arată preocupat, credem că era cazul să o aibă în vedere încă din perioada anilor '50, cînd practica sociologismul vulgar în publicații din România.

RETROVIZOR

Abisuri electorale

■ **CĂ F.S.N.**, care, de aproape trei ani, ne dezamăgește zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă, și-a scris pe afișele electorale cuvîntul speranță; că dl. Iiescu vorbește despre deschidere, după ce a făcut totul (vorba odiosului) ca să ne închidă orizonturile interne și internaționale; că Partidul România Mare vînează metodic irromâni verzi (în diferite grade de rudenie), folosind armele morale ale legionarismului antebelic; că Partidul neocomunist al dlui Verdeț promite să respecte drepturile omului și să redea țării demnitatea pierdută - iată tot atîtea dovezi de lipsă a logicii în actuala campanie electorală.

Printre rari combatanți a căror logică nu suferă critica l-aș număra pe dl. Funar, care, invocînd unitatea națională, îl consideră pe Ceaușescu a fi fost un bun român și îl amenință pe episcopul Tokés cu închisoarea de la Gherla. Problema dlui Funar și a partidului său este în mod limpede una de morală: în numele iubirii de neam, ei instigă la ură contra străinilor.

Între lipsa de logică a unora, care s-a dovedit comică, și lipsa de morală a altora, care poate deveni tragică, între Polonia lui Walesa și Iugoslavia lui Miloșevici, se cascadează abisul nostru electoral. (N.M.)

Stimate Domnule director,

Aflu din ultimul număr al *României literare* (nr. 25/1992) că doamna (sau domnișoara) Monica Spiridon îmi atribuie pledoariile la congresele de specialitate în subiecte pe care nu le-am abordat niciodată. Și mai aflu că sunt un... „politruc travestit în istoric”.

Dacă în privința primei aserțiuni aș fi inclinat să pun afirmația respectivă pe seama lipsei totale de informare în materie a autoarei, cea de-a doua mă obligă să-i semnalez doar că atestarea mea ca doctor în istorie al Universității București este semnată între alții de acad. C.C. Giurescu.

Sper, de asemenea, că în virtutea specialității ce o practică - și încă într-o revistă de ținută *României literare* - știe cu exactitate sensul cuvintelor și noțiunilor. Or „politruc” trimite nemijlocit la „instructor politic”. Ceea ce în cazul meu, care nu am avut niciodată vreun grad și nici vreo atribuție sau funcție politică, este cu totul calomnios.

Așteptînd retractarea doamnei (sau domnișoarei) Spiridon, sunt convins, domnule Nicolae Manolescu, că veți acorda acestei precizări spațiul dreptului la replică.

Cu veche considerație,

Cristian Popișteanu

Vară electorală târzie

EVENIMENT tot mai apropiat, fixat în calendarul vieții noastre pe anul acesta, alegerile stau în spatele mai tuturor mișcărilor politice și chiar ne-politice la care, vrînd-nevrînd, asistăm.

Alegerile sînt un eveniment-limită, care le va fi fatal multora, împingîndu-i într-o lumină crudă, ca la Roentgen. Convinși că ar putea să se lanseze pe-o orbită fascinantă, nenumărați trepăduși, pînă acum necunoscuți, s-au hotărît să candideze, afirmînd că nu au alt scop în viață decît acela de a ne face - pe toți? - fericiți. Unii, mai modești, au ales Parlamentul, alții, mai siguri pe ei - nu ne dăm seama întotdeauna de ce s-au aruncat nici mai mult nici mai puțin decît la președinția țării. Au avut loc anunțuri patetice, conferințe de presă, cereri de una sută mii semnături pro din partea te miri cui. Totul cu o ușurință și o iresponsabilitate care, vorba aceea, te-ar face să plîngi de nu te-ar face să rîzi. Caragiale continuă să fie zeul tutelat al vieții noastre, politice și nu numai. Căci de cîte ori fi vîd pe toți aceștia care încearcă să ne încinte - așa cum se spune - cu șoșele, cu momelile, mă gîndesc la eternitatea ridicolului, la nemurirea dăruită preoților lui. Dar mă mai gîndesc și la lipsa de scrupule calculată, la sîngele rece al unor astfel de personaje „politice”, în goană pur și simplu după căpătuială, cu orice preț, fie acesta și nenorocirea a milioane și milioane de conaționali. Ceea ce urmează, însă, de aici e mai tragic: o neîncredere generală, în toți și în toate, o neputință fundamentală a oricărui român de a mai crede în vreun program, în vreo promisiune. Cum spunea cineva: ce ne facem dacă și ai noștri vor fi ca și ai lor? Răspunsul e unul singur: nu vom mai putea crede în nimeni, pe nimeni, ne vom îndepărta, de aceea, scribiți de rolul nostru în treburile cetății, pînă acolo încît nici nu ne vom mai prezenta la vot. Cu mulți dintre concetățenii noștri acest lucru s-a și întîmplat: dezamăgiți de ai lor și ne-prea-plăcîndu-le să-și recunoască greșeala ei au și decretat că toți sînt la fel, că nimeni nu e mai bun, că totul e o simplă și dezagustătoare goană după ciolan. Acest cuvînt, atît de

plăcut evocator în compania altora precum fasole ori varză și cînd ție-foame, a ajuns să ne scribească și să ne îndepărteze nu numai pe unii de alții, ci și pe toți de toate cele decisive pentru țara în care, vrem-nu vrem, trăim. Spre satisfacția puterii instalate și a polițiilor sale secrete.

Se apropie de noi alegerile de toamnă, care ar fi trebuit să fie de vară, care ar fi trebuit să fie de primăvară... cu o întregă cohortă de ipochimeni puși pe ajuns, unii de voie, alții de nevoie. Căci dacă unii dintre noii candidați la Parlament sau președinție s-ar fi putut abține, fără urmări prea grave, trebuie să recunoaștem că pentru alții, pentru ceilalți, candidații, ba chiar aleșii de profesie, opțiunea nu e deloc liberă, ea fiind îndreptată într-un singur sens: în sus. Știm cu toții de ce: cu cît ei vor fi mai sus, cu atît li se va părea mai îndepărtată posibilitatea judecării lor pentru fapte de drept comun comise fie în timpul guvernării comuniste, fie în timpul celeilalte, mai recente, neo-comuniste, în curs de altfel de desfășurare. Credeam a ști că prea adesea țara noastră s-a aflat, de-a lungul istoriei, în zu zwang. Dar și acești domni, foști tovarăși, actualmente la putere, sînt într-un fel de zu zwang, adică, mai pe românește, la nevoie, neputînd să se retragă pur și simplu, ca orice om cu conștiința curată, din afacerea numită a guvernării, sau a puterii. Căci pierzîndu-și imunitățile de tot felul, de care beneficiază ca deputați, miniștri, președinți, s-ar vedea în scurtă vreme puși să dea socoteală de cele comise (chiar crime) în timpul guvernării trecute... Aici se ivește zu zwangul de la șah, *nevoia* de a acționa într-un singur fel, și anume în așa fel încît să fie aleși cu orice preț, nu numai pentru a se bucura în continuare de modul lor de viață preferat, acela de la putere, ci pur și simplu spre a-și salva pielea.

IATĂ dar cele două categorii, să zicem așa, negative, de candidați la noile investiții puse în joc. Trebuie să recunoaștem că, oricît de caragialesc ni s-ar părea jocul politic actual de la noi, există și a treia categorie de candidat,

Un adevărat luptător mascat

cel onest, care vrea să se pună în serviciul patriei și al concetățenilor săi. Acest tip de candidat este, paradoxal, cel mai dezavantajat, căci, deși, în cele mai frecvente cazuri, el candidează pentru prima oară, asupra lui se răsfrîng toate relele constatate pe seama celorlalte două categorii, în timp ce aceia vor beneficia, printr-un ciudat transfer, de consecințele onestității celuilalt. Acest transfer se realizează datorită raționamentului incomplet, defectuos, în care sînt atrași alegătorii, inocenți în ale raționamentelor, de către cei interesați.

Astfel se desfășoară jocul politic la noi, și poate că nu numai la noi, încît odată intrat în el nu mai poți controla prea bine efectul gesturilor și cuvintelor tale, interpretarea lor de către ceilalți „beneficiind de conotații cu atît mai surprinzătoare cu cît izvorăsc din cu totul alte însușiri și comportamente. Cu o expresie vulgară, cine se bagă-n tîrție este mîncat de porci. Totuși cred că mai ales omul cinstit trebuie să intre în viața politică,

asa murdară cum e ea, măcar spre a o face cu un dram mai curată, chiar cu riscul de a se pierde pe sine. În favoarea celorlalți, a tuturor.

Îmi sună în cap aceste versuri, compuse de Ion Sofia Manolescu acum vreo 60 de ani: „A murit poetul Călinescu,/ Mfine o să moară Manolescu,/ Poimfine un altul o să moară/ Ce frumoasă toamnă literară”. Cam așa și noi, mai murindu-ne o iluzie, mai o figură politică, ne trăim vara noastră electorală românească. (Ea cuprinde și acest început de toamnă, cam brusc.) Alegerile sînt, într-adevăr, un eveniment-limită, însă abia cel care privește mai departe, dincolo de ele, își dă seama ce vremuri și pe ce lume trăim. Să fim optimiști: la 27 octombrie-noiembrie-decembrie (unii zic septembrie) vom avea alegeri. Pe urmă, întîmple-se ce s-o întîmpla!

Nicolae Preișceanu

Examen de maturitate

CONCOMITENȚA campaniilor electorale pentru „prezidențialele” din Statele Unite și din România ne-ar putea deruta. Deosebirile nu sînt însă numai cele de stil ori de anvergură politică - pentru a nu mai pomeni despre „timpul de antenă” -; ele privesc mai ales raportul dintre concurenții înscriși în cursă și electori. Dacă americanii au de ales între două personalități reprezentative, la noi situația este în realitate inversată, candidații, șase la număr (inițial), avînd de selectat grupe largi din electorat. Practic poporul însuși se află în competiție.

Dacă ar fi să comparăm în diacronie consistența șanselor istorice ale națiunii, poate că acest moment de campanie electorală ar arăta ca gîtuirea unei clepsidre: prezentul pare acel spațiu îngust dintre două vase comunicante, acolo unde nu te găsești nicăieri. O radiografie a momentului ar surprinde electoratul românesc divizat între *confuzie* și *revelație*. Dacă opțiunea nominală poate oscila de la candidat la candidat (urmînd mai ales firul eventualelor dezamăgiri), între *confuzie* și *revelație* transferul este ireversibil.

Sondajele de opinie, oricum mai puțin relevante la noi decît într-o democrație formată, ordonează candidaturile într-un mod care nu are nimic în comun cu o statistică (imposibil de realizat vreodată!) care ar

împărți alegătorii în două mari secțiuni: cei cu înțelegerea libertății de opinie și cei rămași (deocamdată?) la condiția unor automate. Capacitatea de a vota după deplina și propria voință nu se suprapune încă posibilității de a-ți exercita dreptul de vot (considerat încă de unii o obligație colectivă).

Prin prisma raportului *mentalitate / necesitate a schimbării*, numele pe care va cădea ștampila în buletinul de vot are mai puțină importanță decît motivația deciziei alegătorului. Un cetățean care își va fi însușit obișnuința de a... gîndi nu va fi unul dintre cei care, fie și numai din ignoranță, își condamnă cultura la declin, națiunea la mediocritate, țara la criză. Astăzi alternativa speranței lucide nu poate fi decît o sumbră resemnare. România se va afla fie în circuitul țărilor civilizate, fie într-o periculoasă prelungire a izolării. Să ne amintim că la demonstrațiile ce au urmat lui 20 mai 1990 se scanda: „Zece lei o pîine / Ați votat un cîine! / Șapte lei un ou, / Ați votat un bou!” Nu credem că un popor se poate resemna în chestiunea alimentației și a bugetului individual, dar atragem atenția că un vot inconștient dat acum ar putea declanșa dificultăți care le-ar eclipsa pînă și pe cele economice...

Ne permitem să opinăm că într-un stat șubred care își permite luxul de a renunța la monarhia constituțională, miza „prezidențialelor” o depășește pe

cea a „parlamentarelor”. Aceasta pentru că partidele prezintă totuși, în marea lor majoritate, alcătuirii democratice, iar probabilitatea ca viitoarele camere să fie dominate de forțe politice iresponsabile sau ultraconservatoare este practic nulă pentru legislatura următoare (cel puțin). Cum, însă, Constituția uzurpatoare este elaborată parcă exclusiv pentru a servi potențailor momentului, fără nici o preocupare pentru stabilitatea viitoare a puterilor în stat, putem ușor presupune că personalitatea președintelui ce va fi ales și calitatea electoratului pe care s-a sprijinit, sînt, în această ordine, decisive pentru echilibrul perioadei care va urma: cea a unei adevărate tranziții. De aceea, situația este paradoxală: fiecare dintre cei șase candidați (probabil doar doi principali oponenti) își selectează alegătorii. Vor fi mai mulți cei care să întîrzie desprinderea de comunism, să accepte transformările doar în propriu avantaj și să încurajeze ilegalitatea prin minciună și complicitate? sau vor fi mai mulți cei care, înțelegînd că ultimii ani n-au fost decît o farsă a istoriei și că principalul curent politic postrevoluționar n-a însemnat decît o „rotație a cadrelor”, vor avea forța să determine *schimbarea*?

După „corijența” de la 20 mai 1990, singura probă pentru examenul de maturitate al conștiinței politice și civice va consta, la 27 septembrie 1992, în rezolvarea unui simplu exercițiu de libertate.

Astfel: dacă, prin absurd, teribil de popularul agent F. B. I. Cooper, cel de fiecare sîmbătă, ar avea cetățenie română, viitorul nostru președinte ar fi unul mai tînăr.

Alexandru Pleșcan

Literatura, ideologia și

IDEOLOGIA, începând din secolul 17, a avut intensități variate cu un accentuat caracter propagandistic. În secolul 20, acest caracter devine esențial, dominant și caracteristic. Literatura ca instrument de propagandă este o idee centrală a epocii, afirmată cu o energie fără precedent. Secolul nostru nu este numai un secol ideologic, dar și unul al propagandei sistematice, oficiale. Literatura constituie o armă politică de partid sau de stat. Depărtarea de sensul specificat, estetic și autonomist este atât de mare încât din ideea de literatură nu mai rămâne valabil decât înțelesul de „literă tipărită”. Se verifică încă o dată că acest etimon de bază constituie elementul fundamental, permanent și inatacabil al literaturii.

Ideea „propagandei ca armă” s-a născut, ca teorie organizată, în mediile activiste, marxisto-socialiste, încă la începutul secolului. Lenin dă în articolul *Organizație de partid și literatură de partid* (1905), forma cea mai directă și mai elementară acestei idei. Ea poate fi întâlnită și la Plehanov, adept al „criticii militante”, îndreptată împotriva „artei pentru artă” (*Arta și viața socială*, 1912-1913). Până la primul război mondial, concepția rămâne marginală, specifică doar cercurilor de stînga radicalizate.

După război, ea urmează cursul ascensiunii mișcării comuniste pe plan mondial, organizării și propagandei sale internaționale și a confruntării directe cu ideologia fascistă. Literatura de propagandă se confundă pentru o lungă perioadă cu literatura „antifascistă”, în favoarea „frontului popular”, ca „armă de clasă”, în vederea întăririi conștiinței de clasă a proletariatului, în primul rând. Perioada războiului rece intensifică și mai mult concepția propagandistică a literaturii. În vest, în lumea occidentală, democratic-liberală, literatura propagandistică luptă pentru „pace”, împotriva „imperialismului”, în favoarea tuturor „forțelor pozitive” ale societății. În est, în interiorul „lagărului socialist”, literaturii i se impune o funcție esențială educativă (reafirmată și în faimosul raport al lui N. Hrușciiov), pentru dezvoltarea „umanismului socialist”, în „perspectiva împiedică a viitorului”: victoria definitivă și mondială a comunismului. Eșecul acestui mesianism utopic, în același timp fanatizat și burocratizat, a devenit evident abia în ultimul deceniu al secolului, sub ochii noștri. Între 1945-1990, literatura a cunoscut însă, în regimurile totalitare comuniste, perioada sa de maximă ideologizare din întreaga sa istorie. O veche tradiție a literaturii „didactice”, edificatoare, retorice, este subit reactualizată și transformată într-un puternic instrument al politicii de stat. Pe un plan literatură se vede investită cu o funcție și o demnitate extraordinară, fără precedent. Pe un altul, ea se vede însă goliată, în mod radical - și în concepția multora pentru todeauna - de întreaga sa substanță specifică. Istoric vorbind, este un moment de mare cumpănă, de orientare decisivă, într-o direcție sau alta, a ceea ce continuă să se numească „literatură”.

Un alt moment inedit, original în felul său, fără precedent, în orice caz de o asemenea amploare și intensitate, este conflictul declarat dintre convingerile politice ale scriitorului „angajat” și programul său estetic. În principiu - și în bună logică de altfel - o ideologie nouă, de avangardă, nu poate să nu producă și forme noi de expresie nu mai puțin de avangardă. Drama începe însă atunci când formele efective noi, de avangardă, sunt respinse de doctrina oficială drept „burgheze”, „reacționare”, „formaliste”, „contrarevoluționare” etc. Suprerealismul politizat a trăit în forme acute tocmai o astfel de dilemă. André Breton o exprimă cu luciditate: „Există... sau nu o artă de stînga în măsură să se apere, vreau să spun o artă capabilă să-și justifice tehnica «avansată» prin chiar faptul că este în serviciul unei stări de spirit de stînga?” (1935). Răspunsul îl dă „practica”, respectiv „codificarea poeziei și artei în Rusia, codificare extinsă imediat, foarte paradoxal, foarte imprudent de zelatorii politicii sale, în toate celelalte țări”, teza dogmatică potrivit căreia „arta burgheză” ar fi doar „propagandă contrarevoluționară”. Confruntarea dintre „poetii autentici” și „poezia de propagandă” devine deci inevitabilă. Momentul istoric rămâne nu mai puțin caracteristic pentru modul cum specificul literar rezistă și

reacționează atunci când este atacat și „desființat” în centrul său vital. Confruntarea rămîne tipică și exemplară, un document de epocă de prim ordin.

MARXISMUL reformist nu poate rezolva, nici el, o astfel de dilemă. Ea este specifică oricărei arte cu „tendință”. „Tendința” trebuie apărată cu orice preț, deși criteriul estetic nu poate fi nici el negat. Aceasta înseamnă că o tendință politică justă (*richtig*) include o tendință literară. Care din ele predomină? Evident cea politică. Se propagă sofismul conform căruia o tendință, o „linie” politică justă, constituie și o linie literară justă. I se opune, mai mult sau mai puțin tacit, vechea concepție referitoare la „aspectul politic al poeziei (care) trebuie să fie mereu immanent”. Există în aceste cercuri și o conștiință lucidă a caracterului mistificator al propagandei.

Fenomenul propagandei literare este, în general, acceptat și studiat ca obiectiv și inevitabil. I se recunoaște o intenție și o structură retorică, persuasivă (după B. Croce „oratorică”), diferențiată: conștientă și responsabilă, inconștientă și iresponsabilă, parțial conștientă și deci responsabilă, de tipul Lucrețius-Dante. În astfel de cazuri, se constată o corelație între coerența artistică a operei și a viziunii despre lume a scriitorilor. Cercetările de istorie literară scot în evidență „ideea artei ca propagandă” ca fiind bine definită și activă încă din secolul 18, îndeosebi în Franța. Noua perspectivă lingvistico-formalistă a studiilor și terminologiilor literare redefiniște propaganda în termenii noi, inclusiv de glosar: orientare spre „mesaj”, ca o formă de „comunicare” (se propune și un model al comunicării propagandistice), în serviciul unui anume proiect social. Noțiunea are și o conotație polemică. Adepții „metodei formale” în Rusia (B. Eichenbaum, 1927), fac, pe față, „propagandă pentru o abordare științifică obiectivă în confruntare cu faptele (literare)”. Într-o altă fază istorică, „teatrul popular, teatrul profetic, teatrul cu «mesaj»” sunt respinse dintr-un sens diametral opus: „Toți autorii au voit să facă propagandă”. Noțiunea este indisolubilă legată de toate manifestările „tezei” în literatură și de toate recrudescențele sale moderne.

În secolul 20, literatura de propagandă devine, în funcție de contextul politico-social, o „literatură oficială” într-un dublu sens: expresie a unei doctrine de partid, precum în vest, în cazul partidelor marxist-leniniste, revoluționare, de opoziție; expresie a unei doctrine de partid (unic) și de stat, precum în cazul URSS și al blocului sovietic, după 1945. Concepția care stă la bază derivă direct din *Manifestul Comunist*: ideologia dominantă este ideologia clasei dominante. Când o clasă ia puterea, ea își impune propria ideologie. De unde, în reformulările secolului 20, apariția a două concepte literare noi: „literatură de clasă” (cum am văzut) și „literatură oficială”, respectiv de stat, totalitară, obligatorie, controlată și dirijată.

Pentru Lenin, exponentul cel mai tipic al acestei concepții, literatura face parte în mod indisolubil din activitatea de „partid”, a „muncii socialiste”. „Literatură trebuie să devină o literatură de partid”, „jos cu literații fără partid”. „Literatură trebuie să devină o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului.” În mod evident, această obligație revine doar scriitorilor membri de partid. Textul și contextul sunt limpezi. Dar după Revoluția din Octombrie - și mai ales după primul congres al scriitorilor sovietici - ideea de „partinitate”, abuziv extrapolată, devine obligatorie pentru toți scriitorii sovietici. Tot în acest an, G. Lukács se întreabă: *Tendenz oder Parteilichkeit?*, noțiune care se generalizează. După 1945, doctrina se extinde asupra tuturor țărilor socialiste. Distincțiile anterioare, din deceniile trei și patru, operate tot în sfera marxistă, între „ideologia cotidiană”, interioară, și „ideologia oficială”, explicită, a conștiinței cenzurate, rămîn cu totul marginale și ineficiente.

Termenul de „literatură oficială” apărut încă în secolul trecut când primește și un început de teoretizare (Anthero do Quental, 1865) - are și o accepție generală. Sensul este de literatură dominantă, uniformizată, canonică. În secolele 16 și 17, în Europa, „dominau aceleași principii și aceleași practici literare, modele imitate erau aceleași și o singură, în esență, literatură oficială”

(Menendez Pelayo). Accepția sa peiorativă devine evidentă mai ales în sfera formalistă: „Nu înțelegem să fetișizăm noțiunea de literatură și să ne închidem în limitele unei definiții canonice, literaritatea depășește marginile literaturii «oficiale»”. Ea este asimilată - în spirit polemic - ideii de literatură acceptată, curentă, academizată etc. contestată în esență.

Efectul direct al instaurării teoriei și practicii „literaturii oficiale” este dirijismul, concepția politică și administrativ-birocratică - și în ultimă analiză polițistă - a literaturii. Este un fenomen efectiv nou, inedit în biografia ideii de literatură, cu foarte puține antecedente (și în nici un caz de asemenea proporții), dacă exceptăm politica literară a Contrareformei. Exemplul cel mai tipic de dirijism literar îl oferă, în secolul 20, după 1917, URSS, unde literatura este chemată să aperse și să propage pozițiile de clasă ale proletariatului și socialismului. Ceva analog, însă de mult mai scurtă durată și de mai mică eficiență a constringerii, se constată doar în Germania hitleristă, cu al său program cultural-literar *Blut und Boden*.

Concepția marxist-leninistă oficială se traduce în literatură - și în ansamblul domeniului cultural - prin impunerea cursului și „liniei unice” a „comenzii sociale” ca parte a planului cincinal, idee acceptată și de unii marxiști occidentali, a încadrării riguroase a lumii literare în „Uniunea Scriitorilor”, condusă și controlată strict de Partid. Toate acestea devin - cu variații mai mult sau mai puțin semnificative - realități dominante, după 1945, în toate țările socialiste. Momentele istorice hotărâtoare sunt: Primul Congres al Scriitorilor sovietici (1934) și marile epurări care urmează celebrelor *Rapoarte* ale lui A. Jdanov (1946), cu un exegret de marcă în România: G. Călinescu. Estetica oficială devine „realismul socialist” (M. Gorki) și perspectiva revoluționar-socialistă obligatorie a literaturii. Exaltarea realismului socialist caracterizează întreaga critică marxistă, inclusiv cea occidentală. „Superioritatea sa artistică este condiționată istoric” (G. Lukács), adevărat articol de dogmă.

Scopul literaturii este să mobilizeze spiritele, să le organizeze (Stalin: „Scriitorii sunt inginerii sufletelor”), să le orienteze și să anticipe, să prefigureze victoria finală a comunismului. Literatura și arta trebuie să se îndrepte în aceeași direcție în care „muncitorii, țărani și soldații înaintază” (Mao). Rolul eroilor literari exemplari, tipici, devine capital. O listă de modele umane obligatorii propune și M. Gorki: „Eroii zilelor noastre sunt savantul, inventatorul, constructorul, comsomolitul, pionierul.” Problema valorii literare nu se mai pune sau este total subordonată tematicii politice. În formele sale extreme, post-jdanoviste, se merge pînă acolo încît se declară că un roman

mediocru scris de un comunist este infinit mai preferabil decât un roman reacționar sau pre-marxist (J. Revai). Astfel de teze aberante au făcut mari ravagii și în critica românească a epocii.

INTREG acest extremism totalitar corespunde, în primul rând, stalinizării progresive a URSS și a vieții sale literare. În faza inițială a puterii sovietice au existat și rezerve și chiar oarecare rezistență împotriva „conducerii artei prin decrete și instrucțiuni”. „Nimeni nu va impune sau va avea gândul să impună poezilor o tematică”. Luările de poziție ale lui Troțki (*Literatură și revoluție*, 1924) sunt cele mai notabile. Din păcate, lupta împotriva „birocrației totalitare”, „dirijismului artei oficiale”, „cultului personalității” ca și distincția dintre „faptul politic” și „faptul literar” etc. reprezintă tot atîtea poziții pierdute. Reacții identice pot fi semnalate și în occident, la „revizionisti” (K. Kautsky), la poeți, și teoreticieni de avangardă, ca A. Breton, de orientare „troțkistă”, adversar al „codificării”, pătruns de convingerea că „gîndirea lirică nu poate fi decât momentan dirijată”. Criticii marxiști, ca W. Benjamin, cînd vizitează URSS (1927), fac aceleași constatări și ridică aceleași proteste. Ele se intensifică în deceniile opt și nouă, ca urmare a „deschiderilor” politice și „destalinizărilor” lui N. Hrușciiov și M. Gorbaciov, de altfel foarte puțin preocupați de soarta literaturii.

Instaurarea de facto a literaturii oficiale, dirijiste și „teoretizarea” acestei literaturi are în aceeași perioadă a secolului 20 și în aceeași regiune continentală și o altă urmare importantă. Sensul propagandei sale se dovedește în același timp adversativ și dialectic: *pro* sau *contra*, după împrejurări. Literatura devine fundamental ostilă, *contra* adversarului său de orice natură. Cînd se oficializează, ca expresie a noii puteri (în speță comuniste) ea devine însă inevitabil *pro* și *contra* forțelor ce i se opun, declarate subit „reacționare”. Din „persecutată” ea devine „persecutor”. Oficializarea literaturii scoate totdeauna în lumină această polarizare fundamentală. Regimurile totalitare, dirijiste, fi dau cea mai tipică expresie. Literatura „comunistă”, marginalizată, de opoziție, devine, după preluarea puterii, unica literatură posibilă. Ea tinde să elimine în mod radical întreaga literatură de altă orientare, care i se opune direct sau indirect, chiar și prin simplă existență și pasivitate.

Privind în perspectivă istorică și în cadrul funcționării modelului general al ideii de literatură, ne aflăm, de fapt, în fața unei adevărate constante literare. Literatura a avut totdeauna un caracter negativ, mai evident ca niciodată în această perioadă. Eterna dialectică *nou/vechi*, *tradiție/modernitate*, tradusă în termeni ideologici („ideologia este ideea adversarului

Delegații Comisiei ciomăgarilor în exercițiul delicatelor lor funcțiuni

politica

meu", R. Aron), transmite literaturii un permanent rol polemic contestatar, demistificator, subversiv, revoluționar, respectiv conservator, represiv, reacționar. Această polarizare face parte din peisajul ideologic literar cel mai specific al epocii. Recunoașterea sa se verifică pe scara cea mai largă. Apare în felul acesta o tipologie nouă a literaturii în funcție de sensul său militant-polemic.

Literatura este, din acest punct de vedere, după împrejurări, contestatară sau represivă, „literatură a blamului” sau a „elogiului” (R.E. Curtius). O mai veche formulă a secolului 19, literatura „critică a vieții”, revine în mod frecvent, în cel următor. Literatura critică, tulbură, irită, pune permanent în discuție, emite judecăți dure despre lumea reală. Tendința de critică a realității este permanentă. Ofensiva ideologică a propagandei comuniste precizează obiectivele. În vest, este declarat „războiul spiritului contra puterii” (înțelege: capitaliste, fasciste etc.), în general „contra artei administrative” (*verwaltete Kunst*), a societății constituite. Se fac congrese, cu participări ilustre (A. Gide etc.), pentru „apărarea culturii”, se luptă „pentru cultură”, pentru „accesul la carte și la artă” etc. Toate aceste sloganuri sunt specifice propagandei culturale antifasciste, de stînga, în plină acțiune între cele două războaie.

Cît privește sensul strict politic, el este declarat pe față: combaterea ideologiei adverse, în speță o antiteză hotărîtă în fața fascismului. Pentru a ne limita doar la domeniul literaturii și al definițiilor sale, direcția este limpede: dacă „literatura umanistă” a avut un rol „de protest în perioada imperialistă”, acum scopul este de „a învinge definitiv tradiția ideologiei literare a liberalismului”. Inamicul nr. 1 este deci „concepția burgheză a literaturii”. Avangarda se definește ca „negare” radicală a „culturii burgheze”. Ideii „literaturii marfă” specifică economiei de viață, „avangarda fi contrapune ideea critică a literaturii opusă ideologiei literaturii de piață”. „Literatura de consum” este respinsă. Ceea ce se dorește este doar o literatură „combativă”, o literatură anticapitalistă, în „perspectivă socialistă”. Nimic mai mult sau mai puțin.

HETERONOMIA literaturii, inclusiv de acest tip, este urmarea influenței întregului cîmp ideologic al epocii. În acest context, literatura rămîne, în ultimă analiză, doar un suport grafic, imprimat, al unui corp de idei în expansiune militantă și propagandistică. Sărăcire enormă, radicală, pe de o parte a conținutului istoric, dublată de o verificare permanentă a sensului literal, primordial, al literaturii, pe de alta.

Alte expresii terminologice și „definiții” ale literaturii reflectă aceeași realitate intens ideologizată. Circulația lor se constată mai puțin în studiile specializate cît în marea presă. Există o „literatură democratică” și una „aristocratică”, în general una „de stînga”, cu vocație critică, neconformistă și alta „de dreapta”, conservatoare. Această polarizare esențială, tipică întregii epoci, produce formule care devin curente mai ales după al doilea război. În Franța: „literatură de disidență” și de „consimțire” (acceptare, *consempement*); în sfera anglo-saxonă: „literatură acceptării” (*assent*) și „dezacordului” (disidenței, *dissent*) sunt printre cele mai răspîndite. Reduse la cea mai curentă expresie, ele se confundă cu „literatură revoluționară” și „reacționară” în totalitatea denotațiilor și conotațiilor pe care acești termeni le implică.

Confruntarea lor permanentă pune în cea mai vie lumină mecanismul dialectic al literaturii. Analiza sa constituie una din contribuțiile importante ale secolului 20. Tendinței de etern refuz, protest, contestare, etc. i se opune recuperarea, stabilizarea, canonizarea. Fenomenul este surprins încă de la începuturile literaturii „revoluționare” sovietice. Analizele marxiste ulterioare îl confirmă. La fel, studiile istorico-literare și comparatiste consacrate avangardei care se „clasicizează” periodic și inevitabil. Există, în mod evident, o „cultură adversativă”, produsul unei dialectici culturale negative. De unde o „contra-cultură”, o poezie *pour* opusă poeziei *pure*, o „literatură a refuzului”, care se instituționalizează în mod constant. Vocația sa predominant socială este în direcția stabilizării, oficializării, canonizării.

Ceea ce a făcut pe mulți chiar să declare că literatura, din această perspectivă, este sau ar fi de esență „reacționară”. În cercurile - în general de stînga - se răspîndește ideea că a face literatură înseamnă a fi de-a dreapta „reacționar”, că „statutul, cel puțin deocamdată, constitutiv reacționar al literaturii”, rămîne încă o mare realitate. De unde întrebări aparent absurde sau insolite, dar perfect legitime în această ordine de referințe: „Este literatura fantastică reacționară?” „Este literatura totdeauna reacționară?” S-ar părea că da, din acest punct de vedere.

Există însă, din perspectiva diametral opusă, și teza riguros contrară. Literatura este prin definiție incomodă, contestatară, inconformistă, liberatoare. Negativismul radical ține de esența intrinsecă a literaturii. O astfel de realitate se verifică în orice sistem social și fază istorică. Dar cu atît mai mult în secolul 20, ajuns la luciditatea maximă a tendințelor și procedeele literare. Formaliștii ruși văd în *ostranenie*, în „defamiliarizare”, încă din primele decenii, metoda esențială a literaturii, care o ferește de stereotipie, anchiloză, „rugină”. Subversiunea este deocamdată la nivelul normelor și al codurilor literare. Suprarealismul face un pas mai departe proclamînd valoarea subversivă permanentă și integrală a poeziei. Inclusiv a ordinii morale, sociale, politice, urmată de contestarea eternă, *non stop*. Ea se opune oricărui „angajament”, inclusiv de tipul „rezistenței”.

Tema devine deosebit de acută mai ales după deceniul cinci cînd, în occident, se propagă ideologia negației literare permanente. Sunt puse în discuție totalitatea valorilor „burgheze”, dar și „marxiste”, care impun și justifică orice „instituție literară” dominantă. Cel puțin două mari exemple sunt citabile. După J. P. Sartre, literatura este erzie, contestație necesară inclusiv împotriva stalinismului care dă dovadă de „oportunism”. Disciplina de partid este pusă și ea în cauză. Roland Barthes - adept integral al subversiunii ideologiei și culturii tradiționale, „adevăratul nostru război...” este contra tuturor puterilor” (*les pouvoirs*) - pune în centrul subversiunii radicale, limbajul, textul, scriitura. Inclusiv critica literară, a judecății de valoare.

Este de fapt și marele loc comun al publicisticii și criticii franceze a anilor șaptezeci. Se vorbește și se scrie peste tot despre funcția contestatoare și liberatoare a scriiturii, despre subversiunea în text și prin text (teză fundamentală a grupului *Tel Quel*), despre „ce poate literatura”, în sensul demistificării, negării, contestării, cum și dacă ea poate schimba lumea, despre funcția antifuncțională a literaturii, echivalentă cu „funcția indispensabilă a deranjării” (*dérangement*). Concluzia, în această sferă, este unanimă: literatura „deranjează” și ea trebuie să „deranjeze”: coduri literare, instituții, tot. Definiția literaturii se modifică în consecință: „literatură ca critică”. Critică ideologică-socială, în primul rînd.

Orientări identice și formule similare, unele percutante, se întîlnesc și în critica germană a epocii. Aici domină Școala de la Frankfurt, care studiază și pune în lumină toate energiile critice ale literaturii. „Instituția artă”, „instituția literatură” - se susține - este întotdeauna în opoziție socială, în orice orînduire socială. De altfel, „cine scrie, provoacă”. Literatura este în mod esențial „incomodă” (*unbequeme Literatur*). Valorificarea literaturii „provocatoare”, „negative”, „critice”, „critică de valori” se constată, de altfel, peste tot în vest, cu inevitabile ecouri epigonice, minor-publicistice, și în estul Europei. Doar o definiție italiană, din mai multe posibile: „Literatura, prin definiție, contravine oricărei norme; puterea, prin definiție, normalizează și instituționalizează”. Intreaga teorie italiană a avangardei literar-artistică pleacă, de altfel, de la aceleași constatări. Un efect este și influența asupra sociologiei literare. Se scoate în evidență sensul inconformist, antieconomic, al lui *Trivial literatur*, opoziția latentă, permanentă, împotriva unor valori consacrate ca bun gust, gratuitate, puritanism, sacralitate specifică literaturii de *cordel* etc.

Adrian Marino

O ipoteză îndrăzneață

Mitul lînei de aur în spațiul românesc

IN mitologia greco-romană tema eroilor ocupă un loc privilegiat. Eroii constituiau exemple în educația tinerilor apărători ai cetății și în luptele de expansiune. Să amintim doar pe Hercules, Ulysses ori Theseus ar fi de ajuns. Totuși, vom continua enumerarea cu Iason, nu atît ca să întărim aserțiunea de mai sus, cît pentru că tocmai despre el și despre grupul lui de argonauți va fi vorba în cele ce urmează.

Mitul este bine cunoscut: Iason și însoțitorii săi, îmbarcați pe Argo, pornesc spre Colhida în căutarea lînei de aur. Renumitul trofeu, strașnic păzit de un șarpe totdeauna treaz, va încununa, în final, căutările perseverente, presărate cu neprevăzute primejdii ale temerarilor argonauți. Regatul colhilor condus de Aietes este plasat undeva, în Caucaz. Ipoteza este susținută, între alții, și de Ovidius. Pe baza unor dovezi culturale și materiale vom pune în discuție acest detaliu.

Pornim de la un adevăr, unanim admis, că orice legendă se dezvoltă dintr-un simbul real, care, prin oralitate, capătă ramificații și inflorescențe noi de-a lungul timpului. În privința lînei de aur se pune problema dacă ea a existat ca atare, sau este o metaforă, un rezultat al fanteziei înfierbîntate a celor vechi. Credem că prima posibilitate corespunde adevărului: lîna de aur a fost obiectul unui comerț învăluit în mister din rațiuni economice.

Să poposim acum cu gîndul în Banat. Aici grăbește, ca afluent al Dunării, un rîu de munte denumit de romani, Dierna, astăzi Cerna. La rîndul său, are ca afluent rîul Mehadia, care își adună apele de pe un versant ce conține aur aluvionar.

Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg, în *Cronica Banatului* (scrisă între 1826 și 1829), descrie modul cum, prelungind o veche tradiție dacică, localnicii obțineau lîna de aur: luau o piele de oaie pe care o fixau cu lîna în sus pe fundul rîului, în așa fel încît amestecul de granule fine de aur cu nisip să treacă peste ea. Cum există o diferență sensibilă de densitate între nisip și particulele de aur, mai colțuroase și mai grele, acestea din urmă rămîneau fixate de lîna, nisipul fiind luat mai departe de ape. Cînd se scotea, după un anumit timp, lîna devenea într-adevăr de aur! Ea nu era deci un obiect în sine, ci un mijloc de recuperare a aurului, căci, ne spune cronicarul, lîna de aur comercializată de greci era mai departe așezată pe o vatră și arsă. Cenușa și resturile de nisip se îndepărtau, iar aurul rămas se prelucra în mici lingouri. Sîntem informați că într-un muzeu din Egipt se păstrează un mîner de cuțit din aur dacic aluvionar obținut în zona și după metoda despre care am vorbit.

Existența exploatărilor prețiosului metal în Banat este atestată și de prezența unor bresle ale aurarilor pînă spre finele secolului al XVIII-lea. Savantul Francesco Grisellini, pasionat călător, în a sa *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, consemnează că în prima jumătate a secolului al XVII-lea

s-a făcut încercarea de a se relua exploatarea aurului aluvionar în Banat, dar s-a renunțat din pricina lipsei de rentabilitate.

Acestea sînt, pe scurt, datele istorice. Legenda argonauților (cunoscută din mitologia greco-romană) a continuat să circule pe cale orală în Banat: o îndeletnicire atît de rară ca aceea descrisă nu putea lăsa indiferent mentalul colectiv. Așa încît, cînd mitul a trecut în legendă iar aceasta în baladă, amănuntul tehnologic asupra căruia ne-am oprit a fost consemnat criptic în două versuri. Episodul baladesc are în centru un erou local Iorgovan¹⁾. Este un cavaler medieval cu atribute civilizatoare. Aflat într-o zi pe malul Cernei, aude strigătul de ajutor al unei fete dinspre celălalt mal. E hotărît să o ajute. Trecerea în lumea de dincolo, conform tradiției, necesită o plată, un semn de recunoaștere, așa cum povestește Vergilius despre Aeneas folosind creanga de aur pentru traversarea Stixului. În baladă, în schimbul domolirii mugetului apelor, Iorgovan oferă Cernei „un fuior de aur/ cu ochi de balaur”. Aceste două versuri încifrează mitul lînei de aur păzite zi și noapte de fetele uriaș: „fuior” este sinonim cu „lînă”, iar sintagma „ochi de balaur” semnifică „vigilență, pază asigurată de un balaur, de un monstru ophiidian”. Îmbunătățit astfel, Cerna (Dierna), acceptînd darul și recunoscînd în Iorgovan un inițiat, se liniștește brusc, fapt atestat topografic în dreptul localității Topleț. Iorgovan poate trece spre a salva fata încolăcită de uriașul șarpe.

Considerăm că „fuiorul (=lîna) de aur/ cu ochi de balaur” despre care amintește balada este tocmai lîna de aur căutată de argonauți. Că mitul greco-roman pomenește de Colhida și nu de spațiul hiperborean, nu constituie un contraargument la ipoteza noastră. Plasarea în Caucaz a minunatului trofeu este intenționată: astfel, negustorii greci își îndepărtau eventualii concurenți de la aurul dacic.

Simburele baladesc menționat demonstrează existența unor puternice filoane tradiționale cu rădăcinile în antichitate pe meleagurile românești. Hercules, patronul apelor tămăduitoare de la Băile Herculane, a evoluat, odată cu pătrunderea creștinismului, la Sfîntul Gheorghe, biruitorul balaurului. Ulterior, cavalerul a devenit Iorgovan²⁾, erou de baladă, ucigător de șerpi uriași (Drachentöter) ca și Indra, Re (Ra), Marduk ori Siegfried.

Enache Nedela

¹⁾ Ca substantiv comun, „Iorgovan” înseamnă „liliac” (*Syringa vulgaris*). Arbustul e originar din Persia și a fost acclimatizat și în Banat prin intermediul turcilor care-l numeau „Jeylâc”. Această denumire a rezistat mai bine, fiind păstrată nu numai în România, „liliac”, ci și în restul Europei: fr., span. „lila”; it. „lilla”; engl. „lilac” etc.

²⁾ Problema evoluției acestor personaje legendare ne-a preocupat într-o lucrare aflată în manuscris: *Elemente de cultură greco-romană în balada Iovan-Iorgovan*.

Dan LAURENȚIU

Litografie de Mircea Dumitrescu

Așa e după atîția ani

Așa e după atîția ani
la adînci bătrînețe
nu credeam că mă voi mai
întoarce la tine Psyche

tu erai deja pierdută
în hrubele infernului
tu erai oarbă eu
umblam prin lumina feroce a soarelui

el îmi spunea cuvinte delicioase
la urechea stîngă
el era mai tare decît femeia
el venise să-mi facă o vizită erotică

acea lumină de miere care nu ne-a fost
hărăzită nici de zei nici de oameni
femeia mea neagră încerca să coboare
în tenebrele imaginii ei

eu nu coboram în infern
eu coboram în trupul ei
care se numea soția mea cu ochii verzi
ca ai Cîmpilor Elizee

Două subterane

Nu mai știu să spun nimic
tăcerea îmi va fi vocea de aur
dar aceasta nu-l așa
cînd voi fi cu adevărat în mormînt

nu știu cum va fi tăcerea de aur
cînd aurul acesta strigă pînă la cer
dar eu voi tăcea vă promit
voi fi mai tăcut decît mormîntul în care
voi dormi

asa își va duce viața Poetul
asa își va contempla moartea
Nemuritorul

unul pe pămînt
celălalt sub pămînt

două flori negre se
vor naște
una pe pămînt
cealaltă sub pămînt

Către mine o epistolă

Așadar dragul meu cititor
tu cel din stele nu
de aici de pe pămînt
din cer din foc și din apă

mai mult decît din oasele
Domnului El are miîri
cap și picioare și celelalte

pe care le-a avut Cel sîngerat
pe crucea
orașului sfînt / cum sfînt
dacă trupul și sîngele

Său a stat pradă
corbilor celor mai negri
care au întunecat vreodată
cerul plin de lumina îngerilor?

Probă pentru conciliu!

Anamnesis!

Nu știu de ce m-am născut
pentru lumea aceasta
nu știu de ce a căzut
o frunză din acel copac necunoscut
din cer

dar mai ales nu știu de ce m-am născut
din femeie

de ce am căzut la picioarele ei
mai roze decît triunghiul funebru
pe care azi îl regret ca pe trecutul meu

dar nu mai pot face nimic
sînt o pasăre rătăcită
printre nouri
sînt o pasăre rătăcită printre fulgere

dar acum nu mai văd
nici fulgerele
nu mai aud nici tunetele din ceruri
totul mi se pare plat

afară de aceste amintiri
care strigă din orice clipă a vieții mele
eu pe aceste tunete trăiesc
și mă cutremur

Rugăciune

Acum Doamne Tu ai să mă leri
nu pot spune cine a căzut din
împărăția Ta cînd s-a făcut voia Ta
poate a căzut un nor

poate a căzut o rîndunică
și a căzut pe aripile sale
o noapte mai curînd

o zi eu nu pot să știu
și noaptea și ziua îmi sînt
totuna

Despre pasărea nopții

Niciodată nu m-am pîns de
pasărea nopții
în plină tinerețe ea era sora
care-mi intona
pe umărul meu puternic

un cîntec despre deșertăciunea
acestei vieți în care trebuie să trăim
îmi murmura la ureche
cum se spunea pe atunci

eu ascultam cu o ureche
și o ultimă cu cealaltă
vai cît de tînar eram
pasărea de pe umărul meu stîng

îmi ciripea un lucru esențial
tu știi că vei lubi
tu știi că vei muri
iar eu strigam orgollos
Nevermore!

De ce rasa umană

Oamenii - eu nu mă consider om -
au fost născuți după Chipul Celui de
Sus
astfel ei păstrează o scînteie divină
și care le-a adus mereu aminte de cer

dar ceea ce trăia ca și nemuritor
în inimile sacre venind de la Dumnezeu
a făcut o mică plimbare
prin împărăția întinericului

aceasta a fost construită tot de Cel de
Sus

scopul său a fost oare
inventarea iadului să-l măgulească
pe cel divin
oare nu era El însuși acolo?

O dimineată de iarnă

Chipul tău vai peregrin
peste viscol
eu încerc Doamne să-ți încălzesc
mîinile în mînuși de zapadă

printre nouri
tu zbori ca un fulger în plină iarnă
eu te urmez eu încep să-ți
surlu în obrazul

mai palid decît cerul
la Polul Nord acolo unde
ursul alb se scufundă
și caută un pește să se scufundă

în oceanul pustiu
plară ochii tulburători din cale
acolo nu există ochi albaștri
restul e tăcere absolută

nu mai are rost să
scriu nici un rînd

Ieșirea din Nirvana

Scriu pe această pagină
obscură
scriu pe înstelata boltă a cerului
și sufletul meu nu
se satură de absolut

aud îngă mine un suflet
un răcnet de animal
care visează în somn
el poate visează

că a pășit pe pragul
infernului sau paradisului
eu nu mai pot avea
astfel de visuri căci

le-am trecut clipă de
clipă prin viața reală
pentru mine viața
aceasta mai este

rana din care se
scurge sîngele lui
Iisus de pe cruce

O bucurie nouă a purificării

În noaptea aceasta am coborît din nou
în iad era în noaptea Paștelui
și mă ducea femeia în dollu
de mîna dreaptă cea căzută

din ziua cea mare
și cerul stăpînit de puterile
încoruptibile adorate de cel
bolnavi de cel care se ostenesc

pe mările și oceanele
cele fără odihnă ca
însuși spiritul nostru
în drumul său spre absolut

după ce mai întîl am trecut
pe calea fericită a crucii
o Doamne Tu ai coborît acolo
printre lacrimi roșii de sînge

să ne leri de păcatul
morții și să ne arăți drumul
din pădurea neagră a
infernului unde-mi duc viața mea
trecătoare

Luna

Luna aceea neprihănită
pe unde nu călcase încă
picior de om
și ea planeta se credea nemuritoare

luna aceea totuși de o culoare galbenă

și cîteva stigmatate de umbră
pe fața ei mai pură
decît fesa unui înger

rotindu-se prin spațiul astral
adică prin bezna
și cîntînd răsunînd
printre nouri printre cavouri

luna aceea pe care am văzut-o
amîndoi într-o seară de iarnă
la capătul lumii
noi înșine clipocind la capătul lumii
era un sfîrșit al tinereții

Forța destinului

Nu știu ce voi scrie pe această pagină
albă

destinul meu este mai obscur
decît un labirint plin de fiare la pîndă
unde trebuie să te rătăcești

decî logica îmi cere să știu
ce voi scrie pe această pagină
oare voi descrie chipul unui înger
sau poate al unui demon

oricum cele două fețe radicale
născute de conștiința tenebroasă a
umanității
mai mult decît cea indiferentă

a lui Dumnezeu
care s-a retras după Facerea lumii
Facerea lumii și acum
ne-a lăsat în voia nimănui

cu excepția zilei de astăzi
cînd totul a fost lăsat
în voia mea
în puterile mele satanice

Un destin ineluctabil

Într-o seară de primăvară
era poate în ajunul Paștelor
cînd lacrimile jîneau loc
de ploale pe Muntele Sinai

acolo unde fill aleși
ai Domnului trebuiau
să supraviețuiască
să aibă de mîncare și de băut

și astfel să meargă în coate
și în genunchi pe drumul
care să ducă rasa umană înainte
pentru a se împlini astfel voia
Celui care a poruncit să se
împlinească vîrsarea de sînge
a lui Abel și Cain
adică să se desăvîrșească
făptura diabolică
a omului

Primăvară

Ea mi-a dat sărutul de seară
la masa de seară la masa de seară
masa era albă meseii erau negri
sărutul meu de seară era negru

și nu se vedea sub umbrela neagră
sub care plutea acel sărut de seară
decît un domn cu un joben negru
care călătorea cu sărutul de seară
pe buze

și cărarea neagră sub ghetete negre
nici nu se auzea sub scîrînitul de seară
și numai un scrișnet transcendent
al dinților se auzea sub acea umbrelă

de seară care încerca să ascundă
acel rinjet de seară o vino primăvară

A doua scrisoare deschisă adresată ministrului justiției

Stimate domnule MIRCEA IONESCU
QUINTUS

În prima scrisoare pe care v-am adresat-o (R.I. noiembrie 1991) am încercat să analizez câteva probleme majore care intrau în competența Ministerului de Justiție: 1. procesul comunismului (trimiterea în judecată a celor vinovați penal) 2. instaurarea unui stat civil și de drept în România, 3. procesul politic al tatălui meu. Scrisoarea avea un ton sceptic-optimist: pe de o parte, deoarece încercam să țin cont de dificultățile pe care o să le întâmpinați, și pe de altă parte, voiam să vă sugerez încrederea și speranța pe care o au în Dv. (care ați promis public începerea unui șir de „processe ale închisorilor”) toți cei care după 45 de ani de abuzuri, crime și nedreptăți au nevoie de adevăr, dreptate și justiție.

În ceea ce privește „procesul comunismului” au avut loc cincisprezece întruniri ale unui grup de lucru format din: Ministerul Justiției, Ministerul de Interne, Ministerul Apărării, directorul SRI-ului, Procuratura Generală, Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului, Comitetul Helsinki, Asociația 21 Dec. și Asociația Foștilor Deținuți Politici. Rezultatul acestor întâlniri? *Nici unul!* Același pe care l-a avut declarația fostului Ministru al Justiției, Dl. Babiu, făcută în dec. 1990. Sau mai exact: tergiversare, demagogie, complicitate, lipsa evidentă de interes de a trece de la afirmații la fapte.

Scandalul produs de „moartea subită” a lui Nicolae și „fuga” (cu aprobare) a lui Drăghici a făcut imposibilă convocarea grupului de lucru, iar demisia Asociației Foștilor Deținuți și a Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului mi se pare justificată, deoarece și-ar fi dat girul într-o acțiune care i-ar fi compromis și ar fi dus la un vădit eșec.

Pentru stabilirea criteriilor juridice pe baza cărora ar fi fost trimiși în judecată cei vinovați penal s-ar fi putut convoca, de către Dv., domnule Ministru, o comisie formată din juriști, iar impedimente de tipul: „prescripția crimelor” sau „executarea ordinului primit” s-ar fi putut soluționa prin găsirea unor încadrări legale, așa cum au fost în procesul generalului Iulian Vlad, acuzat de genocid și condamnat la 9 ani închisoare. În „cazul Iulian Vlad” era însă voința puterii actuale de a fi condamnat, în celelalte cazuri era o voință contrară, de a absolvi și de a lăsa impresia înșelătoare că se caută o soluție.

Nici unul din „misterele” care au dominat viața politică a României după dec. 1989 și până în prezent nu au fost elucidate și nu au avut ca rezultat trimiterea în judecată a celor vinovați: teroriștii care au ucis peste o mie de persoane (cifra oficială), mineri vinovați de crime, cazul Berevoești, dosarele celor din Parlament etc.

Se poate afirma că România este un stat civil și de drept în care separația puterilor (legislativă, executivă și judecătorească) funcționează? Se poate susține că promisiunile făcute de Dv., domnule Ministru Mircea Ionescu Quintus, au fost respectate?! O promisiune nu este numai un act politic superfluu, ci un legământ cu sine (onoare, respectabilitate și demnitate), cu „celălalt” (alteritate) adică toți cei care au murit în cele 128 de închisori și toți care au fost torturați și umiliți în timpul anchetelor și, în sfârșit, un legământ față de instituția pe care o reprezentați.

S-ar putea da nenumărate explicații, justificări, sau evoca pedicile provocate de alte instituții (SRI, Ministerul de Interne, Procuratura) dar, tot v-ar fi rămas o alternativă: ori să respectați promisiunea făcută și mandatul de Ministru al Justiției, ori să demisionați. Iată ce spuneam în scrisoarea deschisă din noiembrie 1991: „Numirea Dv. în înalta funcție de Ministru al Justiției m-a bucurat din mai multe motive: sînteți un cunoscător al principiilor de drept, sînteți scriitor, autorul mai multor volume publicate și membru al Uniunii Scriitorilor, ați fost deținut la Canal și aveți acoperirea morală a celui care știe că ori va reuși să-și atingă scopul, ori va trebui să demisioneze.”

Ați preferat autoritatea politică temporară și efemeră și ați pierdut autoritatea spirituală și morală de: jurist, scriitor și fost deținut politic. Cîștigul mi se pare derizoriu și penibil, iar pierderea esențială, de nerecuperat și impardonabilă.

Ca urmare a recomandării făcute de Dv., domnule Ministru, Procuratura Generală a declarat un recurs extraordinar în procesul tatălui meu, iar Curtea Supremă de Justiție l-a achitat pentru infracțiunea de „neltire contra ordinii sociale”.

Credeti oare că am așteptat 33 de ani (din 1959 cînd a fost condamnat) pentru a mi se spune că hotărârile prin care tatăl meu a fost condamnat la 8 ani închisoare erau „esențial nelegale și văd netemeinice”? Nu, domnule Ministru! Eu așteptam ca rejudecarea procesului să pună în discuție: cine se face vinovat de nerespectarea legilor de atunci (și de acum), dacă au fost abuzuri în timpul anchetei, dacă s-a folosit tortura și cine sînt tortionarii? Nici un răspuns la aceste întrebări firești! Am citit recent dosarul. Am fost șocat nu de logica rece și birocratică a documentelor, ci de faptul că victima era discutată, nu călăii; judecata era făcută pe bandă rulantă (atunci și acum, aceeași mentalitate, nu un om era judecat, ci niște obiecte care atunci trebuiau să fie pedepsite, acum trebuiau să fie absolvite); aceeași lege rămasă în vigoare, ca și cum timp de 33 de ani nu s-ar fi schimbat nimic; lipsa elementară de interes în analizarea probelor.

În timpul anchetei s-a folosit tortura, domnule Ministru. În interogatoriul din 18.12.1958 (anchetator Teodorescu Ioan) tatăl meu a recunoscut acuzațiile aduse. În interogatoriul din 19.01.1959 (între orele 7,45 și 13, anchetator Momai Gh.) tatăl meu neagă din nou acuzațiile, explicînd că a recunoscut deoarece „eram bolnav și nu-mi dădeam seama ce declar la anchetă”. Datele interogatoriilor sînt evidente și grosolan falsificate (în ce scop?), iar afirmația „eram bolnav” știți ce reprezenta? Bătaie, insultă, carceră, infometare...

Au fost ignorate prevederile Codului Penal și de Procedură Penală, domnule Ministru. S-a refuzat o expertiză medicală prin care să se confirme sau să se infirme certificatul medicului Securității (Dr. Ionescu Const.) care atesta că tatăl meu, în vîrstă de 67 de ani, era „bolnav TBC și avusese o operație de toracoplastie”. Au fost respinse toate probele în apărare propuse de către avocatul Vasile Nistor: probe cu martori, confruntări, expertize etc.

Rezultatul: tatăl meu, eliberat în 1963, în vîrstă de 70 de ani, a mai trăit câteva luni, apoi a murit. În schimb, judecătorul, locotenentul major Gheorghe Șerbănescu, devine după 33 de

II

Ce se urmează în timp își stă alături în eternitate, clipă a clipelor și coființare absolută.

Totul se ascunde în propria sa revelație, iar lumea întreagă nu este decît o falsă minciună.

Cum ne mîngîie uneori ciudate constelații de cenușă, în care nici un destin nu stă scris.

Iubire de copil, de tînăr crud și copt, de bărbat, de bătrîn. Sînt numai refractarea unei singure, albe iubiri. Fă raza iarăși albă și plimb-o lin peste lume.

Sînt două feluri de lucidități: una, dovada unei puternice minți reflexive, cealaltă, a debilității fluxului vital. Viața și moartea duc la același adevăr.

Sînt izbînzi care nu vin niciodată prea tîrziu, pentru că vibrația lor umple întregul trecut. Iar izbînzile premature ne ravașesc viitorul.

De ce s-o fi spunînd „de-atîți amar de ani”?

Se pot descoperi lucruri importante despre omenesc analizînd mai strict zonele pe care le expediem prin „poate”, „de cele mai multe ori”, „oarecum” sau le brutalizăm printr-un „așadar” neavenit. Vulgul și incongruentul sînt un teren fertil, în spatele lor există întotdeauna ceva negîndit pînă la capăt și meritînd să fie gîndit.

Clipa este ceva care dă și ia cu-același gest.

Nu e nimica rău în a-ți pierde identitatea în moarte, dar ce bine ar fi dacă, murind, am fi cuprinși în ceva uriaș și veșnic viu, cum rîurile pier în marea neodihnă a mării.

ani de „rodnică activitate”, Generalul Maior Gheorghe Mihail Șerbănescu în Ministerul de Justiție. Colegul Dv. de minister. Anchetatorii Momai Gh., Teodorescu Ioan, asesorii Badea Ion, Nae Gh., procurorul Avram Gh. și comandantul Securității din Ploiești, Colonelul Strul Mauriciu... trăiesc liniștiți la pensie sau își continuă munca la SRI pentru „apărarea intereselor poporului”.

În timpul anchetei tatăl meu a negat două acuzații: că a fost „ofițer în armata burgheză și a luptat în primul război mondial la Oituz și Robănești” și că „a fost membru al Partidului Liberal și delegat la Ploiești în alegerile din 1946”, adică în același oraș unde activați și Dv. Imaginați-vă, domnule Ministru, că tatăl meu ar trăi și v-ar întreba: „Domnule Quintus, amîndoi am fost membrii aceluiași partid, ce ați făcut acum, în calitate de ministru, pentru ca toată suferința mea și a sutelor de mii de deținuți să aibă o justificare, iar în România să fie instaurată din nou dreptatea și justiția?” Nu știu ce i-ați fi răspuns, dar tatăl meu s-ar fi simțit trădat și profund dezamăgit de cel despre care s-a vorbit în timpul anchetei și al cărui nume a fost agramat caligrafiat în dosar de către anchetator: *Ionescu Kintus*.

Nu vreau să vorbesc despre „pedeapsa în libertate” pe care am suportat-o timp de 12 ani, cînd am fost „la munca de jos”, dar în ziua în care judecătorul Gheorghe Șerbănescu a pedepsit un bătrîn de 67 de ani la 8 ani închisoare știa că-l trimite la moarte și că întreaga familie va suporta consecințele - de inspirație bolșevică - bine știute în perioada aceea. Unchiul meu, Niculescu Constantin, a fost de două ori arestat și condamnat. Nu există nici o scuză sau explicație pentru sfidarea legilor și abuzul criminal cu care au fost aplicate.

Am înțeles de ce în vechiul regim nomenclaturistii se cramponau de putere și se agățau cu disperare de „scaunul” pe care îl cuceriseră recurgînd la mijloace imorale și chiar perverse. Erau simpli activiști, dacă pierdeau postul, pierdeau totul. N-am înțeles însă de ce intelectuali și persoane cu pregătire superioară - în trecut ca și în prezent - sînt fascinați de puterea politică. În cine să mai crezi dacă un jurist, scriitor și fost condamnat

la Canal, se oprește la jumătatea drumului și cedează seducției politice atît de vremelnice care va lua sfîrșit la viitoarele alegeri?!

V-ar fi stat în putere, domnule Ministru, să organizați un „proces moral al comunismului” în care juriști de profesie, oameni de artă și scriitori să dezbata răspunderea principalilor vinovați - începînd cu Groza și Dej - ai dezastrului economic, social, moral și cultural produs în România începînd din 1944. Uniunea Scriitorilor (care se zbate într-un faliment financiar și moral) n-a avut nici o inițiativă în acest sens și nu a organizat „O zi a memoriei” în care să fie evocați toți oamenii de artă și scriitorii care au fost arestați, condamnați sau care au murit în închisorile comuniste. Lista e prea lungă pentru a-i enumera pe toți. Poate această acțiune ar fi fost necesară în special acum, cînd se constată o ofensivă generală a „foștilor cîntăreți hagiografi ai lui Ceaușescu”. Prezența la televiziune a lui Adrian Păunescu a indignat întreaga opinie publică. Sînt pionii înaintați ai puterii, în spatele cărora își strîng rîndurile forțele obscure.

Un singur lucru îmi este limpede: să nu se conteze pe oboseala sau pe abandonul celor care nu acceptă să trăiască în confuzie, neadevăr, corupție, minciună și lipsă de justiție. Pînă la urmă se va cunoaște totul (cine au fost teroriștii, unde se află Drăghici, cu ce se ocupă anchetatorii care l-au torturat pe tatăl meu) iar cei vinovați vor fi pedepsiți. Adevărul nu poate fi ascuns la nesfîrșit. Se știe numele celui care i-a refuzat lui Isus o cană cu apă cînd urca Golgota cu crucea în spate. Se numea Isac Laquedem. Chiar dacă în mulți dintre noi se ascunde cîte un Isac, pînă la urmă nu va putea rămîne nedescoperit, va fi arătat cu degetul și lapidat. Vinovăția colectivă va fi recompensată de o responsabilitate comună, de aceea în lapidare fiecare trebuie să ridice o piatră și s-o arunce spre cel vinovat... Și în fond, nu ne interesează „ridicarea pietrei”, ci mustrea de cuget a celui care a refuzat să dea o cană cu apă Omului însetat...

Bujor Nedelcovici
Paris, 26 august 1992

Fotografie de Ion Cucu

Un român la Paris (XXIV) (fragmente de jurnal)

23 septembrie 1971

Știrea despre demisia lui Breban a fost reluată de mai multe ziare franceze, engleze, germane. Breban se simte foarte mândru. Își pregătește de pe acum discursul pe care îl va ține la congresul Uniunii Scriitorilor (cînd?). „In același loc (unde?), acum trei ani am ținut un discurs care a părut multora - și pe bună dreptate - conformist...” (...)

Lamentabilă întîlnirea cu membrii (biroului) Uniunii Scriitorilor francezi. Au participat: J.P. Faye (care a întins-o repede), Jouffroy, Guillevic, Bordier, o femeie, un poet înregimentat în partidul comunist, B. Pingaud și Guy de Bosschère. Unii din ei au încercat să ne convingă să nu publicăm în revista lui Nadeau pentru că e anti-comunistă. - Bine, dar unde? Iar Breban a povestit cum a fost refuzat de Pierre Daix. Deci jurnalele comuniste refuză să ne publice, cum de-și permit să ne sfătuiască să nu tratăm cu alte reviste. Și-apoi e exagerat să spui că Nadeau e anti-comunist. Și Geneviève Serreau? Mi-am ieșit din sărite și-am început să-i acuz de egoism, meschinărie etc. Pînă la urmă Pingaud și Bosschère au fost de partea noastră, ceilalți au plecat și deci săptămîna viitoare vom face discuția în patru: Pingaud, Bosschère, Breban și cu mine. Breban va da și un interviu în *Lettres Nouvelles*.

Mîine cina la Mămăligă. Citesc Henriette Yvonne Stahl și cu mine.

26 septembrie 1971

În fiecare zi trebuie să mă lupt cu izbucnirile de orgoliu ale lui Breban. Acum, pentru că ne vedem în fiecare zi, e din ce în ce mai greu de suportat. (...) E de o

susceptibilitate adolescentină, de-o vanitate mai întîi ridicolă, pe urmă agasantă deși, dacă te gîndești mai bine, înduioșătoare. Numai că înduioșarea e oarecum abstractă, adică vine după un șir de raționamente, pe cînd enervarea e concretă, e a clipei.

După ce a făcut ce-a făcut („am renunțat la revistă, la carieră”) i se pare că toată lumea e obligată să-l admire și să-l felicite pentru gestul său. Crede că poate șterge dintr-o dată „cariera” din țară pentru a deveni șeful opoziției. (...) Și de ce scriitorii din țară nu-i dau nici un semn? Aici are dreptate. Invidia, ranchiuna, lașitatea îi împiedică pe aceștia să înțeleagă gestul său și să-l aprecieze cum se cuvine. Dar și el e prea grăbit! Ieri, supărîndu-se ca văcarul pe sat, era hotărît să nu se mai întoarcă în România. Încă un semn: de la un timp îi ia apărarea lui Petru Dumitriu, îl laudă ca scriitor și se arată indignat că nu i se tipăresc cărțile în România.

După numai patru luni de Occident îi injură ori îi căinează pe francezi pentru stîngismul lor, de pildă, și le prevestește o soartă cumplită. „E un popor numai bun pentru dictatură comunistă”. Și crede că se va întîmpla același lucru ca și la noi. S-ar putea să aibă dreptate, dar e curios să-l auzi vorbind așa după ce-a acceptat să fie membru C.C. Uite că nici eu nu mă pot opri să nu gîndesc la modul ăsta destul de rigid. Și-atunci ce pretenție să mai avem (să mai aibă) de la cei din țară care nu-l pot vedea, nu pot discuta cu el așa cum discut eu, nu-și pot da seama în ce măsură e sincer, ce scopuri are (...), sînt siliți să-l judece în absență, mai mult: avînd în minte imaginea unui Breban în plin carierism.

5 octombrie 1971

Au venit din țară soții Gelber. N-au fost în stare să-mi spună mai clar ce se întîmplă în România. Dimov a publicat o poezie în *România literară* care va fi condusă de G. Ivașcu; la *Contemporanul* a venit Mihnea Gheorghiu. Scriitorii s-au îngrămădit în jurul *Lucașăruului* care e acum ultima lor redută.

Săptămîna trecută am participat împreună cu Breban la o discuție organizată de revista *Politique d'aujourd'hui* condusă de un anume Noiraud, fost în P.C.F. cu care s-a certat după invazia din Cehoslovacia. Cu ideile noastre cumîniți, democratice, am făcut

figură de reacționari. Într-un fel am căzut parcă într-o cursă. Discuția a ajuns - era inevitabil - la revoluția culturală chineză (tema discuției: intelectualul și socialismul) și, luînd-o în serios, am respins posibilitatea unei transformări a însuși conceptului de valoare. - „Chinezii vor să transforme conceptele noastre europene și burgheze” - ceea ce este o tîmpenie, conceptul nefiind o noțiune istorică. În sfîrșit, voi reveni asupra acestei „mese rotunde” cînd voi avea dactilografele (discuția a fost înregistrată pe bandă și va fi apoi condensată și bătută la mașină pentru ca să apară în revistă).

Boschère ne-a luat un interviu pentru *Quinzaine littéraire*. În *Nouvelles littéraires* a apărut un articolăș despre Breban. Am scris un articol despre Goma, pentru *Le Monde*. (...)

24 octombrie 1971

N-am mai scris în jurnal tocmai într-o perioadă cînd s-au întîmplat tot felul de lucruri sau, mai bine zis, au avut ecou cele întîmplate mai înainte, în vară. Să încerc s-o iau metodic și cît de cît cronologic. (...)

Înainte de plecarea în Germania, amicului Breban dădea semne de tot mai mare nervozitate, amenințînd că nu mă mai așteaptă și pleacă fără mine. Eu întîrziam din cauza vizei germane; a fost desigur și neglijența mea că m-am dus destul de tîrziu la ambasada germană. Tot amenințînd cu plecarea, într-o dimineață din zilele fără metro (asupra grevei conducătorilor de metro ar trebui să stăruim mai mult), Breban și-a sucit piciorul. O entorsă de toată frumusețea. (...) Așa am cîștigat citeva zile, dar tot n-a fost de ajuns. S-a certat cu nevastă-sa, a refuzat (de fapt e mai complicat, dar nu intru în detalii) o sumă de bani - destul de mică! - de la Cușă și, într-o altă dimineață (tot fără metro) s-a suit în automobil și-a plecat direct la Frankfurt. Nevastă-sa a rămas la Paris. A trebuit s-o consolez și s-o conving (n-a fost prea greu) să plece cu Alain și cu mine, citeva zile mai tîrziu, în căutarea „stăpînului” care se afla la Frankfurt; i-am aflat adresa dîndu-i telefon lui Schlesak.

În zilele dinaintea plecării am continuat să ne agîtam, am fost și în *Esprit*, iar Domenach s-a arătat foarte interesat de ce se întîmplă în România. Ne-a făgăduit un spațiu destul de larg în revista lui, dar Breban fiind grăbit (grabă stupidă, de copil...) a rămas stabilit ca la

întoarcerea din Germania să reiau eu discuția și să pregătesc eventual un grupaj de articole și poezii (lui Dimov apucase, încă din august să-i promită că-l publică, i-a dat și niște bani ca avans) - de ce nu și proză? Din păcate, acum, Domenach e bolnav și totul trebuie amînat.

Trebuie să povestesc și seara de la Eliade, „serata de adio” pe care o dă în fiecare an cînd pleacă din Paris înapoi în Statele Unite. O grămadă de invitați, printre care și Ionesco, Cioran, Lupasco. Cu ocazia asta l-am cunoscut și pe Luc Bădescu - destul de simpatic. Cioran a vorbit numai românește, față de Eliade nu are curaj să facă pe nebunul. M-am distrat să-i spun că Pauwels, în ultima sa carte, îl face fascist. Știam că asta îl panichează și n-am putut să renunț la această mică răzbunare. Într-adevăr s-a arătat foarte iritat, a început să-l injure pe Pauwels și să se agite de colo încoaie discutînd cu toată lumea. Poate că asta a contribuit la promisiunea pe care i-a făcut-o lui Cușă de a-i da să tipărească în românește *Lacrimi și sinți*. Ionesco, într-o fază foarte bună, părea și el foarte interesat de România unde Marie-France se află de o lună și mai bine. În definitiv nici măcar Ionesco, ajuns celebru și, în plus, membru al Academiei franceze, nici măcar el nu se simte perfect integrat; deși la el (și nu numai la el) principala cauză e poziția lui politică, izolată și atacată, considerată „reacționară”. Gabriel Marcel, căruia i-am făcut o vizită împreună cu Breban, mi-a povestit indignat pătania unui nepot al său care dînd examen la Școala Normală și avînd de vorbit despre Ionesco (așa-i căzuse pe bilet), anume despre *Rinocerii*, s-a trezit apostrof, din senin, de către examinator care bombănea enervat că Ionesco e un reacționar etc. Asta, poate, pentru că *Rinocerii* lui Ionesco sînt de două categorii: cu un corn și cu două coarne; analogia dintre comunisti și fasciști putîndu-se susține foarte bine. Nu sînt sigur, dar cred că studentul nu se apucase să susțină această analogie (sau poate că asta a declanșat enervarea examinatorului). Oricum, faptul e caracteristic pentru starea de spirit a celor mai mulți intelectuali. Un soi de dictatură morală a stîngii care își are încă de pe acum fetișurile și tabuurile ei. (...)

PREPELEAC

Încotro, Balthazar? ...

PE AERODROM. În 24 august 1944, dimineața, aviatorii germani decolează, o șterg repede cu meserșmiturile lor. Ei ar fi zburat oricum, avînd în vedere situația, dar el, ofițerul român de serviciu, ridicase fanionul arătînd cale liberă. Reglementar, ar fi fost să dea alarma, să fie oprîți. Dar el nu dăduse nici un fel de alarmă, și, în plus, înălțase și fanionul, în semn că totul era în ordine. Se cunoștea bine cu ei. Explica, după aceea, că nu știa de ce o făcuse, de ce le dăduse liber. Din acel spirit, oare, de solidaritate internațională, caracteristic piloților? Poate că era și asta. Oricum, cei pe care îi lăsase să plece cu aparatele lor, a doua zi se întorseseră și le făcuseră praf barăcile. Îl înțeleg, îl înțeleg. Și eu, îmi spun, așa fi făcut la fel. E curios, dar și eu le-aș fi dat drumul. Fiindcă există două etici: una politică și alta profesională. Profesia, pe deplin asumată, solicită însușirile omenești cele mai profunde, începînd cu inteligența și terminînd cu un simț sigur al dreptății și onoarei. Scopul ei depinde strîns de mijloace. Produsul ei, fie un raționament, fie obiectul creat, nu poate fi obținut prin mijloace neadecvate, care l-ar contrazice și compromite. Nu poți să fi, în acest caz, mincinos, viclean, șiret, cu două fețe; se duce naibii totul.

Politicianul, în schimb, minte, înșeală, una zice și alta face, crezînd, în calculele lui, că scopul urmărit scuză toate mijloacele, chiar și în împrejurările în care acest scop este mic, foarte mic, mărunț de tot. Pe termen lung, nici măcar scopul major nu se realizează, în el dăinuind viermii activi strecurați în mijloace, pe care cu timpul le rod, dînd Scopului însuși, înșelată, aspectul unui măr complet putred. Dacă patria ar fi în pericol, iar salvarea ei ar depinde de intervenția unei cete de tîlhari, pe moment argumentul politicianului pare să convingă: important e să salvăm mai întîi patria, nu contează cum, vedem noi pe urmă. Dar ce fel de patrie ar mai fi aceea? Și ce motive am mai avea noi să fim bucuroși, ori fericiți, că ea ar dăinui în acest mod?... Se pot comite și crime, asasinat, cum s-au făcut pretutindeni în lume atîtea, și se mai fac încă, fărădelegi ce par a scuza făptașii, avînd în vedere însemnătatea țelului urmărit. Istoria-i plină de astfel de exemple. Numai că, în timp, o dată cu scurgerea anilor, scopul atins în acest mod se constată că îi neferește pe toți, iar lumea, ca trezită, începe să țipe după dreptate. Nici o dreptate, oricît de strașnică, nu mai poate să repare lucrul atît de adînc și pe o durată atît de îndelungată, corupt.

Probabil, cinicii vor zîmbi socotind aceste considerații niște frumoase, generoase, idilice, sentimentaliste gînduri ale unui scriitor trăind pe deasupra realității; cinicii debordînd de viață, plini de o vitalitate triumfătoare și a căror conștiință e doar un apendice fără nici o funcțiune în organism, o glandă greșit plasată, rămasă acolo de la cine știe ce alt plan de creație, abandonat, și pe care dacă o extirpi, tot nu se întîmplă nimic. De obicei, acești inși, pe patul de suferință sau la vreo ananghie oarecare mai grea, se convertesc la înțeleală și se închină mai repede și mai ușor, devenind deosebit de evlavioși, spre mirarea majorității tăcute, care se închină rar și numai cînd se cuvine și care, sinceră fiind, privește din afară evlavia, - oarecum rușinată, ori crezîndu-se încă nevrednică de ea ...

■ PE ofițerul ce dăduse cale liberă meserșmiturilor germane se știe atît, că pe numele mic îl chema Balthazar. Și că fusese el însuși pilot pe IAR 80. În anii următori, îl arestaseră, dar nu numai pentru gestul său; intervenise și altceva, o chestie politică, la care se adăugase și „trădarea” comisă în 24 august '44. Acest ofițer român, pilot bun, nu prea citise multe cărți, însă citise undeva, sau auzise, ce zisese Ghandi: că libertatea trebuie căutată între zidurile închisorilor. Balthazar intrase la pușcărie cu această idee în cap, și fusese foarte curios dacă ea se aplică ori nu. Era căpitan. Și niciodată nu se simțise mai căpitan, decît cu această ocazie. Asta le și spunea anchetatorilor în timp ce-l băteau: *Sunt căpitanul Balthazar!* Numele de familie nu-l mai rostea, fiindcă așa-i ziceau toți, Balthazar, și zicea că e căpitanul Balthazar ca și cum ar fi fost o eroare la mijloc, iar

tratamentul ălora nu s-ar fi potrivit cu ce pretindea el cu atîta forță, cu atîta mîndrie, că este. Familie nu avea. Fusese copil de trupă. Iubitele, cite avusese, îl părăsiseră. Sau el le părăsise pe ele, nu se știe. Și ce strigă un om care are mamă, tată, copii, nevastă, ce strigă în paroxismul durerii? El strigă mamă, tată, numele soției sale, poate, dar Balthazar n-avea nimic din toate acestea și cînd ăia rîdeau cînd îl auzeau țîpînd că e căpitanul Balthazar, o lua altfel, striga *Trăiască România!*, ca și cum asta i-ar fi fost mamă, ori tată, ori nevastă, mă rog. Striga „ca un dement” să trăiască România, și ăia dădeau în el și strigau *România mă-tii! na!* și fiindcă nu se oprea, ăia îi chemau și pe alții să-l audă ce strigă, ia veniți să vedeți ce strigă ăsta, și fiecare, cum dădea în el, lovitul țipa *România!*, în felul în care alții ar face *Aoleol* sau ar scoate alte sunete de acest soi. Și violența are un capăt; bătașii sfîrșiră prin a rîde în cele din urmă, rîdeau ca de un nebun. Cum se mai întîmplă, un anchetator începuse să-l îndrăgească și să discute cu el, tutuindu-se. Balthazar ședea în genunchi. Și anchetatorul se pusese și el în ziua aia în genunchi, lîngă ostîndit; și-i zicea: ce avem noi doi, măi Balthazare, că nu ne înțelegem? Și Balthazar zicea: *dacă tu ... pricepi?... dacă tu nu înțelegi că dacă eu denunț, și eu și tu, toți la un loc semnăm un act de degradare... și ne înjosim cu toții, și nici tu n-ai mai fi colonel, ... presupun că ești colonel, ... pricepi tu!...* Dacă Balthazar mai trăiește, fiindcă el nu-i o ficțiune, și oameni ca el, în țara aceasta, mai sînt, îl întreb în șoaptă, încordat: încotro, încotro, Balthazar?...

Constantin Ţoiu

Mașina scriiturilor

LUI Ioan Groșan i-au fost de ajuns totuși mai puțin de *O sută de ani de zile la Porțile Orientului* (titlul romanului său satiric apărut la prestigioasa Editură a Fundației Culturale Române) pentru a-și da seama de scurgerea plină de lentoare a istoriei noastre naționale pe sub stăvilile răsăritene ale toropelii de caracter, de care poticnită viscosă dintotdeauna nu va scăpa niciodată. O atare concepție polemizează direct cu seria nesfârșitelor scrieri istorice produse de serviciile de propagandă oficială în care s-a pompat pînă la refuz, pînă la schimonosirea adevăratelor trăsături de neam falsă mîndrie națională, obliterated orice fel de avertisment ce ar fi putut să decurgă din repetatele înfringeri naționale. Oficialii culturii de pînă mai ieri umflau trecutul și-l acomodau la așazisele noi „virtuți” ale poporului pentru a acredita prezentul lor, Groșan decade trecutul în derizoriu - el face roman satiric, și-i permitem exagerarea - pentru a mai scădea din pretențiile prezentului - iată o strategie paradoxală.

De vreme ce implicațiile romanului coboară vertiginos chiar pînă în domeniul savant al filosofiei istoriei, în asemenea condiții de participare sufletească intensă din partea autorului ne putem întreba: e romanul foileton al lui Ioan Groșan o carte de satiră și umor? Amar și nesățios cu amărăciunea în fond, Groșan stă dinapoia personajelor sale și îl simți teoretic acolo, dar cum reușește să se

Ioan Groșan, *O sută de zile la Porțile Orientului*. Roman istoric. Foileton, Editura Fundației Culturale Române, 1992.

Încredă el însuși în jocul lor, devenit destul de independent ca să nu-l mai facă vizibil chiar pe el, ca Autor, putem salva umorul, pentru că, nu-i așa, spunea Cioran - „sentimentele dezvăluite sînt o umilire a ironiei, o palmă la adresa umorului”. Cititorul lui Groșan rîde subțire, dar rîde, din aprobarea durerășă a felului de a înfațișa faptele istoriei, pentru că într-adevăr și lui i se pare că așa stau lucrurile. Nici o picătură de cinism nu se amestecă în perspectiva plină de tragism a scriitorului, ci dimpotrivă, luciditatea sa rece ne face să-i recunoaștem înclinația morală. Și e inevitabil chiar să observăm că Ioan Groșan ține într-o mîna pîrfitoarea de bufon și în cealaltă răspletul de netezit moravurile societății contemporane.

Timpul acțiunii romanului, atît cît rezistă epic, curge pe la 1600, în vremea domniei imaginare a lui Sima-Vodă și a mazelirii imaginare a lui Barzovie-Vodă. Cartea are două serii de personaje, una se stabilizează epic - e vorba de pribegia și întoarcerea la tron a lui Barzovie-Vodă însoțit de spătarul Vulture, ciuntitul de limbă Broanteș și țiganca Cosette, alta face doar figurație simbolică - aceasta din urmă îi are ca protagoniști pe cei doi călugări, Metodiu și Iovănuț. Urmărindu-i pe aceștia autorul își părăsește brusc datoria povestirii, personajele și cursul întâmplărilor foileton, și chiar pe el însuși, dispărînd reprobator în propria ironie - „Eroii ne sînt pe drumuri și, fără voia noastră, nu-i mai putem aduce acasă, silindu-i la un etern surghiun. De departe, din loc neprielnic, Metodiu și Iovănuț ne fac semne înspăimîntate cu mîna și dac-ar fi mai multă liniște, le-am auzi, poate, glasurile: - Nu ne

lăsați! Duceți-ne acasă! I-ar consola oare strigătul nostru șoptit, de răspuns: «Nici nouă nu ne e bine aici, așteptați-ne, o să venim și noi?» De vreme ce îi convine să se retragă în caricatura lumii pe care o detestă trebuie să înțelegem și noi că ea e doar o copie palidă, ba chiar involuntar idealizată a modelului real. Realitatea e una, ficțiunea e întotdeauna mai umană.

Datorită acestui fir dublu al narațiunii povestitorul nici nu-și poate menține un zîmbet unic; avem de a face cu tipuri diferite de comic, savuros - malițios în ceea ce privește prima serie, ricanat - tragic pentru cea de-a doua. Ce e prilej de glumă în legătură cu tribulațiile lui Barzovie primprejurul tronului e leane de bănuț: peșcheșurile alimentare (!) către Poartă, diplomațiile întru obținerea unei protoclauze a națiunii celei mai favorizate de la Papă, scriitorul e inepuizabil în a transmuta situațiile contemporane nu numai în pasta vremilor trecute, ci și în pasta stilurilor evocator-incantatorii, în tot ridicolul epigonismului manierei sadoveniene. Mult mai complexă e mișcarea comică a călugărilor, episodul călătoriei lor la Veneția și apoi memorabilia întîlnire cu Papa, reprezentînd culmea originalității romanului în materie de invenție epică, situațională, deși aluziile, care fac legea acestei cărți nu lipsesc nici aici. Aceasta pentru că scriitorul răstoarnă nu numai situațiile reale despre care are ceva de spus, ci în același timp le transportă în situații literaturizate deja, literaturizate cu un anume ton pe care îl numeam incantatoriu, adică reverențios, pios și extaziat. Reducînd episoadele cărții la epicul pur, surprinzi mereu povestea infinit profitabilă,

montura de extremă calitate a poantei, clădită pe vestigii de literatură de mîna întia. De aceea nici nu trebuie să ne întrebăm dacă umorul lui Ioan Groșan e ocazional sau nu, deși avem în față mai ales un comic de limbaj, de aluzie verbală poate perisabilă. Înțelegem pe de o parte că scriitorul aparține acelei categorii de oameni pe lîngă care cuvintele nu se scurg indiferente, ci întîrzie ametește în capcana memoriei și, pe de altă parte, că scriitorul a ales tocmai procedeele poantei, bancului, comicului de două vorbe, două rînduri, că a ironizat limbajul și nu tipuri, situații, caractere pentru că în cuvinte mai mult decît oriunde rezidă minciuna (cap. *Retică*). Iar în ceea ce privește tehnica povestirii, această uriașă, copleșitoare mașină de ironizat scriiturii, literatura însăși, mașină de interpolări și intertexte, Ioan Groșan ar putea spune împăcat despre sine însuși că postmodernist e și nimic din ceea ce e postmodernist nu îi este străin.

Romanița Constantinescu

LIMBA ROMÂNĂ

„Prin a-ntunerecului scutință”

TITLUL însemnărilor de față reproduce versul 5048 din *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu, pe care îl reiau acum, încadrîndu-l într-un context cuprinzător: „Luînd chip de tinăra copilă, / Stețe Fățarnicul la porțiță, / Rugîndu-să de-ajutoriu și milă, / Fiind eu (zisă) de bună viță, / Turcii păgîni năpădind asară / Frați, surori și părinți îmi tăiară, / Numa eu scăpai, nefericită, / Prin a-ntunerecului scutință, / De foame și trapăd obosită / Toată noaptea cu mare silință / Rătăcind mă-nvîrtii prin pădure, / Pîn' sosii la ceste ziduri sure”. Ce vrea să spună, „Luînd chip de tinăra copilă”, *Fățarnicul* - adică „Sătana” - cînd amintește că a scăpat „Prin a-ntunerecului scutință”, mai precis: ce semnifică, în ultimul vers citat, substantivul *scutință*, derutant pentru cititorul modern? Evident, el echivalează cu „ocrotire”, „oblădire” și cu sinonimul neologic al acestora, „protecție”. Se impune, de la început, precizarea că *scutință* este un derivat din verbul *scuti*, mlădiță, la rîndul lui, a vechiului substantiv *scut*, moștenit din latină (*scutum*). Numai că derivarea, însoțită de unele mutații semantice, a reușit să subțieze, pînă aproape de anulare, legăturile istorice firești dintre cele trei cuvinte. Întrucît în limba română actuală *scuti* este mai cu seamă simțit ca sinonim pentru „a absolvi”, „a cruța”, „a ierta”, „a slobozi”, vorbitorii nu mai fac legătura, în procesul intercomunicării obișnuite, între verb și substantivul *scut*, de unde el provine.

Această legătură este însă evidentă în textele vechi și populare, unde *scuti* echivalează cu „a apăra”, „a feri”, „a ocroti”, „a proteja”, adică tot aștepta acțiuni pe care, la propriu, însuși obiectul numit *scut* le înfăptuiește! Vor fi, nădăduiesc, edificatoare în această privință două citate din *Psaltirea în versuri* a Mitropolitului Dosoftei (1673): „Domnul mi-i lumină și mi-i mîntuînță, / N-am de cătră nime nice o silință, / Domnul mă scutește cu pavăță tare, / Și n-oi avea-n viață frică de pierzare”. Două observații se impun aici: *silință* echivalează cu „sfială”, iar *pavăță* este o variantă învechită pentru *pavăză*, mai apropiată de etimonul polonez al acestui termen. Miron Costin, *Letopiseșul*...: „Lară dacă să învâta bine cum va purta sulita, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, fi scoate la războiu”; *Biblia de la București*: „Judecă, Doamne, pre cei ce-m fac strîmbătate; dă războiu celora ce dau războiu mie! Apucă-Te de armă și de pavăță și Te scoală într-ajutoriu mieu!” Iată, acum, cel de al doilea text din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, pentru ilustrarea echivalenței *scuti* = *apăra*, *ocroti*: „Că-i va scuti Domnul la vreme de scribă, / Cu folos i-a scoate din ceata cea strîmbă”. Prin urmare, de la acest înțeles, astăzi învechit, al verbului *scuti* trebuie să plecăm, pentru a ne explica sinonimia parțială dintre derivatul său *scutință* și *ocrotire*, *protecție*, identificabilă în versul citat din *Țiganiada*, dar și în *Psalmii* versificați de Mitropolitul Moldovei: „Cuvintele tale sînt arse ca focul / Și sînt

strecurate de scripăsc cu totul. / Și tuturor, Doamne, tu le ești scutință, / Ce-ș au cătră tine nedejde-n credință”; „Ajutoriu mieu ești și scutință, / Cuvintele tale m-sînt credință”. Același sens îl dezvoltă, tot în *Țiganiada*, și infinitivul lung, devenit substantiv, *scutire*: „Însă spre-a Romicii norocire, / Tocma ca cînd ar fi fost chieamă, / A feciorii sosi scutire, / Sîn Spiridon pe-asină aripată / Trecea tocma întraceaiaș clipită / Pe lîngă ceastă curte vrăjită”.

Revin acum cu cîteva precizări referitoare la sufixul *-ință*, identificabil în structura derivatului *scutință*, care a prilejuit discuția de pînă aici. Partea finală a verbelor de conjugare a IV-a - terminate în *-i* și, mai ales, în *-ui* - constituie, pentru acest productiv sufix de origine latină (*-entia*), un mediu fonetic extrem de prielnic aglutinării: *adeverință* (din *adeveri*), *biruință* (din *birui*), *bizuință* (din *bizui*), *dorință* (din *dori*), *făgăduință* (din *făgădui*), *ființă* (din *fi*), *folosință* (din *folosi*), *îngăduință* (din *îngădui*), *locuință* (din *locui*), *năzuință* (din *năzui*), *priință* (din *prii*), *silință* (din *sili*), *suferință* (din *suferi*), *trebuință* (din *trebui*), *voință* (din *voi*). Se înțelege de la sine că lista este selectivă. Sînt moștenite direct din latină *credință*, *putință* și, fără nici un dubiu, *cuvîință*. La nivelul românei, acesta din urmă nici măcar nu se oferă „analizei”, iar celelalte două, în ipoteza derivării lor pe teren românesc, s-ar anina unor verbe de alte conjugări decît a IV-a (*crede*, *putea*).

Merită, cred, atenție amănuntul că, pe linia tradiției folclorice, poeții

veacurilor trecute obțin rime facile retrăgînd în coada versurilor substantive derivate cu același sufix, în speță, cu *-ință*. Dosoftei, *Psaltirea*...: „Cu păhar de *biruință* / Ț-voi închina cu *credință*”, „Inema mea strigă de s-aude / Cuvîntul tău cel de *mîntuînță* / Ce-ț voi spune, Doamne, cu *priință*”, „Mi-s departe de la *mîntuînță* / Graiuri ce-am zis fără *socotință*”; I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*: „Era toate-nțelepte și bune / Rîndueli, după-a lor *socotință* / Ș-acum sfătuiea pe cine-ar pune / Plinitoriu ceștii deobște *voință*” (vv. 7315-7318), „o *silință* / Spre-a-ș plini trupeasca *trebuință*” (vv. 3509-3510); „Auzînd această desfăimare, / Lui Tandaler scăpă *suferință* / Denaintea toatei adunare / Să-ntoarsă și din toată *silința*, / O palmă-așa-i repezi de-amară, / Cît să-învrți ș'ochii scînteiară” (vv. 7777-7782). În acest ultim citat, ca în altele altele din *Țiganiada*, *suferință* e sinonim parțial cu „răbdare”. C. Conachi, *Amorul din prieteșug*: „Prieteșug, dar din ceriuri, la om cu multă *priință*, / Ce te naști dintr-o vedere și te-adaogi prin *credință*”; *Într-o sară*...: „Iar zicîndu-ți Dumnezău, / M-apropii de-a ta *ființă*, / Pentr-aceea mă-nchin eu / Ție cu-atța *credință*”; Iancu Văcărescu, *Inima-mi pristavă*: „a mea *ființă* / În neputință / Umbl-a cădea”, *Spătarului Mihalache Cantacozino*: „Cuvînt și fapte împreună / În agera-ți *ființă*! / Orice vei zice, ca făcut, / E vrednic de *credință*”.

Poeți foarte moderni nu pregetă să procedeze așijderi. Miron Radu Paraschivescu, *Hanny*: „În seara cînd s-au întîlnit / Ea se-ndrepta cu pas grăbit / Spre *locuință* // El îi oferă brațul său, / Dar ea-i răspunde: - Domnul meu, / N-am *trebuință*!”. Banalitatea... intenționată a rimelor se explică prin faptul că, potrivit autorului însuși, *Hanny* este un „Cîntec de mahala”.

G.I. Tohăneanu

Religie și ficțiune

SUB îngrijirea lui Nicolae Florescu, editura „Jurnalul literar” a publicat volumul *Toiagul minunilor* cuprinzând proze de V. Voiculescu. E vorba de o carte proiectată în 1932, dar nerealizată ca atare, din varii motive, în timpul vieții autorului. Unele au apărut în revistele vremii, altele postum. Cea mai veche datează din 1919, cea mai nouă din 1956. Interval în care literatura voiculesciană cunoaște momentele sale de căutare, de ascensiune și apogeu, atât în poezie cât apoi în dramaturgie și în cele din urmă în proză. Ultimul gen fiind, după opinia mea, cel mai relevant sub raportul împlinirii și al împlinirii harurilor expresive, ale timbrului original, al vocației metafizice vibrând la fiorul neștiutului, al mitului încărcat de simboluri oculte, folclorice, chiar de o anume mistică a receptării și a transfigurării lor în semnificativ.

Față de povestirile care au făcut senzație la lectura lor, în 1966, prin ineditul subiectelor, al motivelor epice, al tipologiilor, al universului lexical, al viziunii, ce aduc complementar, măcar, cele incluse în *Toiagul minunilor*? O dimensiune caracterizantă în definirea personalității intelectuale a lui V. Voiculescu. Medic ca și Nicolae Paulescu, descoperitorul insulinei, e un fideist. Nu ca acesta care își comunica opțiunile prin eseuri filosofice, ci ca om de litere atras de ideea de mister, de minune, dominantă în Vechiul și Noul Testament. Legată de faptele a două figuri charismatice: Moise și Iisus. Ambele intrate prin Biblie, prin

Vasile Voiculescu, *Toiagul minunilor*, București, Editura „Jurnalul literar”, 1992.

tetraevangheliare, prin texte apocrife, în literatura hagiografică. Ambii înțelepți, deschizători de drum, iluminați și iluminanți, moraliști, legiuitori în planul vieții spirituale și al comportamentului uman, și unul și altul inspirați în orientarea multîmilor, de, cum îi spunea Blaga, Marele Anonim, propovăduitori, fiecare, al unei religii, în esența ei poliform umanistă, sprijinită pe încrederea în victoria Binelui asupra Răului, pe sentimentul salutar al iubirii, pe ideea de suferință, de speranță, de răbdare, de sacrificiu, susținută paremiologic și parabolic în amindouă testamentele. Romanticii le-au explorat și interpretat. Ceea ce face peste un veac și V. Voiculescu. Reluând însă o tradiție mai veche, dăinuind de pe vremea lui Varlaam și a lui Antim Ivireanul. Cea a „Cazaniei” și a „Didahiilor”. Și el vorbește, parcă, din amvon. În sensul că explică învățătura inclusă în cutare sau cutare eveniment povestit în textele canonice. Numai că la el explicația echivalează cu transcenderea fenomenalului prin esențializarea semnificativului. Pilda capătă reverberații imponderabile, iar mesajul, transparentă morală. V. Voiculescu inscensează atemporal evenimentul, chiar dacă anume detalii îl fixează în vechimea istoriei. Atemporalitatea ca și datul geografic intrînd în geometria duratei. Mai exact spus, proiectarea particularului în universal și sensibilizarea acestora prin actual.

Cît de ortodox, de dogmatic, de apologet, în ale credinței, e scriitorul, nu am căderea să mă pronunț. Gala Galaction, Ion Agârbiceanu, slujitori ai altarului, și-au îngăduit și ei, ca să nu-l mai amintim decît pe T. Arghezi, să gîndească nedoctrinar. Adică dezgrădit,

nuanțat, tolerant, înțelegînd omenescul în polimorfismul terențian. De unde, la Voiculescu, tentativa de a descoperi esența umană în infinite ipostaze existențiale patronate de principiul tainei, al minunilor, al greu explicabilului, glisarea repetată în mit, în primitiv, nu atît imaginea unui „homo sapiens”, cît pe aceea a lui „homo religiosus”. Calitate în care scriitorul socoate, în *Toiagul minunilor*, să vorbească deslușit, înveșmîntat în odăjdiile ucenicului apostol, model fiindu-i purtătorul de iubire și de înțelepciune, Ioan. Formula aleasă e, de la text la text, alta. În unele, e cea practică de metodologia vechilor parimii: expunerea evenimentului și, ca în fabule, dezvoltarea concluzionară a învățăturii moralești. Rezultatele, în absența imaginației centrifugale, nu sînt întremabile, pentru că nu au harul transcendentului. În altele, ca în proza titulară sau ca în *Minuirea smochinului*, preferă soluția problematizării faptului în sine. Moise nu e valorificat ca aducător al tablei legilor, ci ca purtător al toiagului prin care se exprimă gestual, ca executor tăcut al voinței divine, lovind în stîncă, altfel spus, în rezistență, în inerție. Pilda smochinului uscat devine pretextul unei dezbateri areopagice, privind, între altele, și rațiunea artei, a rosturilor ei educative sau strict contemplative, finalmente caracterul filosofic al condiției umane.

Remarcabile sînt și prozele mai apropiate ca structură epică de cele integrate în ciclurile laice publicate în 1966. Evenimentele se petrec aici într-un spațiu și un timp desfăcut de legende, foarte concret, dar, prin toate datele lor, învăluite în hainele fantasticului, unde ilogical izvorăște din dinamica logicului. Ar merita o analiză aparte și *Ciorbă de*

Portret de Maria Pillat

bolovan, și *Sacul cu cartofi* și *Perna de puf*. Piese referențiale și ele ale policromaticei proze voiculesciene. Ca și mai abstracta, dar mai programatică *Lobocoagularea prefrontală*, sinteză a viziunii despre lume a unui om pentru care nimic nu poate distruge spiritul universal, supraviețuitor, indiferent la ce încercări asatine ar fi supus. Textul transmite și mesajul lui Moise, și al lui Iisus. Și, evident, al ucenicului lor, V. Voiculescu. Scriitura acestuia menținîndu-se în parametrul pitorescului verbal, al neașismului chiar, al voalului de mister, al neobișnuitului, al personajelor atipice revelante, al atmosferei încețoșate. Să fim recunoscători lui Nicolae Florescu pentru că ne-a restituit un proiect voiculescian pe care scriitorul ținea morții să-l vadă materializat. Proiect care, iată, realizat, ne îngăduie noi puncte de reper în definirea profilului intelectual și afectiv al personalității celui ce a fost și rămîne Vasile Voiculescu.

Aurel Martin

DUPĂ un an de la apariția sa, ultimul roman al lui Platon Pardău încă se vinde (vezi librăria din Piața Romană) și încă se cumpără. Îl regăsim în bibliotecile cunoscuților, situat incert lîngă antologii de proză fantastică și cărți cu coperti violente colorate, între două-trei apariții *Série Noire* sau chiar deasupra teancului de ziare, la piciorul biroului. Titlul, semi-senzațional, ar mai amăgi; dar prezentarea grafică, prin chiar cenușii ei, vine să confirme: ne aflăm în plin flux bulevardier, și îndată după decembrie '89, așa cum deducem din șarjele, de un sarcasm îndoielnic, ale capitolului 1.

„Poate că un asemenea roman nu trebuie scris astfel și acum. Dar dacă nu-l scrii, îl mai scrii?”, se întreabă, cu sinceritate creditabilă, autorul. Așadar, din start, el acceptă să plătească

Platon Pardău, *Pașaport pentru Australia*, Editura Militară, 1992.

Roman la minut cu morală și nostalgie

trecătoarei clipe tributul esteticului. Ceea ce duce la un rezultat neavantajînd deloc ficțiunea sa, implicit, statutul artistic al romancierului. Un documentar s-ar fi cerut imparțial. Un reportaj ar fi presupus îndărătnica fixare în realitate, oricît de înșelătoare aceasta. Romanul oferă șansa propriilor opinii, marea lui condiție rămîne însă fidelitatea față de lumea creată. Și atunci cînd însăși omnișcența nu mai vede proporțiile în care trama narațiunii poate asimila realul, implicita ratare a registruului naște subproducții.

Un nestăvilit apetit de a povesti anima cărți ale lui Platon Pardău precum *Limita de vîrstă* (1982) sau *Rezerva specială* (1984), acesta fiindu-le de altfel, pe lîngă o serie de tușe ironice, principalul atu. *Pașaport pentru Australia* rămîne și el un roman al experienței verbale, naratorului plăcîndu-i să se oglindească într-un discurs care-l flatează. Defulator, actul scrierii pare a-și propune să rezolve prin sublimare artistică dezorientările autorului. „Lumea bună” a Bucureștilor se înfățișează opacă, haotică, superficială, suferind mai mult de un snobism al scenariului decît de unul propriu. Nu lipsește intervenții în limbi străine („élite”, „une femmel”), uneori penibil ratate („Bach and Buch, electronics research” - p.32, „cifrat, biensur” p.57, „breakfest” - p.75), al cărui efect anihilează intenția primă. Tot dintr-o proastă dozare, însă urmărind comical, rezultă invenții precum „Homo Neandertalensis Bucurescensis” (p.33 și nu numai), „instinct zgîrciorobic” (p.76), sau astfel de comentarii: „Femeile își amintesc mai bine, că ele umblă și caută: o stofuțică, un fulărel, un materialaș pentru o rochiță, un crepdeșin, un șanjan, și cite altele care se pierduseră în groapa ultimilor ani, fuseseră date uitării.” (p.64)

Detaliul devine adeseori suprasolicitant, ca într-o clasică poveste suburbană; frazele se termină doar după secarea ultimului strop de combustibil.

Combinarea hazului autohton (vezi seria ardelenismelor prost înțelese și deci prost aplicate) cu un umor rece, englezesc, și pigmentarea amestecului cu amănunte de factură sud-americană conduc către o necontrolabilă pervertire a ludicului. Alfonso Papuc (moartea și înmormîntarea sa) n-ar face figură izolată. Dedublîndu-se, autorul încearcă o justificare pentru atîtea proaste aproximări: „Este de bănuț că refuzase intenționat orice înscriere în realitate, orice posibilă datare a cărților lui De aceea recurgea la formule vagi. O Italie imaginară! O Grecie de gînd! O Australia cum ar fi vrut s-o descopere dacă ar fi fost în locul lui Cook!” (p.54). Amic - proiecție a naratorului, botezat cu un puhoi de apelative colorate, se sustrage așadar imediatului. Nu însă și naratorul, care, pe lîngă stereotipuri ale momentului istoric, strecoară și păreri cu totul personale despre evenimentele fierbinți, reglîndu-și în chip original niște conturi cu lumea în schimbare. Pagina 60: „E de presupus că privea și el «spectacolul» acestor tineri, nici unul cu studii superioare, revărsați peste buza liceului în vreo întreprindere de industrie locală, în vreo cooperativă de tăiat frunze la ciini, în vreo fabrică de smuls pene găinilor, ca să aibă cum suge puui, care cîntau, ce-i drept, frumos: Noi de-aceia nu plecăm/ Nu plecăm acasă/ Pînă nu ne cîștigăm libertatea noastră...” Sau, schimbînd cadrul, pagina 64: „(...) de vreo două ori fură pe punctul să fie bătute de niște grupuri de manifestanți pașnici și tineri, care, cu pancarte de carton făcute la repezeală, prin vreo gură de gang, se

îndreptau invariabil spre aceeași direcție: clădirea guvernului, cerîndu-i să demisioneze, ceea ce i-ar fi distrat pesemne ca spectacol în sine, adică să-i vadă pe cei vreo treizeci de miniștri luînd-o la sănătoasa pe bulevardul fost Ilie Pintilie sau șoseaua încă Ștefan cel Mare.” Iată dar ficțiunea bucurîndu-se din plin de inserțiile fidelității pentru realitate... Calibrul scriiturii lui Platon Pardău scutește pe orice comentator de efort: lucrurile se văd cu ochiul liber.

Prin excelență romanul său propriu și personal, *Pașaport pentru Australia*, abia dacă susține narcisismul impetuosului său narator. Un autoportret în forță (p.44-45) alături de o frumoasă dezvoltare (p.145) confirmă (dacă mai era cazul): „Și, *suma sumorum* a acestei aventuri care se lățește pe zi ce trecea (...) eram chiar eu! Eu mă băgasem între ei (...) Pe scurt ce căutam eu în acest melanj de oameni, plin de paradoxuri? De ce nu mersese pe linia dreaptă a poveștii care suna: capitolul 19” De aici, totul se limpește. Începe o parte a doua în stil alert, „polițist”, clară, fără mari pretenții artistice, în care precizia și ușurința redării mărturisesc experiența. Din perspectiva acestor capitole 19-37, partea întâi a cărții pare scrisă ulterior, din impulsul de a acoperi estetic tema. Numai astfel s-ar putea justifica marile diferențe de ton, rupînd romanul în jumătate. Preocuparea pentru structură se manifestă într-un mod cu totul neelegant față de cititorii de calitate. O nouă ratare, deci.

Marea ambiție a lui Platon Pardău este să fie prezent. Dar aceasta se învață, și, eventual, se învață din nou. *Pașaport pentru Australia* rămîne o nostalgie de două ori neîmplinită.

Cristina Ilina Sălăjanu

La aniversarea unui martir

NU-MI PLAC aniversările tocmai pentru că aceste parastase tind să transforme istoria literară într-un fel de teritoriu imnic, suspendând - prin adulație impusă - spiritul critic. Iar în absența spiritului critic operele, chiar importante, tind să se mortifice. Ceea ce mi se pare un grav, primejdios sacrilegiu și mă miră enorm e că distincții mei colegi tac resemnați. De data asta fac o excepție. O excepție pentru că simt nevoia să consemnez, la o dată aniversară, figura unui efectiv martir. E vorba de Ioan Inocențiu Micu-Klein, de la a cărui naștere se împlinesc, anul acesta, trei veacuri. Și mă bucură mult că s-au găsit exegeți (dl. Florea Firan și regretatul Bogdan Hîncu) și o casă de editură (Editura Științifică) care să omagieze evenimentul aniversar prin singurul gest cuviincios, editarea unei cărți care, de data asta, e o recuperare apărută după 240 de ani de la elaborare. Orice de rece ar fi (și este!) istoriografia literară, are și ea clipe, în mod necesar rare, când e încercată de fiori. Aș adăuga că sînt fiori ai recunoștinței față de un antecesor și un act recuperator care iese din comun.

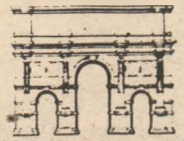
Inocențiu Micu-Klein e unul dintre precursorii Școlii ardelenne, cu merite cărturărești și politice extraordinare. Fusese fiu de țaran de prin părțile Sibiului și, în adolescență, a fost țapinar. Un călugăr iezuit care l-a descoperit, întimplător, la Sibiu, l-a ajutat să se îndrepte spre studiile ecleziastice, în 1719, adică la 27 de ani, nu înainte, desigur, de a fi devenit călugăr unit. A absolvit toate studiile ecleziastice cu sîrg și har, ajungînd să devină, în 1728, episcop, încă student fiind. Oficializarea acestei înalte demnități se va petrece în 1732, când Curtea din Viena l-a consfințit episcop de Făgăraș și membru al Dietei Transilvaniei. Acest aparent privilegiu al înaltei magistraturi a fost, de fapt, o grea osîndă. Pentru ca Inocențiu Micu-Klein, (al doilea nume l-a căpătat la înobilirea sa de către Curtea Habsburgilor) a înțeles să nu ostenească în a milita pentru drepturile românilor transilvăneni. Actul uniției încurajat, la început, de Habsburgi - nu a fost însoțit de împlinirea promisiunilor făcute în cele două diplome leopoldine (mai ales cea de a doua). Cele trei națiuni privilegiate (ungurii, sașii, secuii) din principatul transilvan refuzau să recunoască dreptul la situație egală tocmai populației majoritare, românii, inclusiv, firește, clerului român greco-catolic. Or, Inocențiu Micu-Klein nu ostenea în a demonstra că românii au dreptul să fie recunoscuți drept „națiune româno-valahă” nu numai ca a patra în ordine ci în funcție de numărul, valoarea și utilitatea ei în stat. Firește că această „pretenție” a trezit ostilitatea, mereu agresivă, a celor trei națiuni privilegiate feudale. Dar Inocențiu Micu a știut să utilizeze, inteligent, promisiunile legiferate rămase neaplicate. Pentru a-și putea rosti dezideratele, i-a cerut împăratului să-l coopteze în guvernul Transilvaniei, cu argumente de drept natural greu de ocolit. Guvernul Transilvaniei respinge, indignat, această doleanță, cu argumente batjocoritoare la adresa populației românești. Episcopul - bun cunoscător al literaturii de specialitate privind etnogeneza românilor prin cărțile lui Cantemir, Olahus și Stolnicul Cantacuzino - nu dezarmează. Se deplasează la Viena în 1732, rămînd acolo timp de doi ani. Înaintea memorii împăratului Carol al VI-lea. Sînt primite cu înțelegere. E înobilat, ceea ce constituia o porțiță de accedere spre guvern iar, în 1733, devine membru al Dietei Transilvaniei, unde nu ajunsesse, pînă acum, un român. A fost un succes care vestea un război. Un război cu aristocrația feudală retrogradă. Episcopul, dirz, înaintează Dietei

memorii și petiții, alături de intervențiile sale orale. Argumentelor adversarilor, bine fortificați în Dietă, că numai ei reprezintă noblețea principatului, Inocențiu le răspunde, demn, că românii sînt expresia latinității, a vechimii și a numărului majoritar în structura populației. Nu invocă Habsburgii titlul de împărați „romani” ca dovadă a nobleței lor? Singurii care, prin limbă și origine, au, deplin, această calitate de descendenți ai romanității sînt tocmai românii. De ce ar fi, atunci, ei oropsiți și decăzuți din noblețea lor originară, acaparată exclusiv de cele trei „națiuni”? Așadar, învățatul episcop pornise bătălia folosindu-se chiar de argumentele inamicului. Va fi începutul unei dispute de durată care nu avea să-i aducă vajnicului episcop victoria. În 1734 se refugiază la Viena unde, după conciliabule de un an de zile, obține mutarea reședinței episcopale de la Făgăraș la Blaj, adică o localitate situată în centrul principatului. Acest înțelept Inocențiu Micu-Klein este, deci, întemeietorul acelei legendare localități episcopale care va fi curînd cunoscută ca „a doua Romă”, centru al iradierii culturale românești, nu numai pentru Transilvania.

DAR vitregia sortii îl impresură pe episcop. În 1740 moare împăratul Carol al VI-lea, la care găsise oarecare înțelegere și bunăvoință. Pe tronul imperiului e înscăunată vestita Maria Tereza. Și împărăteasa se va dovedi vrăjmașă. Episcopul redactează un nou memoriu, demn, către Dietă, în care cerea drepturi pentru națiunea română și preoții ei. Dieta a văzut în acest memoriu un efectiv sacrilegiu, refuzînd să recunoască românii nu numai calitatea de a patra națiune în stat dar, parcă, și

actul unirii cu biserica Romei. Inocențiu a plecat, din nou, la Viena, în 1742, înaintînd Curții noi memorii. A recoltat un parțial succes. Pentru că, în septembrie 1743, un decret imperial sancționează benevolența împărătesei față de clerul și națiunea română, fără a recunoaște însă și calitatea de a patra națiune în stat. În plus, decretul îi interzice episcopului dreptul de a mai vizita Viena fără o prealabilă autorizație. Împotrivirea Dietei Transilvaniei față de episcop crește, tocmai pentru că obținuse cîteva drepturi pe care înțelegea să le apere și să le sporească. La sugestia Dietei, împărăteasa îl invită pe episcop la Viena, în 1744, decisă a-l face să renunțe la cerbia lui. Dîndu-și seama de conjurație, episcopul părăsește, fără înaltă încuviințare, la începutul lui decembrie 1744, Viena, plecînd la Roma. Spera să obțină aici, din partea papei, ceea ce Dieta Transilvaniei și Viena îi refuzau. Supărată, împărăteasa a cerut papei Benedict al XIV-lea să-l rețină, la Roma, pe neînfricatul episcop. Va fi începutul unui exil care a durat nu mai puțin de 24 (douăzeci și patru) de ani. Timp în care Ioan Inocențiu Micu-Klein nu obosea în a redacta și a trimite papalității noi memorii. În locul său de scaun de la Blaj a fost numit un locțitor și Inocențiu continua să sperie în dreptate și izbăvire, deși, în mai 1751, fusese silit să-și semneze demisia. În 1764, murind episcopul înlocuitor Pavel Aron, Inocențiu a sperat reîntoarcerea la Blaj. S-a împotrivit, din nou, Maria Tereza care, deși Inocențiu fusese ales de Sinod drept prim candidat dorit la episcopie, a dictat numirea altuia. Va fi ultima făclie de speranță stînsă cu silnicie. În septembrie 1768 mucenicul moare, în cetatea eternă care nu-l ajutase deloc. Avea 76 de ani, era bolnav, istovit și amărît de înfrîngerii și umilințe.

CARTE DE ÎNTELEPCIUNE LATINA

Ioan Inocențiu Micu-Klein

ILLUSTRUM POETARUM FLORES

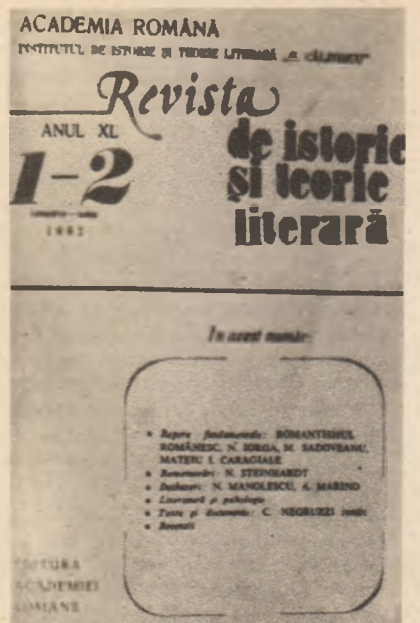
În timpul acestui îndelungat exil, episcopul cărturar a alcătuit - mirare! - o antologie din poezia latină, la care a lucrat din 1753. Antologia, călăuzită de vădite scopuri educativ-moralizatoare, a reținut piese reprezentative din poezia clasică latină. Dl. Florea Firan a avut norocul rar al exegetului de a fi descoperit acest manuscris, descriindu-l din 1982 în presa românească. Se pare că și alți exegeți luaseră cunoștință de existența manuscrisului. Dar nu s-au gândit că ar fi nimerit să-l publice. Perseverent, dl. Florea Firan și-a găsit un bun, erudit colaborator, regretatul Bogdan Hîncu. Și acesta, făcînd investigații, a descoperit o antologie din 1598 de la care, probabil, a pornit munca sa episcopul Inocențiu, reținînd din model - apreciază Bogdan Hîncu - aproximativ 65% din totalul versurilor și al comentariilor. Prin stăruința celor doi exegeți, florilegiul învățatului episcop ardelen a apărut într-o frumoasă ediție bilingvă. Nu sînt latinist și nu-mi arog competențe pe care nu le am. Nu voi judeca, de aceea, calitatea traducerii realizate de Bogdan Hîncu. Am socotit că sînt dator să consemnez evenimentul editorial, exprimînd recunoștință pentru norocoșii editori.

O revistă academică

● *Revista de istorie și teorie literară* - ianuarie-iunie 1992 - are drept repere fundamentale scriitorii de marcă și problemele legate de receptarea lor (*Realismul lui N. Iorga, Strategia deschiderii narative la M. Sadoveanu și Poetica melancoliei la Mateiu I. Caragiale*), dar centrul de greutate îl constituie articolele ce caracter teoretic despre romantismul românesc. Acestea sînt semnate de personalități precum Paul Cornea și Mircea Angheliescu. Într-un „post-scriptum după 20 de ani” la cartea sa *Originile romantismului românesc*, Paul Cornea stabilește o serie de delimitări terminologice, cu rigoarea sa flexibilă dar decisă, parcurgînd un adevărat tur de forță în literatura de specialitate, polemizînd cu dezvoltarea argumentelor solide (și deși o face en passant, fiecare afirmație are esențialitatea unei veritabile teme de sine stătătoare) și atacă toate conceptele labile care ar putea constitui baza unor teorii inevitabil vulnerabile. În speță e vorba de conceptul de post-pașoptism, „termen-umbrelă, comod, pentru că foarte primitiv, dar ingrat, din același motiv: aplicîndu-se tuturor, nu mai e definitiv pentru nimeni”. Studiind analitic post-pașoptismul, distingînd în cadrul lui „grupări”, Paul Cornea degreuează terenul de prejudecăți, spre a-și facilita studiul post-romantismului, în privința căruia reia mai vechi probleme ale eminescologilor. Se află Eminescu în contratimp cu mișcarea literară contemporană?

Soluția este descoperită tot prin filieră teoretică, prin delimitarea între romantism și așa-numita romanticitate (care „acționează subteran, subîntinde manifestări din cele mai felurite, de la simbolism la expresionism și de la suprarealism la existențialism”). Articolul lui Paul Cornea este de o excepțională valoare pentru istoria literaturii românești, evaluată teoretic cu limpezimea unor concepte adecvate.

Ca de obicei, revista are o înaltă ținută academică, abordînd teme de strictă specialitate cu prospețime critică și documentare interesantă, menținută permanent la limita dificilă a informației aride. Insistăm asupra celor două articole despre romantism numai pentru că ele constituie ceva excepțional prin modernitatea, originalitatea și pertinenta critică. În *Romantismul românesc și literatura de tip Biedermeier*, Mircea Angheliescu reia în manieră polemică una dintre cele mai interesante probleme pe care le ridică primul volum din *Istoria critică* a lui Nicolae Manolescu, „încadrarea romantismului românesc într-o perspectivă europeană coerentă”. Divergența de opinii dintre cei doi se datorează de fapt unei interpretări diferite a unei premise teoretice („componenta socială ca substanță ideologică a curentului romantic manifestat la noi înainte de și în timpul revoluției de la 1848”). Deși de domeniul detaliilor, miza este importantă pentru o reevaluare a întregului romantism românesc, iar cele două puncte de vedere sînt susținute de demersuri demonstrative

redutabile.

Secțiunea de rememorări a revistei este consacrată lui N. Steinhardt, evocat cu un lirism confesiv emoționant și cuceritor de către Monica Pillat și Eugenia Tudor-Anton. Remarcabile sînt și articolele grupate sub denumirea *Literatură și psihologie*, de fapt serioase contribuții la estetica receptării. Recenziile fac cunoscute cititorilor cărți importante de istorie și teorie literară, comentîndu-le cu un spirit critic care nu evită caracterizările directe. *Revista de istorie și teorie literară* publică un tip special de articole: perfect comprehensibile, informative, obiective (poate prea impersonale, unele), cu siguranță necesare unei culturi în stadiul de recuperare și revizuire. (A.D.)

Ioan Inocențiu Micu-Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum Flores*. Florile poezilor iluștri. Ediție de Florea Firan și Bogdan Hîncu, Editura Științifică, 1992.

PETRE ȚUȚEA despre

■ Primul volum, *Problemele sau Cartea întrebărilor din Omul - tratat de antropologie creștină* de Petre Țuțea, va apărea la începutul lunii viitoare la Editura "Timpul" din Iași. Va apărea atunci deoarece vrem să marcăm și ziua de naștere a Maestrului, 6 octombrie. În cele ce urmează, reproducem un fragment inedit din acest prim volum al operei fundamentale a gânditorului creștin care a fost Petre Țuțea - fragment intitulat *Libertatea*. Această problemă obsedează societatea actuală, dar o și îndepăr-

tează de adevăratul izvor al libertății reale, care este credința în Dumnezeu. *Tratatul de antropologie creștină* cuprinde cinci volume: I. *Problemele sau Cartea întrebărilor*; II. *Sistemele sau Cartea alcătuirilor logice, autonom matematice și paralele cu întregiri antice*; III. *Stilurile*; IV. *Disciplinele (Matematică, Fizică - știința științelor naturii)* din care a apucat să scrie doar câteva fragmente; V. *Dogmele sau situația spiritului în imperiul certitudinii*, considerat de autor „pilonul întregului Tratat” din care a finalizat 140 de pagini.

Cassian Maria SPIRIDON

Libertatea reală

ȘTIINȚA și credința, termeni care ne arată cei doi oameni: omul istoric și omul etern, adică conținutul istoriei și supraistoriei. Și pentru că, la scară umană, totul este mister, omul întrebător apare inexplicativ neliniștit de apariția lui și dispariția lui - jocul vieții și al morții - de boală, de mărșărire, inegalitate, bătrânețe, înălțare și căutarea ieșirii din impas în lumea posibilă. Omul actual - monodimensional aici - este urmașul omului Renașterii, „a cărui divinitate a fost întâmplarea”, cum a spus De Sanctis, din a cărei muțenie vrea să scoată legi și foloase. Un joc între așteptare și scormonire. Observatorul întâmplărilor și căutătorul nimeresc utilul sau rămân ipotetic în forme mintale comode: joc nesfârșit între logic și empiric. Dar ceea ce turbură și dezbră lumea actuală este ideea libertății, idee care acoperă foamea săracilor, inegalitățile, conflictele de interes ale bogaților - aparent puternicilor - și drama constantă a omului mărginit și înălțuit. Și neliniștea crește în măsura în care libertatea este căutată la un nivel al existenței unde nu poate fi găsită. Această libertate fictivă motivează cursa înarmărilor și pregătirea războiului. Meditând asupra ideii de libertate încerc să-i fixez natura, sediul și sensul.

Este vorba de ideea platonice a libertății, de libertatea reală, nu de conceptul deschis al libertății fictive de aici. Aceasta din urmă îmi amintește, prin conflictul pe care-l determină, de afirmația lui Confucius, precum că certurile dintre oameni izvorăsc din cuvinte, a căror univocitate este înălțuită de polisemie și interese. Libertatea reală este neechivocă, având caracterul unei revelații aici și al împlinirii dincolo. Dar mesajul divin este o favoare - „mulți chemați, puțini aleși” - cum spune Scriptura. Relativitatea libertății omului istoric este rezultatul turburărilor acestui căutător, turburări produse de înclinările lui naturale, de interese, în experiența lui deschisă oglindindu-se: informația incompletă, observația, metodele neducătoare la esențe,

imperfecțiunile conștiinței teoretice și practice, intuitive și raționale; acest om istoric mișcându-se, în jocul dintre el și lume, când antropocentric, când cosmocentric, când combinat, deci când ancorând în eu, când livrându-se infinitului - presupus pozitiv - când închipuindu-și că se salvează prin acordul dintre el și lume, ignorând însă faptul că adevărul, care este definitoriu pentru libertatea și fericirea lui, nu are sediul aici, nici în el, nici în lume, nici în acordul lor, nici în stăpânirea ei iluzorie prin cunoaștere. Fixez sediul libertății reale în triumghiul: Dumnezeu, natură și om, în care Dumnezeu, perfect, face posibilă imitarea lui, realizată perfect de sfinți, și imperfect de credincioșii obișnuiți, a căror existență este încărcată de lumesc. Omul social, prin înclinările naturale, prin interese și prin conviețuirea producătoare de constrângeri, înlocuiește realul cu scopul. Libertatea reală, aici, nu poate fi reflectată decât în triumghiul de mai sus. Ideea libertății este legată, ca esență, de acest triumghi și de cele două lumi, iar conceptul libertății se caută aici, unde își are sediul, unde i se fixează natura și formele schimbătoare.

Libertatea fictivă!

INTELEGHEREA libertății fictive, legată de căutare și luptă, precum și a celei reale din triumghiul amintit, implică cunoașterea acestor poziții spirituale: 1. realist-creștină-mistic-biblică; 2. social-istorică: adică istorism, umanism, sociologism, materialism dialectic și istoric, pozitivism - „fazele iluzorii ale dezvoltării, cu puterea omului stăpân prin știință” (Auguste Comte), lupta omului pentru libertate, adică detașarea din înălțuirea naturii și constrângerile speciei, „omul care devine liber, făcându-se cercetat completitudinar în stilul științelor spiritului, fără teologie, filozofie, ideologie, înțeles obiectiv, în afară de punctul de vedere ca trăire subiectivă, totul oglindindu-se în spiritul lui” (Sombart), omul înălțurii naturale, primordiale, cu finalitatea indeterminării (Kovalevski); 3. toate sistemele filozofice imanentiste, care nu se depărtează de știință, caută libertatea când cu mijloacele ei, când subiectiv-artistic. Se poate afirma că fără cele două lumi nu există libertate, nici adevăr, bine și frumos, oglindite aici în triumghiul: Dumnezeu, natura și omul, în care apare harul și contemplarea lor dincolo, ca esențe, ținând mistic de triumghiul: Dumnezeu, nemurirea și libertatea. Dintre sistemele filozofice, cel mai absurd și înșelător este

panteismul, în care omul este prezentat ca o ființă rațională, demnă și liberă, deși este proiectat ca mod al substanței infinite, care-l absoarbe, ca și pe Dumnezeu. Determinismul imanent și naturalismul acestui sistem au fost infirmate de știința modernă care, dacă vrea să explice, este obligată să accepte formula mistică a cauzalității și finalității transcendente. Astfel, omul constată inexplicativ, aplică sau rămâne la comode sau neliniștitoare ipoteze ale spiritului căutător. A avut dreptate Herbart când a numit panteismul pansatanism, prin implicarea răului în Dumnezeu; apoi inexistența libertății, „starea de necesitate ridicată, prin cunoaștere, în planul conștiinței” (Spinoza). Cum poate fi convertită necesitatea, prin cunoaștere, în libertate? Este tot atât de absurdă ca și transformarea îndoielii scepticilor în certitudine. Cum poate fi liber un om captiv în natură și muritor, cunoscând legile naturii și necesitatea morții? Cunoașterea legilor naturii nu-l face stăpân, ci un animal rațional, mai comod, din când în când, în scurta lui trecere prin lume. De altfel, libertatea reală este absolută și extramundană. Ea aparține pseudodivinității lui Spinoza. Deși el vorbește despre libertate, tot el afirmă și captivitatea omului în natură. Omul care se crede liber în natură, spune Spinoza, seamănă cu un corp aruncat care, dacă ar avea conștiința mișcării pe traiectorie, s-ar crede liber, ignorând impulsul. Omul cu corpul și spiritul lui este un mod al substanței infinite și care poate fi „liber și fericit, prin cunoașterea naturii, care este, în existența ei, suverană și-n acțiune determinată” (cit. de H. Schmidt). Determinism naturalist. Deci omul în marginile naturii, proiectat și înghițit de ea, este liber prin cunoașterea legilor ei. Joc absurd între „natura naturans și natura naturata”. De altfel, libertatea reală - absolută - are numai Dumnezeu. „Libertatea absolută, în sensul lui Spinoza, posedă numai Dumnezeu, care coincide aici cu necesitatea absolută” (H. Schmidt).

Libertatea ca acord între spirit și natură

SUPRAISTORICUL este sacru care punctează spațiul și timpul alături de profan. Sunt cele două cetăți augustiniene. În aceste cetăți omul liber se mișcă între intuiție și căutare aproximând, simțindu-se uneori comod și rătăcind, revelația arătându-i că nu este destinat morții și limitelor lumii de aici. Prin știință și filozofie omul istoric a ajuns întrebător, util sieși absolutizant și rătăcitor. Viața și lumea s-au problematizat, omul trăind o vastă „aflare în treabă”, permanent nesigur și neliniștit.

Așadar, liniștea sufletească obținută prin acordul dintre spirit și natură, ca și libertatea dinăuntrul ei. Această absurdă pseudocunoaștere salvatoare a fost preconizată și de stoici. Omul liniștit și liber, în natură închipuită, care-l proiectează în înghite. Evident, toate pozițiile teoretice, filozofice și științifice, ale spiritului autonom, oricând și oriunde apar, nu conțin nici un adevăr și sunt opuse misticii. Tot așa și intelectualismul și fatalismul spinozist, cum îl caracterizează Victor Brochard, în panteismul lui pseudodeterminist. Divinitatea fiind contopită cu „natura”. Omul devine astfel un mod al substanței, un fenomen în seria nesfârșită a fenomenelor naturii, supus jocului apariției și dispariției. Deasupra întregului cosmic și a părților lui și neliniștea produsă de entropia în acest context este justă afirmarea „contingenței legilor naturii” (Emil Batroux). De altfel acest pseudodeterminism a fost înlocuit de întâmplarea, noua divinitate a omului Renașterii, cum a spus De Sanctis. Rigoarea logică este transcendentă prin sediul și prin natura sa mântuitoare. Nu poate fi căutată și este incompatibilă cu devenirea. Orgoliosul, opac, n-are vocația primirii ei. Pentru determinarea libertății reale-absolute a omului este necesar

Ambasadorul american a obținut o audiență la Împăratul Chinei

e LIBERTATE

triunghiul: Dumnezeu, nemurirea și libertatea, gândit mistic-biblic, nu ficționalist-kantian - „als ob wäre”. Omul idealist, materialist, panteist, pozitivist, ficționalist, voluntarist, în fond omul autonom determinat psihologic sau social-istoric, în ultimă analiză captiv al reprezentărilor, percepțiilor sau ficțiunilor presupus-autonome, nu are acces la absolut și deci la libertatea absolută. Desigur, adevărul și libertatea ca idei platonice, nu comportă nici un atribut.

Libertatea omului de știință

OMUL DE ȘTIINȚĂ actual este inexplicativ și speră înăuntrul lumii să treacă de la relativul absolut prin cunoaștere, cum a crezut Planck. Acum, joc între indeterminism iluzoriu pseudodeterminism, între ipoteza unei evoluții din primordii sau venind din mișcarea materiei infinite, fără finalitate, totul desăvârșindu-se sub semnul nicăierului. Gonirea din Eden sau începutul mistic al istoriei. Natura demonică a întrebării, ispită, curiozitatea ca impuls al cunoașterii autonome și orgoliul, termeni care reflectă omul istoric ale cărui nevoi și rătăcirii îl însușesc în mersul lui în timp și-n spațiu, cum ne arată umanismul vremii noastre. Umanismul? Istoria. Situat inexplicativ în sofistică și-n Renaștere - omul, giruetă a întâmplărilor - mistic - momentul pieririi din Paradis, „căderea” care punctează timpul și spațiul cetății diavolului la sf. Augustin. Dacă dorim explicații, facem teologie. Știința și filozofia omului autonom constată util, comod sau rătăcesc. Acestea au fost aduse de șarpele demiurgiei: Și încă: moarte, captivitate cosmică sau obiectivă, istoria ca nesmplinire, adică explorarea fără sfârșit și chinul cunoașterii nedepășite, „iluzia dialectică” (Kant). Se poate vorbi numai mistic de o logică explicativă a istoriei, astfel: înțelegerea nesemnificativă a devenirii, structurile, formele și faptele întâlnite în timp și-n spațiu, desfășurându-se inexplicativ, venind de nicăieri și tinzând spre nicăieri. Determinism istoric? Nu poate fi conceput filozofic sau științific, ci numai mistic; omul istoric - opus celui etern - se mișcă între rațional și biologic, tinzând asimptotic spre adevăr și libertate, pe care, heatingându-le, se consolează în mod absurd cu perspectiva infinitului, în care se pierde ca un fenomen din seria nesfârșită a conținutului acestuia. Neliniștit fiind de moarte, vidându-și spiritul de Absolutul religios, de consolatoare limită a necondiționării mistice” (Hamilton). Deși se pierde apoi în infinit, prin ipotezele lui noante, fiind condiționat de experiența deschisă, combate fără rost ipoteza entropiei cosmice. Ce sens are libertatea luată de acest om împotriva entropiei cosmice, când el are conștiința morții lui absolute? Ce rost are prețuirea materiei infinite în timp și-n spațiu când înăuntrul ei are conștiința finitudinii sau o ocolește printr-un optimism stupid la acest nivel? Sombart consideră marxismul o concepție antropologică pesimistă, ca orice materialism. Acest pesimism l-a

determinat, probabil, pe Heidegger să prețuiască concepția istorică a lui Marx. Materialism în genere? Poziție teoretică ce nu comportă un examen analitic global. Cum să facem epistemologie, logică și metafizică materialiste, când nu se face fizică materialistă și nici simbolurile logice nu pot fi reduse la materie. Limbajul în general rămâne un mister. Un materialist, conștient de finitudinea umană și consecvent în poziția sa, trebuie să fie antropologic pesimist. De altfel, orice monism anulează complexitatea vieții materiale și spirituale și înlătură purul atotcuprinzător. Se poate accepta prin credință o materialitate la care intelectul și simțurile nu ajung. Pseudoconsolarea materialistului: idealul spre care se mișcă asimptotic și infinitul pozitiv.

Optimismul legitim al credinciosului

OPTIMISMUL legitim al credinciosului: divinitatea asemenea lui, creatoare și stăpână a acestei lumi, perspectiva eternității în jocul corector al imperfecțiunilor omului material, mișcat în cele două lumi, care fac posibile: nemurirea integrală și libertatea absolută. Antinomiile, ficțiunile și aporiile dispar dincolo, aici neputând avea loc acea „coincidentia oppositorum” a lui Nicolaus Cusanus, istoria fiind încărcată de contradicții, ficțiuni utile sau comode, aporii și rătăcirii. În viziunea creștină, lumea aparentă ia sfârșit în „Absolutul ca necondiționat limitat” (Hamilton). Adevărul, binele, frumosul și libertatea sunt legate escatologic de marea înviere, de Judecata de apoi. Fără nemurire și mântuire omul nu este, acestea însemnând perfecțiune. Termenii optimismului materialist: autonomie relativă, infinitul pozitiv, încărcat de surprize, în care cresc „progresiv” fiecare și toți, libertate relativă, adevărul, binele și frumosul, relative sau absolutizate, idealul spre care se mișcă asimptotic invenția, descoperirea, creația, gloria - pseudoveșnicia - în esență predestinare, desfășurare din primordii sau imitație, totul terminându-se în moarte și-n neant. Spectacol absurd acceptat de conștiința omului rătăcitor și, la urmă, însingurat, fără tristețea și înțelepciunea din Eclezias, fiind ancorat în nebunia de aici. Chipul divin al omului mișcat în cele două lumi îl îndreptățește la perfecțiune și deci la libertate absolută, care n-au izvorul nici în om, nici în natură, chip reinviat de Mântuitorul nostru. „Fiți, dar, voi desăvârșiți precum Tatăl nostru cel ceresc este desăvârșit” (Predica de pe munte). Mântuitorul a redeschis calea spre pomul vieții. Îndreptățirea omului de a participa la perfecțiunea divină îi conferă acestuia din urmă viața veșnică și libertatea absolută, inexistentă aici pentru omul istoric.

Libertatea absolută este atemporală, ca perfecțiunea. Iman-teismul spinozist este atribuit pseudodivinității, adică este definitiv pentru natură. Prin cunoașterea ei, omul devine stăpân și deci își

Ferți-vă de deralere

însușește autonomia ei absolută. Și totuși, omul rămâne captivul naturii, nefiind îndreptățit la această autonomie. Natura suverană e stăpânită de un captiv al ei muritor. Doi factori, natura și omul, venind de nicăieri, omul practicând un absurd joc imitativ terminat în moarte. Această participare la ipotetica substanță universală conferă omului demnitate, după Hegel, deși este proiectat și înghițit de aceasta. Logică panteistă! Aceeași logică în materialismul dialectic și istoric! Nu există libertate reală în afara triumphiului transcendent: Dumnezeu, nemurire și libertate.

Pentru apărarea libertății terestre

OAMENII vremii noastre se pregătesc de război pentru apărarea libertății terestre, ficțiune globală a drepturilor omului care se află permanent în luptă cu natura și cu comunitatea, neputând acorda sistemului lui de trebuințe și aspirațiile sale cu sistemul de trebuințe și cu aspirațiile comunității. Constrângerile semenilor se împletesc cu suferințele produse de natura oarbă. Tabloul se completează cu interesele naționale și sociale, cu rase, neamuri, clase, clici politice, orgolii individuale, neliniști și dezastre produse de impostori și demenți triumfători, desfrâul nerușinat al bogaților și ura săracilor și mișelilor, sfidarea și risipa stăpânilor și revolta supușilor, limitele morale și gnoseologice ale omului autonom. Acest vast proces dialectic este dominat de ficțiunea libertății omului căutător și de inegalitatea raselor și a oamenilor. Este omul istoric opus celui etern.

Ordinea creștină se va instaura când, prin grația divină, vor dispărea: cultul forței, orgoliul, ura și manieismul. Omul actual seamănă cu călătorul lui Münchhausen, care, vrând să scape cu calul de înec, s-a tras de păr în sus. Dumnezeu revine în cetăți când rațiunea umană va asculta, vehiculându-l. Nici o criză politică sau economică, ci numai marea criză umanistă a autodeterminării, a orgoliului, a autosalvării. Eșecurile reuniunilor umane se aseamănă cu grămădirea oilor la umbră, pentru a scăpa de arșiță. S-ar putea ca

Dumnezeu să trezească omul prin teama de război sau prin război, făcând astfel cunoscută ordinea lui.

Între timp: tensiune polară între subiect și obiect, determinism și indeterminism, poziția omului oglinditor și a omului legiuitor, omul instrument și omul autonom, cu finalitate în el însuși, omul religios și ateu, între război și pace, totul desfășurându-se în haosul democratic burghezo-proletar, burghezia și proletariatul nesuportând ordinea. Numai bolșevicii ruși au folosit ortodoxia. De aceea chinezii i-au numit pe cei din Kremlin țării roșii. Îndrăzneala și cinismul acestora se întemeiază pe creștinismul și pe interesul burghez care întrețin stările stihinice și pacifiste, favorabile expansiunii. Democrația, criticismul, inegalitatea, sindicalismul, șomajul, masoneria, mizeria și sărăcia - efecte ale limitelor omului autonom în natură - teama de război a oamenilor simpli sau necunosători ai raportului real de forțe - ascuns prin mijloacele de propagandă -, parlamentarismul, egalitarismul și lupta de clasă, dictatura proletară - ca promisiune a fericirii muncitorilor - sunt armele ideologice ale expansiunii rusești. Acestea, burghezia americană le opune amenințarea cu forța - demonstrația forței - contraindicată de Napoleon, care a arătat că forța reală se exercită, nu se arată - negocieri demascatoare și propagandă care obosesc omenirea de la sfârșitul războiului până azi, rușii sperând în victorie, bazându-se pe această oboseală, pe teama de război a mulțimilor nule politic și pe cei doi factori: om și natură, ignorând însă factorul esențial: pe Dumnezeu, a cărui ordine o calcă în interesul lor. Religia creștină își va arăta puterea în lupta pentru libertate și ordine. Oricât de stupizi, de lacomi și de nemesianici sunt burghezii dimensionați pe ziua negustorească - pe ziua faustică pământeană, plină de plăceri, de neliniști și de iluziile progresului - până la urmă vor deveni uneltele Dumnezeului creștin al libertății și ordinii.

Problemele sau Cartea întrebărilor a fost dictată d-lui Ion Adrian Doja Fodoreanu, care a și dactilografiat-o în anii '70-'80 și tot el imediat după decembrie '89, a reușit să recupereze de la Securitate acest volum.

Alexandru VONA

Ferestre zidite

CU CÎT ne apropiam de ea, casa creștea în chip surprinzător. Nu se vedea nimic înăuntru cu toate că ferestrele nu aveau perdele, un întuneric ciudat își holba ochii prin geamuri. Ușa nu era încuiată, apăsă clanta și pășirăm înăuntru. Înțelese nedumerirea mea. „N-are cine să ne facă vizite neașteptate, aici sîntem izolați în mijlocul livezilor.”

„Preotul locuiește și el aici?” „Care preot?” „Proprietarul.” „Nu, el locuiește în centru, cred că de mult n-a mai stat nimeni aici.” În sala mare și goală în care intrasem nu era frig, totuși trecurăm repede, goniți de pustiul neospitalier. În fundal se vedea melcul unei scări de lemn, inexplicabilă la prima vedere. De afară nu văzusem ferestre decât la parter și nu reușeam să-mi aduc aminte dacă acoperișul era înalt sau puțin îndinat.

Sînt obiecte indiscrete ce se amestecă mai mult decât altele în viața noastră, desigur nu aceleași pentru toată lumea. Scările mi-au trezit în totdeauna curiozitatea. Mă întrebam dacă treptele înghesuite în colțul întunecos erau scara cea mai potrivită pentru sala aceea și nu puteai să mă scutur de gândul bizar că erau folosite doar ca decor. „E locuită și sus casa?” Nu era destulă lumină ca să-i pot vedea privirea, avui totuși impresia că discern pe fruntea înaltă două linii frînte pe care nu le observasem pînă atunci. Nu-mi răspunse. Întrebarea putea să i se pară fără importanță, dar tăcerea lui mă încudă. Insistai. „N-am văzut nici un etaj de afară.” Vorbisem cu voce tare. Își duse un deget la gură și-mi spuse încet: „Nu te supăra, dar poate că mama mai doarme încă - doarme uneori după-masa - și n-aș vrea s-o trezesc. Cred că somnul îi face bine.” Deschise o ușă înaltă cu canaturile sculptate și intrarăm într-o odaie luminată de trei ferestre mari, prin care se vedea curtea din spatele casei.

„Aici locuim, celelalte camere au rămas încuiate.” Mă pofti să mă așez într-un jilț vechi, neplăcut de tare, și se duse să vadă dacă mama lui se trezise. Cînd ieși, observai că ușa nu făcu nici cel mai infim zgomot.

Tata mă lăsa în fotoliul mare, capitonat cu mătase înflorată, și el se ducea să-și vadă verișoara. Nu știu cît timp trecea, totuși nu cred că prea mult, pînă ce dintr-o dată mă simțeam părăsit. Mă apuca atunci un fel de groază la gîndul că se va deschide o ușă și un străin mă va întreba ce caut acolo. În același timp simțeam cît de incomod ședeam în fotoliu; mi-era însă frică să mă mișc să nu fac vreun zgomot care să mă trădeze și așteptam cu suflul la gură, cu picioarele întinse ca să nu murdăresc mătasea străină. De fapt, trecuse odată prin hol un bătrîn despre care aflasem mai tîrziu că era unchiul tatălui meu. Intrase pe o ușă și ieșise pe cealaltă, fără să se uite la mine, de parcă eram prea mic să merit a fi luat în seamă. Asta nu mă liniștea. Nici acum nu-mi place să aștept într-o odaie străină...

IN CAMERĂ nu erau decât cele câteva jilțuri, bufetul și o masă îngustă și lungă. Farfuriile decorative de pe perete nu mă interesau. Căutasem zadarnic vreă fotografie sau vreun portret, bineînțeles numai cu ochii, fără să mă scol. Casa era atît de mută, încît singurul zgomot asupra căruia puteam să-mi concentrez atenția era cel al vîntului ce se juca afară cu frunzele căzute. Zgomotul acela mărunț, mereu întrerupt și parcă mereu mai clar, subția tot mai mult zidurile, așa încît neliniștea așteptării se destrămă cu încetul, înlocuită de o senzație stranie de fragilitate, poate ca aceea a convalescenților, prea debili ca să adîncească vreun gînd, dar cu atît mai capabili să exploreze cel mai infim, cel mai neinteresant semn din afară.

Poate tot din cauza aceasta nu încercasem să mi-o închipui pe mama lui și în clipa în care se află în fața mea - intrase cu același pas puțin legănat ca al fiului ei și el o urma aproape lipit de ea - mă gîndii ce surpriză aș fi avut dacă, în loc să aștept o misterioasă inspirație, aș fi încercat pur și simplu să-mi închipui o bătrînă cu exact aceleași trăsături ca ale lui. Poate că și umbra din care apăreau deodată accentua extraordinara lor asemănare.

Avea mîna moale, neașteptat de caldă. De fapt nici n-ar fi părut atît de bătrînă dacă n-ar fi purtat rochia aceea neagră, încheiată auster pînă sub bărbie. Ținea în mîna stîngă o poșetă mică, dintr-o împletitură fină din argint și aur, al cărei sunet încercam zadarnic să-l surprind. „Te-ai așezat în locul meu, domnule.” Se strecură mică pe lîngă mine și mă pofti să stau în celălalt jilț din fața ei. Fiul își trase un scaun alături de ea.

„Să nu te mire că nu ți-am cedat locul, bătrînii sînt victimele obișnuinței. Voi, tinerii, vă puteți acomoda oriunde.” Surîdea, exprimîndu-se cu dezinvoltură, ca o persoană trăită mult în societate. „Jilțul acesta, de pildă, l-am ales de cînd am venit aici, fiindcă seamănă cu altul care se afla la noi acasă de peste treizeci de ani. Nu știu de ce îți vorbesc despre asta.” Se uită întrebător la el și continuă fără să schimbe tonul. „Fiul meu mi-a povestit cum v-ați cunoscut. Îmi pare foarte bine. Mi-era teamă că o să se simtă singur aici.” Mi se păru potrivit să prezint întîmplarea noastră ca tot atît de providențială și pentru mine. Amabilitatea ei, convențională poate, mă cîștigase totuși. „Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, că nici eu nu mi-am făcut aici multe relații pînă să-l fi cunoscut pe dînsul.” Mă privi cu îndoială, apoi spre uimirea mea îi spuse: „Mi s-a părut din cîte am înțeles de la tine că domnul are multe relații în oraș. Nu mi-ai vorbit de un prieten?” Și continuă să se uite la el, în loc să mă privească pe mine. Să-i fi vorbit despre Kati? Mi se păru nu numai indiscret, dar și nedelicat. Răspunsul său mă lămuri: „Nu, mamă, probabil că m-am exprimat confuz, am presupus doar că domnul are prieteni în oraș.” Mîntea probabil.

În timp ce vorbeau, putui să-i privesc fără să fiu tulburat. Așa cum ședea în jilț, părea și mai mică și de cînd o auzisem vorbind asemănarea dintre ei nu mai era atît de izbitoare. Vocea ușoară și egală o îndepărtase mult de el. „În sfîrșit, asta n-are nici o importanță. Nu-i așa?” Coborîse glasul numai cu un semton, dar cuvintele erau iar toate la același nivel, ca bilele înșirate pe instrumentul cu care copiii învață adunarea. „Desigur, doamnă.” Continuă un timp să miște capul de sus în jos, aprobativ, de parcă n-ar fi putut să încheie gestul brusc.

Observai că mîinile lui stăteau liniștite pe genunchi și dedusei că era foarte preocupat, poate chiar de ceea ce se petrecuse mai înainte. O fixai mai atent, vrînd să confrunt trăsăturile lor. Simții însă privirea lui ațintită asupra mea și renunțai.

„Stăm departe, nu-i așa? Cînd veneam de la gară credeam că nu se mai isprăvește drumul.” „Nu mi s-a părut, doamnă, de altfel sînt obișnuit cu plimbările oricît de lungi.” „Mi-a spus”, surîse iar slab către fiul ei ce părea cu totul absent, „că nu vă sperie kilometrii. Îmi plăcea și mie odată să fac lungi plimbări, aproape că nici nu simțeam oboseala, cunoșteam toate potecile.” În orice caz ar fi urmat ceva ce nu trebuia să aflu. Remarcasem în același timp tremurul neașteptat din vocea ei și atenția subită pe care el încercă s-o mascheze, trecîndu-și încet mîna peste ochi, ca un om care pică de somn. Era probabil un semn obișnuit. Ea se opri, își scutură capul de parcă ar fi fost pe cale să înceapă cine știe ce poveste plictisitoare. „Nu vrei să ne servești ceva?” El se trădă

iar, sărînd prea sprinten în picioare, pentru expresia de nesfîrșită oboseală pe care o avusese pînă atunci.

Toată îndrăzneala și volubilitatea ei fuseseră legate de prezența lui. De îndată ce ieși din odaie, nu mă mai întrebă nimic și arăta cu mult mai bătrînă. Pantofii ascuțiți cu cataramă argintate păreau niște șobolani ascunși sub rochia lungă. Profitai de lipsa lui ca s-o privești mai bine...

Nici una din trăsăturile ce păreau la început să-i apropie nu rezista la o analiză mai amănunțită: poate numai pieptul îngust, cu umerii căzuți, dar aceasta nu era de ajuns. Fruntea era înaltă, dar n-avea nimic neobișnuit; nasul și nici gura cu buzele palide și subțiri, n-aveau conturul acela prea precis, de o perfecțiune ostilă...

Cu toată dispariția similitudinii remarcate în momentul cînd intraseră în odaie, nu mă îndoiam de înrudirea lor; totuși, ca și cum din asemănarea aceasta miraculoasă ar fi decurs un fel de intimitate între noi, bătrîna mi se păru dintr-odată cu totul străină, iar faptul că rămăsesem singuri între aceleași ziduri, stînjenerator. Fără să mă simt de-a dreptul puțin gravă - nu mai îndrăzneau s-o fixez, nu mai reușeam să-mi concentrez atenția, lucrurile începuseră iar în jurul meu balansul acela caracteristic, agitate de nervii mei care începeau să dea semne de agitație.

Cînd ușa se deschise mai apucaii totuși să observ că bătrîna ascunsese scrisoarea în poșetă. Avu impresia că nu observasem manevra ei precipitată. Tînrul împingea o masă de serviciu deasupra căreia aburul ceaiului se ridica din patru cești. Nu avui timp să mă mir. În spatele lui, se apropia de noi, cu pași atenți, de parcă nu trebuia să piardă un fir secret, necunoscuta.

NU CREZUSEM că am s-o revăd atît de curînd. De fapt nu mă gîndisem la un termen precis, mai tîrziu însă poate m-aș fi gîndit. În orice caz, surpriza se pulveriză în aceeași clipă. Probabil că bătrîna făcea prezentările; nu vedeam însă decât buzele ei palide mișcîndu-se, dar nu auzeam nimic. Îmi întinse mîna fără să o ridice decât puțin, privindu-mă în față. Avea o privire de oarbă, impenetrabilă și nesfîrșit de tristă.

O poftii să se așeze în jilțul meu și mă așezai pe un scaun alături. Dintr-o dată înșelătoarea liniște în care se petrecu totul se risipi, și mă simții subit nepregătit, dezarmat, dar infinit mai prezent decît cu cîteva clipe înainte. Bucuria de a o vedea pulverizase rezerva mea obișnuită. Nu puteam să mă uit numai cu coada ochiului la ea. Ceva mai puternic decît toate uitatele mele aprehensiuni îmi întorceau mereu ochii asupra ei. Ziua sleită lumina mai intens față ei mată de fildeș. Era de o frumusețe care nu putea fi amănunțită. Mi-era imposibil să mă opresc asupra unei singure trăsături, ca în timpul unui concert, cînd fiecare măsură e urmată de altele, și incantația se desăvîrșește prin sacrificiul continuu al tuturor temelor.

Ca atunci cînd îți aduci aminte subit de un pericol pe care un neașteptat concurs de împrejurări te-a făcut să-l uiți un timp, prezența lui inexplicabil ignorată îmi reveni deodată. Îmi întorsei ochii spre el. Mă așteptam să-i citesc în privire cel puțin o muștrare pentru ciudata mea atitudine. Nu se putea să nu fi remarcat cît de mult mă impresionase intrarea ei. Cu atît mai mult cu cît întuiuse încă din cafeana interesul pe care mi-l trezise. Aspectul lui mă surprinsese. Părea iarăși departe, își ținea bărbia rezemată pe degetele împletite ale mîinilor mari, cu coatele rezemate pe genunchi. Bătrîna nu privea nici ea spre noi. Geanta îi alunecase din poale și o legăna cu mîna stîngă, atîrnată absent peste rezemătoarea jilțului. Dezinteresul

NĂSCUT în București în 1922, Alexandru Vona, fiu al unui mic industriaș, și-a făcut studiile la liceul Cantemir, după care a urmat Institutul Politehnic (secția Construcții) pe care l-a absolvit cu strălucire. A manifestat cu precocitate înclinații artistice atît în literatură cît și în plastică, publicînd în 1936, la vîrsta de paisprezece ani, un volum de versuri editat de „Cartea de aur”, iar talentul de plastician și l-a dezvoltat preferînd subtile nuanțe ale impresionistilor. În 1947, cu o lună de zile înainte de abdicarea regelui, a emigrat, împreună cu întreaga familie, în Franța, unde avea rude apropiate. În țară colaborase cu versuri și articole la Revista Fundațiilor Regale și la Caietele de poezie ale acesteia. În 1946 l s-a decernat premiul pentru poezie al Fundațiilor Regale - pe care însuși Tudor Arghezi a ținut să i-l înmîneze. A plecat lăsînd în urmă cîteva tablouri, toate remarcabile, și un roman în manuscris *Ferestre zidite*, încredințat unor prieteni care, de atunci au încercat (indeosebi Ion Caraion) în repete rînduri să-l editeze, dar fără succes, deoarece lucrarea nu avea „mesaj”, sau poate avea unul prea pesimist. N-a neglijat, totuși, să ia cu sine un exemplar care, trecînd din mînă în mînă s-a bucurat de aprecierea competentă a prietenilor săi din diaspora: Mircea Eliade, Monica Lovinescu, G. Tomaziu, I. Arcade. Din păcate, nu și-a găsit traducătorul potrivit și, cu tot sprijinul lui Mircea Eliade și al Monicăi Lovinescu, talmăcirea franceză, incapabilă să redea atmosfera stranie a romanului și rafinamentul unui stil diafan și evanescent, a zăcut îndelung prin sertarele referenților literari. În cele din urmă, dîndu-și seama de inflația scriitoricească existentă pe piața pariziană, Alexandru Vona a optat pentru o comportare mai realistă și s-a angajat pe un post de inginer la o mare societate de construcții unde, datorită seriozității și puterii de muncă a promovat toate treptele ierarhice, devenind președintele consiliului de administrație și directorul general al întreprinderii respective.

Scris la vîrsta de douăzeci și cinci de ani, în pofida deceniilor care s-au perindat de atunci, romanul *Ferestre zidite* nu a încărunțit între timp, păstrîndu-și nealterată prospețimea primei inspirații.

Ovidiu Constantinescu

acesta, poate prea ostentativ, m-ar fi intrigat altă dată, eram însă într-o dispoziție cu totul specială (copii care, nemaiavând repetându-se chemarea ce i-ar fi rupt din jocul lor, se conving ei înșiși că și prima oară li se păruse numai și continuă să se joace netulburată.). Îmi întorsei ochii de pe obrazul bătrinei, hotărât să n-o mai văd nici pe ea și nici pe el.

De fapt îi fixam inutil, chiar dacă aș fi putut să deduc, după figura lui sau a bătrinei, timpul de când rătăceam alături de ea. Nu mi-ar fi folosit la nimic, căci n-aveam nici o noțiune despre metrajul acestui gen de benzi.

Mîna bătrinei, spînzurată lîngă trupul inert, mă făcu să caut din ochi mîna necunoscutei. Pumnul mic, crispăt, căzuse ca o piatră în mijlocul unui bazin puțin adînc. Căutai în lungul brațului, ca pe un rîu pe care începi să-l urci pornind de la o tumultoasă cascadă, alte semne. Mîneca desigur nu putea trăda nimic și nici umărul mic și tănuit. Obrazul era încă același. Căutai din nou pumnul, să-mi dau seama dacă nu mă înșelasem. Îl văzui atunci mișcîndu-se cu prudență și făcînd un semn spre el. Mă prefăcu că mă uit pe fereastră peste capul bătrinei și cu coada ochiului surprinsei privirea lui ascuțită, urmărindu-mă pe furie. Îmi întorsei obrazul spre ea; purtam probabil pe față cuvintele pe care i le-aș fi spus și pumnul mic se desfăcu încet, lăsînd degetele subțiri să rătăcească pe stofa neagră a rochiei. În același timp simții răcoarea eliberării parcurgîndu-mi trupul: nu mai eram singur. Comunicarea aceasta stabilită, mă întorsei încet la temperatura obișnuită, la temperatura la care domeniul sensibil se restrînge - invadat iar de inertele materiei trezite miraculos o clipă - în umbră.

O întrebai cum îi place orașul. „Nici n-a avut cînd să-l vadă, sîntem de curînd aici și nu iese des din casă.”

Mă așteptasem să-mi răspundă el. Bătrîna părea aproape adormită. Avui impresia că obosise din cauza efortului de a-și recita rolul așa cum o învățase el. „Mi se pare că ne-am întîlnit totuși o dată pe stradă.” Rostisem rar cuvintele, fără să-mi iau ochii de la ea. Mă agasase faptul că-mi răspunsese în locul ei și eram hotărât s-o fac să vorbească. Încercai să ghicesc dacă nu era ceva care o împiedica să-mi răspundă. Avea privirea atît de limpede, de absentă, încît întrebarea mea se întoarse ca ultimul val, care aluneca de pe plajă, înapoi, în mare. Nu puteam să mai deslușesc nimic pe obrazul ei. Îmi cunoscoam defectul de a insista prea mult, de a încerca întotdeauna să precipit lucrurile și-mi repetai că trebuie să mă stăpînesc. Mă întorsei spre el și-l întrebai dacă n-o să i se răcească complet ceaiul - de al meu uitasem complet. „Nu! E încă fierbinte”, spuse și-mi arătă vaporii ce se ridicau din ceașcă.

Faptul că totul durase atît de puțin mă liniști, dar numai o clipă, căci aproape în același timp observai că geanta bătrinei se oprise din legănarea ei, fapt care punea iar la îndoială chestiunea timpului ce trecuse de cînd intraseră în odaie. Mă gîndii că putea s-o fi oprit chiar ea, fără să aștepte să se amortizeze oscilațiile, în orice caz nu surprinsesem gestul. Bătrîna mă privea acum altfel, cu un oarecare interes și avui certitudinea că el îi făcuse la un moment dat un semn ce-mi scăpase. Cînd îmi vorbi, vocea ei prea mondenă nu mă surprinse.

„Am aflat de la fiul meu cît de pitoresc e cartierul în care stați. Cum se cheamă strada?” „Are un nume prea puțin interesant, doamnă, nu spune nimic nici despre panta ei neobișnuită, nici despre casele vechi, spoite în diverse culori, pe care ploaia și anii le-au egalizat perfect și numai cînd e multă lumină, în unele dimineațe de

iarnă, se mai disting; un zid roz, altul portocaliu sau violet.” Îmi rectificai puțin vocea să-i dau de știre că vorbeam numai pentru dînsa, continuînd totuși să privesc în direcția bătrinei.

„Nu știu dacă ați observat podul de piatră din piață; și el prezintă aceeași ciudățenie; pare un pod banal din piatra cea mai obișnuită, pînă ce într-o zi îți arată în soare boltarii, fiecare de altă culoare, ca un curcubeu întins între cele două țărături.” Necunoscuta nu păru mișcată; poate nici nu înțelesese că făcusem aluzie la faptul că o văzusem stînd îndelung pe pod (sau poate fusese o plimbare despre care nu voia să afle nimeni din casă) căci desigur nu știa că și el fusese atunci la cafenea și o văzuse.

„Văd că ești aproape amoretat de oraș și trebuie să-ți spun că e pentru mine o surpriză, credeam că doar liniștea lui te satisface.” Își ridicase capul rezemat în mîini și mă privea ironic. Mă angajasem însă pe panta aceasta și dacă m-aș fi oprit ar fi însemnat că tot ce spusese nu fusese decît o banală conversație de salon, menită să umple tăcerea. De fapt nu știu cui voiam să-i demonstrez contrariul. Bătrîna, mulțumită că amorsase iar convorbirea, era din nou apatică; simțeam că necunoscuta nu putea fi mai apropiată de mine în prezența lor și ghiceam în el un plictis abia ascuns...

Continuai să vorbesc despre farmecele orașului. Piața în care se adunau joia țărării veniți la tîrg, cu măgărușii încărcăți cu sarcini disproportionale, străzile înguste din cartierul meu, ce se fugăreau unele pe altele tot mai sus, pînă în inima pădurii, cele cîteva instituții de pe vremea imparatului, cladiri prea mari din piatră frumoasă cioplită cu geamurile înalte și oarbe, rătăcite ca niște vagoane de lux ale unui tren special într-o stație plină cu convoaie obișnuite, cu ferestrele blocate de sutele de capete febrile. Bătrîna începu iar să-și legene poșeta ce descria un arc argintiu în penumbra. El își ducea prudent paharul cu ceai la gură, cu același gest pe care îl remarcasem pentru prima oară la cafenea. De data aceasta, putui să-mi dau seama de ce gestul se împlinea și se împlinise și atunci, atît de încet: nu-și cobora nici o clipă privirea ascunsă de genele lungi spre mîna ce urca ezitînd. Mă fixa. Cu toate că poate vorbeam mai mult pentru ea, evitam s-o privesc; cuvintele mi s-ar fi înecat în baia de liniște din jurul ei și s-ar fi stabilit un alt gen de comunicare ce ne-ar fi trădat pe amîndoi.

Există o tăcere indiferentă care, dacă nu mă face să-mi pierd cumpătul de tot, cu timpul îmi sporește îndrăzneala. Renunțînd la orice prudență, mă întorsei și o întrebai, uitîndu-mă drept în ochii săi, în așa fel încît să nu-i mai dau lui prilejul să-mi răspundă în locul ei. „Mi s-a spus că vă interesează ruinele castelului, nu e așa?” „Despre ce castel e vorba? Nu știu nimic.”

Deasupra ferestrei mele, sub streșină, își făcuseră cuibul niște rîndunici. Cîteodată auzeam aerul despicîndu-se în alunecarea lor paradoxal de rapidă și de lină în același timp. Era un sunet ciudat, incomparabil, care mă făcea să am impresia că și eu cad deodată într-un abis primitiv și înfinit de senin, o sfîșiere de o clipă, după care mi se păru că se limpezește auzul, și că tot spațiul din jur era încărcat de sonorități. Vocea ei mă făcu să resimt același lucru. Cred că era o voce subțire, al cărei ecou mă pătrunse adînc - ceea ce mi se păru paradoxal. Oare îmi amintea ceva? Mă simțeam deodată eliberat, altul, plutind senin în răcoarea visului.

Nedumerirea ei însemna că el nu-i vorbea deloc. El privii, nu păru să o

Boul-elefant, în ultima și cea mai nouă variantă, dar nu pentru oricare pungă

remarce și mă întorsei din nou spre ea:

„Credeam că ați aflat că în împrejurimi există un castel, mai precis ruinele unui castel medieval. Vara e întotdeauna vizitat de turiști.” Mă întrerupse. „Acum e pustiu?” Fără să aștepte răspunsul meu îi spuse, cu o voce care mi se păru cu totul neutră: „O să mergem și noi să-l vizităm?” Avui impresia că încerca să mă facă să cred că și el intenționase s-o ducă acolo, oricum, înainte de a-i fi dat eu această sugestie. Ea păstra aceeași privire puțin prezentă, dar glasul era altul, umil și monoton. „Dacă-ți face plăcere, mergem. E lung drumul?” Dădui îndoielnic din cap. „Dacă n-o să te plictisească, să mergem.” Observai tonul subordonat și îmi răsări în fața ochilor chipul mîndru al colegului meu de liceu, cel cărui trebuia neapărat să i te devotezi ca să-i poți intra în grații.

O clipă mă gîndii că poate mă înșelam; că poate și lui îi dispăcea rolul tiranului. Umerii ei firavi erau atît de plăcut de protejat că îmi fu aproape milă de el, ca de monștrii blestemați să chinuiesc. În orice caz înțelegem că și în casă uza deseori de tăcerile acelea penibile cu care îmi arăta cînd voia distanța dintre mine și el. O privea fără să pară cîtuși de puțin interesat de chipul ei și nici de ceea ce-i spunea, așa cum te uii într-un bazar peste umărul vînzătorului care încearcă să atragă clientela îmbiind-o din ușă spre întunericul din dugheană.

Mi se păru totuși prea deplasat și-i arunca în față ciuda mea. „N-aș fi crezut că vă plictisiți atît de ușor.” „De ce?” „Mi-ați spus că vă par un bun cunoscător de oameni; e deci o simplă intuiție.” Nu reușii decît să trezesc interesul bătrinei.

„Sînteți sigur un bun psiholog. Am remarcat că aveți, de altfel, un mare talent descriptiv; nu m-aș mira deci să știu că și pe oameni îi observați tot atît de atent și de minuțios cum observați casele.” Avea de data aceasta un glas uscat ce accentua ironia spuselor ei. Mi se păru că apăsase într-un fel ciudat mai ales asupra cuvîntului „psiholog” și n-avusesem timp să-mi dau seama dacă surîsul ei răutăcios primise un răspuns din partea lui. Zimbii forțat, încercînd să par numai flatat de remarcă ei. Erau extrem de legați și motivul pentru care mă adusesse în casă nu reușeam să-l deslușesc. Ceaiul se înnegrise cu totul. Fata se ridică din jîlț și se îndreptă cu pași nesiguri spre ușă. În momentul cînd aprinse lumina, mă simții deodată stînjnit de parcă pînă atunci aș fi stat gol în întuneric.

Bătrîna și fiul ei se mișcară dezmozîndu-se. Observai identitatea reacțiilor lor. Fata era din alt sînge. Rămase la fel, nemișcată; la lumina electrică cenușii ochilor ei mari își arătă din nou albastrul. Odaia părea și mai tristă acum, penibilă ca umerii unei femei trecute într-o rochie de seară prea decoltată.

Rămăsesem apoi amîndoi cu ochii la covor. Aveam sentimentul că bem din același pahar un leac cu un gust îngrozitor, dar care prin faptul acestei comuniuni căpăta un preț de cu totul alt ordin, ce dădea un farmec suferinței. Aș fi vrut să dureze oricît clipa aceasta...

G ÎNDUL că nici nu existam pentru ea - și de ce ar fi fost altfel - mă izbi cu toată copleșitoarea lui rigoare.

„Chiar, ce sînt fișiiile astea galbene?” Bătrîna se aplecase și ea peste brațul jîlțului și se uita la covor. „Sînt șerpi”. Răspunsese înainte de a mă fi întrebat dacă n-ar fi fost mai bine să n-o spun. „Unde vedeți șerpi? Unde le vedeți capul?” Mă privi bănuitoare. „Ce imaginație aveți!” Întorsei privirea spre ea, cerîndu-i ajutor. Îmi surse o clipă numai, coborînd apoi peste ochii insondabili pleoapele de o paloare lunară. Părea din nou cu totul străină de ce se petrecea mai înainte. Mă îndoii de sinceritatea ei...

Încercai să-i regăsesc privirea. Inutil. Trebuia să-mi preschimb aerul echivoc al așteptării prea lungi în jena oaspetelui care nu știe cum să-și pregătească retragerea. Numai bătrîna păru puțin surprinsă. El nu se osteni să mă rețină, ca și cînd n-ar fi avut alt rol decît acela de a mă introduce în casă.

Ea trecu prima în holul întunecos, lucru pe care nu-l remarcasem decît mai tîrziu, în momentul cînd, subit, făcu în beznă un pas înapoi spre mine, în loc să-și continue drumul. Aș fi deslușit cea mai slabă șoaptă, atît devenii de atent dintr-odată. Nu auzii însă decît ușa dinspre salon pe care el o trînti de data asta cu zgomot. În aceeași clipă observai - și în privința asta n-am nici cea mai mică îndoială - graba cu care se îndepărtase de mine.

Oricum, n-avusesse nici un sens să mă conducă și ea. Cînd el mă ajunse din urmă, eram în dreptul ușii vestibulului; ea se opri în lumina săracă ce străbătea prin cele două rînduri de geamuri opace și-mi întinse mîna în același fel ca și în clipa prezentării, fără s-o ridice aproape deloc, ca și cum ar fi vrut să mă oblige să mă apropiu cît mai mult de ea. Nu reușii să ghicesc nimic din strînsimea mîinii ascunse în umbră și mă chinui zadarnic să descifrez ceva pe obrazul ei. În orice caz, faptul că se oprise locului fără nici un motiv rămînea la fel de inexplicabil.

„Ar fi bine să nu stai prea mult aici, e curent, mai ales seara.” În întuneric vocea lui părea aproape imperativă. Ea nu-i răspunse și se întoarse, însă nu în salonul unde mă primiseră. Încercai să văd încotro se duce, dar mă izbii de privirea lui rece, parcă agasată. Ușa pe care n-o auzisem închizîndu-se în urma ei rămase căscată în beznă sălii, ca un gol și mai întunecat de care fusese aspirată.

(Fragmente din romanul omonim în curs de apariție la Editura „Cartea Românească”)

Între stagioni

Cortina a căzut pentru două luni. Teatrele sînt în vacanță. Perioada dintre stagioni este deopotrivă una a amintirii și a proiectelor. Pornind de aici, încercăm să oferim cititorilor noștri ceea ce s-ar putea numi o carte de vizită a principalelor teatre din București și din țară: repertoriul, premierile stagiunii trecute și ale stagiunii viitoare, turnee, festivaluri, premii, (marea un în străinătate). Nu facem publicitate (și încă grabă!) imortală. Și nu vom ocoli, acolo unde sînt (și unde nu sînt?), dificultățile teatrului românesc al epocii de tranziție: publicul, sălile, încasările, subvențiile, sponsorizarea. Ordinea trecerii în revistă este întâmplătoare, în funcție de posibilitatea pe care ne-am avut-o de a ne documenta, acum, vara, cînd teatrele sînt în vacanță și cortina a căzut pentru două luni.

Scenă din *O trilogie antică*, în regia lui Andrei Șerban

Clopotele de la Hallein

CU profesionalism și pasiune, doamna Adriana Popescu, șeful biroului de presă și al secretariatului literar de la Teatrul Național din București, ne-a informat următoarele:

Între 15 august și 9 septembrie trupa Teatrului Național, care joacă în *Trilogia antică*, a lipsit din țară pentru a participa la două invitații foarte onorante: la Festivalul internațional de la Salzburg și la Festivalul internațional de teatru de la Edinburgh.

Festivalul din Salzburg este bine cunoscut în special melomanilor, fiindcă din '47, cînd s-a înființat, a fost un festival dedicat exclusiv manifestărilor muzicale. Anul acesta s-a produs o bregă și a fost introdusă și o secțiune de teatru. Director al acestei secțiuni a fost numit celebrul regizor Peter Stein. Ca orice instituție cu vechi tradiții și acest festival își are rezistențele lui față de nou. Inițiativa lui Peter Stein, pe de o parte salutată ca inovatoare, a întâmpinat și o rezistență de principiu. De aici, poate, atmosfera cu care a fost primită ideea de a introduce teatrul în acest festival.

Secția de presă a festivalului a privit manifestările de teatru ca pe o Cenușăreasă și le-a lăsat pe ultimul plan. Despre teatru nu se vorbea nici un cuvînt. Fenomenul nu ne-a vizat numai pe noi. În acest festival au fost trei momente teatrale: *Julius Caesar* de Shakespeare, în regia lui Peter Stein, *Nunta de Wyspianski*, în regia lui Andrzej Wajda și *O trilogie antică*, în regia lui Andrei Șerban.

După acest prim contact, am înțeles că și pentru spectacolul nostru s-a făcut puțină publicitate. Un alt handicap părea a fi faptul că TNB inaugura un spațiu de joc din afara Salzburgului și din afara rețelei

tradiționale a sălilor unde se desfășoară festivalul. Special pentru *Trilogie*, Peter Stein a căutat și a găsit un spațiu de joc ideal: la 15 km de Salzburg, într-o mică localitate, într-o zonă unde se află saline. Clădirea din orașelul Hallein adăpostise, odinioară, o distilerie de sare. Opt muncitori de la TNB au lucrat ca la galere timp de două luni ca să transforme acest spațiu.

L-au reconstruit, l-au îmbrăcat în lemn, au închis curțile interioare. Rezultatul a fost absolut miraculos: nicăieri, parcă, *Trilogia* noastră n-a sunat atît de bine, și nu s-a potrivit atît de bine ca spațiu, ca la Hallein.

Pentru publicul festivalului de la Salzburg era, însă, un lucru nou. Îmbrăcați cu papion și cu rochii lungi, spectatorii trebuiau să se deplaseze acum la 15 km, într-o localitate unde nu s-a jucat niciodată teatru. De aceea succesul a fost nu numai al reprezentației în sine, ci și al acestui demers inovator. Am jucat patru spectacole. Entuziasmul a fost imens. La primul spectacol a fost prezent și Peter Stein, care ne-a numit „nașii” unui nou spațiu cultural. Ne-a mulțumit pentru că ne-am asumat curajul și răspunderea de a deschide acest spațiu.

Am avut un public foarte variat: de la omul de pe stradă, pînă la elita elitelor: regizori celebri de operă, George Tabori, un grup de actori de la Burgtheater din Viena, cronicari din Viena, München, Geneva, Roma - iar a doua zi cronicile lor se aflau în marile ziare pe care le reprezintă.

Succesul de la acest festival a fost minunat. Mărturisim că nu ne

așteptam. Spațiul german este mai tradițional, mai reticent la acest tip de teatru. Căldura cu care am fost primiți, receptarea spectacolului, exegezele profunde nu sînt decît dovezi și confirmări ale succesului nostru. Două amănunte afective aș vrea să vă spun totuși. În trei din cele patru seri în care am jucat la Hallein, exact în momentul în care

Andromaca își plînge fiul ce urmează să fie sacrificat, în acel moment de tăcere absolută, toate clopotele din Hallein au început să bată și să

anunțe că este ora opt seara. A fost un semn divin, toată asistența s-a înfiorat, realizînd că este o coincidență, însă aproape mistică. Al doilea lucru superb: după ce s-a terminat ultima reprezentație, decorul a început să fie împachetat. A doua zi, Andrei Șerban a mai aruncat o privire locului unde am jucat. În una dintre aceste curți interioare erau un băiat și o fată, tineri turiști cu rucsacuri în spate. Au fost atît de marcați și profund impresionați de spectacolul nostru, încît au simțit că nu-l pot părăsi atît de repede. Au rămas și au dormit acolo. Aruncînd și ei o ultimă privire, i-au mărturisit lui Andrei Șerban că *Trilogia* va rămîne o experiență pe care nu credeau că o vor trăi.

Ce s-a întîmplat în vara aceasta cu *Trilogia* confirmă faptul că este o experiență umană care se poate trăi oriunde, fie că am fost sau n-am fost cunoscuți. Și cu asta putem pleca spre Edinburgh! Presa și toată suflarea teatrală engleză au pregătît din timp sosirea noastră cu articole de întîmpinare, cu un interviu amplu apărut chiar în ziua sosirii noastre,

În această săptămînă:
TEATRUL NAȚIONAL
din București

în ziarul *The Guardian*, și realizat de Michael Kustow prin telefon, la București, cu Andrei Șerban. Dar încă ceva. Cu ani în urmă, versiunea americană a *Trilogiei antice* a luat marele premiu. Spectacolul, deci, nu a putut fi premiat a doua oară.

Chiar dacă la Edinburgh erau șapte grade, TNB a fost primit foarte călduros. Spațiul destinat special *Trilogiei* și selectat prin foarte mari eforturi de Christopher Barron, directorul executiv al festivalului, se numește *The Corn Exchange* - bursa de cereale - și nu este altceva decît o imensă hală într-o frumoasă arhitectură victoriană, o hală unde probabil se făceau tranzacțiile cu cereale. Un spațiu foarte pitoresc, dar care se află la marginea Edinburghului. Odată cu terminarea spectacolelor noastre s-a consumat și destinul cultural al acestui loc. El s-a născut și a murit odată cu trecerea noastră. Receptarea a fost foarte bună și meritul îi aparține în mare măsură publicului: în primul rînd pentru că a depășit dificultățile organizatorice și în al doilea rînd pentru că a rezistat într-o competiție în care concomitent aveau loc spectacole de la 9 dimineața pînă la 4 dimineața, în orice loc. Se pare că orașul trăiește trei săptămîni pe an printr-o metamorfoză în care el însuși se transformă brusc într-un spectacol.

Una dintre ideile pe care au mers anul acesta reprezentanții presei a fost aceea a unei paralele dintre spectacolul în sine și realitățile politice din România. Au speculat în mod genial realitatea. Noțiunea de învingători și învingători, captivi, ideea de putere au ieșit foarte clar în evidență. Este foarte frumos cum acest spectacol se încarcă de semnificații pe măsură ce trece timpul. De semnificații pe care în momentul premierei nu le avea. Conceptul de operă deschisă mi se pare că este semnul viabilității unui spectacol.

În acest sens BBC-ul a realizat și a difuzat pe post, în timpul șederii noastre acolo, un reportaj de 10 minute, care ne-a surprins chiar și pe noi prin montaj și prin jocul imaginilor. Un montaj deloc demagogic și demonstrativ, dar realizat cu o discreție și cu o eleganță artistică remarcabile. El însuma și cîteva zeci de secunde din Revoluția română. Nici nu aveai timp să te dezmeticești și să-ți dai seama ce este spectacol și ce este realitate.

Nu se poate omite însă efortul imens care stă în spatele unui succes. Am făcut o mică sinteză în cifre a celor două turnee ale noastre din această vară: am călătorit aproximativ 92 de ore, am avut cam 36 de îmbarcări și debarcări din tren, feribot și autocar, 40 de ore de reprezentații, deci 10 spectacole de cîte 4 ore fiecare, precedate de peste 30 de ore de repetiții în spațiile respective, o trecere de la 37 de grade la 7 grade... Toată lumea a făcut în acest turneu tot ce s-a putut face, învingîndu-și oboseala, boala sau slăbiciunea fizică.

Marina Constantinescu

● „De-a lungul celor trei piese *Medeea*, *Troienela*, *Electra*, Andrei Șerban vă poartă într-o călătorie de la întuneric spre lumină și speranță. Teatrul Național București interpretează piesele combinînd: ritual, sălbăticie și frumoe”. Sarah Hemming, *The Independent*.

● „Românii devin «nași» unui nou spațiu teatral, pe care îl înnobilează cu arta lor. Un spectacol transparent, exact, fascinant într-un sens foarte special, ceea ce s-a văzut și în modul în care a reacționat publicul. Mă simt foarte, foarte recunosător pentru că sînteți aici, asumîndu-vă riscul de a fi deschizătorii unui nou drum”. Peter Stein (dintr-un interviu luat după primul spectacol din Hallein)

● „În acest joc nu există scapare, nu ai posibilitatea să te refugiezi în distanță, în contemplare detașată. Devii mereu un acționar spiritual al puterii și al voinței, al crimei și al răzburării. Valet și dor, cutremurare - fascinantă *Trilogie antică* a lui Andrei Șerban în Hallein”. *Krone Zeitung*, 22 august, 1992.

● „Sînt patru ore pline de farmec în care trăim acest

spectacol. Aceste săli și ganguri, în care pînă nu demult încă se mai fierbea sarea, cîștigă - în lumina torțelor purtate de actori - aura unei cetăți foarte vechi: ele se umplu de lungi strigăte de jale, de zăpăte scandate, de izbucniri de ură și de tăcere încordată. Ceea ce e autentic aici este trăirea teatrului”. *Der Standard*, Viena, 23 august, 1992

● „Aceste vechi cicluri dramatizează tulburarea noastră, exprimă spaimile noastre. Și disperărilor noastre le mai lasă o nădejde.” Michael Kustow, *The Guardian*, 29 august, 1992.

● „Andrei Șerban a dat drumul sunetelor antice Grecii pentru a sonda adîncimile subconștiente ale României moderne de azi.” Kevin Jackson, *The Independent*.

● „Șerban începe în întuneric deplin *Medeea*, mergînd treptat spre lumină în *Electra*. Exact de acest lucru avea nevoie programul teatral al festivalului de la Edinburgh: de un puternic teatru universal plin de forță, conștient de rostul său.” Catherine Lockerbie, *The Scotsman*.

de Pavel Șurară

Echidistanța lui Ceonțea

DĂ, DOAMNE slobozenie gurii mele/ și sădește în mintea mea judecata cea dreaptă./ pune frfii demonului nebun/ ce cu vorba mieroasă spre politică mă trage/ și înăbușă ungrul ce zace în mine (Tu știi, doară, că în orice cetățean cu gândirea altminteri/ parșiv clipește un ungr)/ acum cînd vederea-mi mîngie vâpșelele Radului Ceonțea./ zugrav de subțire/ și jucăuș se bucură inima mea/ Dar lășind la o parte tonul invocativ-imnic și încercînd a-l evita și pe cel de predică mireană care a fost impus de către senatoarele însuși de la *Înalta tribună*, tonul acela întins ca un gumilastic între patetismul pseudotribunard și smiorcăiala de majoritar persecutat, asupra expoziției de pictură a lui Radu Ceonțea (Căminul Artei, etaj) se cuvine aruncată o privire lipsită deopotrivă de patimi și prejudecăți. O privire parțială, o echipă de bună seamă, întrucît pentru una completă ar fi nevoie de o echipă interdisciplinară din care nu pot lipsi: criticul și istoricul de artă, politologul, duhovnicul, patriotul, etno-logul, etno-graful, etno- pur și simplu, psihiatrul, psihanalistul, un specialist în eugenie etc. Cum nu ne-am

propus, însă, o privire globală asupra fenomenului Ceonțea, ci doar una modestă asupra pictorului, lucrurile sînt principial clare: spre deosebire de colegul său, părintele Tatu - părintele *kitsch-ului eretic* în plastica românească -, Radu Ceonțea este chiar un artist. Adică un pictor. Iar pictura sa dezvăluie nu numai un indiscutabil profesionalism, ci și semiologia unui anumit tip de personalitate. Aparent, ea oscilează între onirism și suprarealism, dar ambele formule sînt esențial incomplete. Profesionalismul pictorului constă tocmai în cunoașterea acestor formule expresive cu care intră doar într-o rezonanță mimetică. Imaginarul său este lipsit de o motivare reală, el este provocat din calcul și nu constituie o modalitate imperativă de exprimare. Elementele de definire stilistică rămîn, astfel, într-o pură exterioritate, aparența nefiind tulburată de nici o subiacență; onirismul este fără lirică, iar suprarealismul fără metafizică. Altfel spus, totul rămîne în registrul unui decorativism pretențios, fără fior și fără transcendență. Între dexteritatea tehnică și calitatea trăirii se produce o ireparabilă disjunție, prima nebeneficiind de susținerea celei de-a doua. Cum nici planul expresiv nu este susținut de unul conotativ, mai adînc. Deși pictorul are în intenție o deschidere mai largă, el nu beneficiază de mijloacele necesare pentru a o și pune în fapt. Lucrările nu semnifică simbolic, ci se opresc la transparenta aluziei și intră, oarecum, sub incidența unui anumit gen de caricatură gravă, lipsită de umor (vezi compozițiile cu papagalul în cadrul ecranului de televizor). Incapabilă de meditație, pictura lui Radu Ceonțea se oprește la

Veneția '92

Leul de argint acordat de juriul prestigioasei *Mostre venețiene* lui Dan Pița și filmului *Hotel de lux* este o mare bucurie pentru întreaga noastră suflare cinematografică și un punct cîștigat pentru ecoul culturii românești contemporane în lume. *Leul de argint* cucerit de Dan Pița este încununarea unei cariere regizorale de o binecunoscută omogenitate valorică, desfășurată pe parcursul a două decenii. În colecția de premii din istoria filmului românesc, acest *Leu de argint* se așează pe prima treaptă, alături de premiile cucerite în anii '60 la Cannes de *Pădurea spînzuraților* (Liviu Ciulei) și *Răscoala* (Mircea Mureșan).

Așadar, după ce, în ultimii doi ani, Dan Pița și-a dezamăgit o bună parte din foștii suporteri (prin modul lamentabil în care a condus cinematografia, ca președinte CNC, prin alianța cu „omul care a compromis o Revoluție”, Sergiu Nicolaescu, prin felul în care s-a cramponat de „putere”), iată că, așa cum spunea un mare scriitor, „dacă în caracterul lui nu mai credem, continuăm să credem în talentul lui!”

enunț și alegorie. Resimțind el însuși această insuficiență, pictorul încearcă, în compensație, transferarea întregului interes asupra spectacolului optic și mobilității tehnice. Folosind cu precădere emulsiile, Ceonțea dă lucrărilor o anume imaterialitate, ideea de *vis* fiind sugerată prin confuzie senzorială. Tonurile pure și suprafețele epurate de accidente substanței creează imagini cu un puternic impact vizual, ostentative și prețioase și care au doar aparențe de diafanitate. Dar și în această zonă rigiditățile sînt evidente; Ceonțea nu organizează, ci juxtapune, compozițiile fiind perturbate de accentele și suprafețele cromatice crude, lipsite de nuanțe. Chiar *tonurile rupte*, care ar trebui să fie liante compoziționale și să îndulcească pasajele, sînt individualizate pînă la a li se acorda funcții în sine, deosebindu-se de cele pure doar prin gradul de

saturație. Miza lui Ceonțea fiind și aici victima unei erori de calcul: ea vizează *sonoritatea* imaginii și nu *expresivitatea* ei plastică.

Toate aceste elemente converg spre conturarea unei personalități artistice construite pe un viciu de fond; coerența de suprafață ascunde o criză și o incoerență de idei, stăpînirea elementelor de limbaj, a *fonemei* plastice, devine inoperantă în structurarea conceptelor și a frazării, demonstrația globală este permanent subminată de incisivitatea enunțului. Ceea ce nu înseamnă că Radu Ceonțea nu este un profesionist care știe ce înseamnă pictura și care rămîne într-o permanentă echidistanță - atît față de suspiciunea amatorismului cît și față de cea a marii picturi.

CRONICA MUZICALĂ

de Alfred Hoffman

În amintirea lui Constantin Silvestri

IATĂ că avem unul din festivalurile cele mai oportune, cele mai firești din cele care puteau apărea acum, cînd diferitele centre culturale ale țării se întrec în a atrage atenția asupra inițiativelor lor. La Tîrgu Mureș are loc pentru a doua oară o manifestare muzicală semnificativă dedicată unuia din marii artiști români ai acestei arte. Pentru cei ce l-au cunoscut și admirat în sala de concert, Constantin Silvestri rămîne de neuitat. Avea o comportare cît se poate de neconvențională: cînd ridica mîna ca să *pornească* orchestra, aveai totdeauna senzația că sunetele pulsau tot timpul înăuntrul lui, că nu făcea decît să continue trăiri începute și maturizate cu mult timp înainte. Deși povestea vrute și nevrute - unele întimplabile, altele nu, era cît se poate de puțin *poseur* la pupitru: între el și muzică se stabilise o intimitate, o familiaritate care făceau ca fuziunea cu spiritul partiturilor tîlmăcite să se arate totală. Cîteodată, lipsa de prejudecăți, agogica (nuanțele de mișcare) utilizată puteau părea exagerate. Îmi amintesc de frazarea temei principale din *Simfonia a II-a* de Brahms, care se desfășura excesiv de *suspînată*, cu oezurile în linia melodică imprimate de șeful de orchestră; dar altădată, în *Requiemul* de Mozart, de pildă, cutremurarea era adîncă și totală. Tot așa în *Missa în do minor* a

maestrului de la Salzburg, pe care a imortalizat-o, parcă, pentru a doua oară - oferind-o într-o versiune cunoscută astăzi peste tot locul. Era un improvizator celebru - ca pianist se formase la școala Floricăi Musicescu, care nutrea pentru el o considerație rezervată doar celor puțini aleși, intuind fără puțință de tăgadă geniul. Era un improvizator neîntrecut, dădea concerte speciale de acest gen, uimitoare și revelatoare. Reperele repertoriului simfonice înfățișate de el nu puteau fi confundate, rămîneau unicate. De exemplu, *Simfonia "Manfred"* de Ceaikovski pe care nu o putem separa de viziunea fulgurantă a lui Silvestri, dar în aceeași măsură *concertele grossi* baroce, în care își asuma de regulă partida instrumentului cu claviatură *obligato*, reușind să fie creator chiar în cele mai aparent anonime posturi. Maestru al culorilor, bineînțeles că lucrurile impresioniștilor francezi constituiau unul din domeniile de predilecție. Compozitor el însuși - piesele pentru orchestră de coarde, *Toccata*, piesele de concert pentru pian, *Cvartetul de coarde* rămîn de pildă antologice, l-a înțeles ca nimeni altul pe George Enescu și serile cu muzica maestrului pe care le-a prezidat - de pildă prima audiție a *Simfoniei de cameră pentru 12 instrumente soliste* - rămîn momente de glorie ale artei românești. De aceea, nu este de mirare, după ce a

muncit titanic la premiera bucureșteană a lui *Oedip* (22 septembrie 1958) că nu a putut suporta scoaterea samavolnică de pe afiș a splendorii enesciene și a plecat în lumea largă. S-a stabilit pentru un timp în Anglia și a ridicat orchestra din Bournemouth pe culmile ei cele mai luminoase, însă a concertat și înregistrat cu formațiile cele mai de seamă ale acestei țări - *London Philharmonic* și mai cu seamă *Philharmonia*, producînd discuri rămase ca referință absolută, între care ultimele simfonii de Ceaikovski rămîn probabil incomparabile.

Devenit cetățean britanic, mort la Londra și îngropat la Bournemouth, Silvestri rămîne un simbol al legăturilor artistice ale României cu Anglia. De aceea, nu este de mirare că Anda Anastasescu - o româncă formată ca pianistă în mare parte în țară și apoi stabilită la Londra din 1980 - a devenit, împreună cu Boldizsăr Csiky, compozitor cunoscut și director artistic al Filarmonicii din Tîrgu Mureș, sufletul Festivalului în acest oraș, care și-a avut prima ediție în 1991. A fost o idee fericită aceea de a aduce la București *Orchestra Internațională Silvestri* pentru a susține, la 4 septembrie, unul din concertele Festivalului, care a devenit în felul acesta mai larg cunoscut. Structurată pe componența Filarmonicii din Tîrgu Mureș, formația cuprinde de asemenea muzicieni bucureșteni și chiar englezi. De altfel, prestația solistică a unuia din aceștia, oboistul Roger Winfield, a constituit și unul din evenimentele artistice notabile ale programului, susținut sub conducerea lui Petre Sbârcea, dirijor remarcat la fiecare din aparițiile lui bucureștene pentru seriozitatea, ținuta și înalta lui muzicalitate. *Concertul în do minor pentru oboi și orchestră* de Alessandro Marcello - venețian din secolul al XVII-lea, - atenție spre a nu fi confundat cu fratele lui mai tînăr, un nume de mai largă

circulație, Benedetto Marcello! - învederează toate atributele pentru care creația măestrilor preclasici se bucură de o asemenea popularitate: comunicativitate și noblete a melodiei, economie strictă a desfășurărilor în timp, plasticitate ritmică a tuturor mișcărilor. Pe scurt, o capodoperă - succintă, ce-i drept, dar nu mai puțin îndreptățită să conducă întrecerea, în cazul de față. Programul a fost copios, ce-i drept, cuprinzînd și ultimul *Concerto pentru pian și orchestră, nr. 27 în si bemol major de Mozart*. Redarea, tinerească și antrenantă, a Andrei Anastasescu, nu ne face să uităm că de pe meleagurile românești a pornit și drumul interpretei de vis a partiturii, inegalabila Clara Haskil. Seara a început cu o lucrare legată de activitatea engleză a lui Constantin Silvestri, *Simfonia a doua* de compozitorul Malcolm Williamson, creată în 1968 pentru a marca cea de a 75-a aniversare a Orchestrei simfonice din Bournemouth, dedicată lui Constantin Silvestri și formației conduse de el. Cum dirijorul se afla pe patul de spital la vremea aceea (a murit în 1969, puțin timp mai tîrziu), prima audiție a fost condusă, la Royal Festival Hall, de către alt șef de orchestră, George Hurst - mama lui era româncă - în 31 octombrie 1969, cu opt luni după tragicul eveniment. Partitura, gîndită pentru muzicianul care avea „acea calitate, singulară printre dirijori, de a susține totodată tensiunea și seninătatea în muzică foarte lentă” este, desigur, importantă pentru a cinsti amintirea lui Silvestri, totuși ceva mai puțin eficientă la ascultarea în sală. Programul s-a încheiat cu unul din succesele necontestate ale carierei dirijorale a lui Silvestri, *Simfonia a patra* de Ceaikovski, însuflețită animată de Petre Sbârcea și sensibil cîntată de orchestră.

de Radu Coram

Vă plăcea Perkins?

MI-A murit un prieten cu care ziceam că vom face ceva în lumea asta.

Ziceam că va fi mai tare decât James Dean.

Ziceam că va merge mult mai departe decât James Dean, nu doar pînă la Est ci chiar pînă la epicentrul Castelului.

Ziceam că gloria se va îmbuna să-l primească sub baldachinul ei, fără să-l sugrume.

În trei ani - exact cît fi trebuise și lui Dean - el, apropiindu-se de sacra vîrstă a celor 33 de ani, dăduse „Psycho” (în '60), „Vă place Brahms?” (în '61), și „Procesul” (în '62). Cuprinsese tristețea crimei, tristețea mondenității și tristețea inteligenței care trăiește fără să cunoască întrebarea, doar răspunsul, veșnic, „nu!”.

Ochiul de monstru-demiurg al lui Orson Welles mă îndreptătea să cred că-i „va rupe pe toți”. „E un tip aparte” - spusese despre el, Orson înfiul și ultimul, explicînd, cu laconismul suveranilor, de ce l-a ales să fie domnul acela care se trezește într-o dimineată și, fără motiv, doi oameni îl duc de-acasă la tribunal, el numindu-se K.

Era înfîntător și putea da naștere unui zvon că ar fi criminal. Putea surîde, fără să fie neapărat ticălos. Putea fi ticălos, cerînd mîngiere.

Deținea în privire - și o transmitea, o iradia ca pe un bine-angoasa primară și secundară, angoasele fiind ca maimuțele,

primate, secunde, minute, ore, personale. Stăpînea „maimuța” - căci avea boala aceea pe care Ibrăileanu o numea „la maladie des singes” - cu o grație care cerea șoaptă, șoapta aceea din cetățile civilizate, dusă din om în om, cînd un tip aparte trece pe stradă, pe ecran, spre recepția unui hotel: „ăsta parcă-i nebun”, lăsîndu-l desigur să meargă liniștit mai departe; impunea respect chiar poliției, nu mai zic la vamă.

Avea umbra aceea densă a unei enigme luminoase. Enigmele au rareori această calitate. Kafkieni și multe în acest sens. Era frumos, fragil în ansamblu, cu țesuturi rezistente pe fiecare centimetru. Cînd spunea în „Procesul”, că „nu-i meseria mea aceea de a mă sinucide”, dădea convingerea că putea înțelege și scrisoarea unui fiu din Praga către tatăl său prea bogat și prea sigur pe sine. Întotdeauna mi-a produs impresia unei siguranțe de sine clădite pe vulnerabilități. Dar, mai presus de orice, privindu-l, mă sugestia să mă gîndesc cu bucurie ce tînar splendid fusese, cîndva, chiar domnul K.

După 33 de ani, n-a mai făcut mari lucruri. L-au căutat cît l-au căutat pentru a-l consacra, buni cum sînt, mai toți regizorii, dar n-a dat ceva trăznitor, cum se cere. După ce Romy Schneider îi arăta - culcată printre dosarele avocatului - pielea de palmipedă de la degetele mîinii, prietenul meu a început să se mediocrizeze. N-aș fi crezut. Cînd

într-o dimineată, demiurgul te alege ca să fii domnul K., numai mediocritatea să nu te înghită. Mai bine chitul. Mai bine „shit”-ul american.

De-ajuns de repede, recunosc, l-am pierdut din vedere, ceea ce nu înseamnă că n-au existat maimuțe care, trezindu-mă, îmi aduceau aminte cum începea dimineata lui în „Procesul”. Dar nici nu m-au interesat vreodată cauzele întunecării lui; asta n-o fac decât cu cei din afara mea, cu cei care nu cunosc confesiunea către un perete, către un pahar, către un psihiatru care-și ține și el poza tatălui la căpății.

Acum, cînd i-au anunțat moartea, constat că i-au dat, pentru a-l cuprinde în două imagini, pe scurt, ca la „Actualități”, scena crimei sub perdeaua de nailon din „Psycho” urmată de privirea lui din final, sub pled, recunoscînd că a ucis în numele mamii, și o fotografie, în smoking, voios, în salonul cu năbădăi, whisky, Ingrid Bergman și Yves Montand în celelalte roluri principale. Nimic cu domnul K. din filmul domnului „dublul V”. Nu-i nici un scandal. Pentru mine, fusese singurul și ultimul actor american care pășise - cu șanse de acces - spre Castel. Nu ține de „Actualități”? M-aș face mai bine înțeles dacă aș întreba, monden: nu vă plăcea Perkins?

de Antoaneta Tănăsescu

O minunată revistă

STRĂZILE, dar nu numai ele, zilele, dar nu numai ele, viața noastră aproape într-agă par a se afla, cu toatele, sub puterea inefabilă a jurnalisticii. Și, totuși, chiar în aceste condiții, faptul că recomandăm o revistă (încă o revistă!) are o îndreptățire absolut obiectivă, anunțată încă din titlu. Revista este minunată, ea nu se găsește, însă, la chioșc, nu se citește ci se ascultă căci este vorba despre *Revista teatrului radiofonic*, realizată (în ordine alfabetică) de Iuliana Grumeza, George Marcu și Oana Serafim. O melodie, spunea G. Călinescu acum peste cinci decenii (și nu vom obosi niciodată să reamintim aceste netrecătoare precepte), nu e o simplă adăugare de sunete iar poezia nu e un conglomerat de imagini, ele sînt fenomene care capătă realitate „abia cu apariția unei organizațiuni”. Cu „forma totalității”, deci. Tot astfel, *Revista* de care ne ocupăm acum și aici nu se mulțumește, ca de-a lungul unei ore de emisie, să alătore rubrică după rubrică, nu, ea refuză a păși pe acest drum numai la prima vedere și sigur și dătător de liniște, după cum înțelege să exploreze resorturile de adîncime, sugestive, ale relației dintre comentariu și ilustrația muzicală. *Revista* se rotește cu viteză variabilă în jurul unei idei-pivot pe care o dezvoltă și o ascunde cu egală grație, lăsîndu-ne plăcerea de a o descoperi, o idee din cuprinsul lumii de care se ocupă, adică lumea teatrului. În aceste condiții, audiția este incitantă, capabilă să ofere surprize dar și certitudini, într-un cuvînt, să întrețină convenția dialogului intelectual nestînjinit de grile ce nu-i sînt specifice. Ultima *Revistă* este un eseu dedicat efemerității și eternității actului teatral, radiofonic sau nu, gata a se epuiza, parcă, cu fiecare reprezentare pentru ca, în fond, să reinvie din propria cenușă. Sau lumină. La acest lucru s-a gîndit și Liviu Ciulei iar cuvintele sale care au punctat „organizațiunea” *Revistei* vor putea fi ascultate, cum de altfel am fost anunțați, în *Profilul* ce-i este dedicat în prima săptămînă a lui octombrie. Doldora de informații privind prezentul și viitorul imediat al teatrului radiofonic, *Revista* variază continuu punctul din care își privește „subiectul”, prezentînd premierele din perspectiva regizorilor, actorilor, criticilor, tehnicienilor. Este mai mult decât un gest de colegialitate și curtoazie, este o cale cu adevărat adecvată acestui tip de investigație. S-au detașat două intervenții aparținînd unor oameni de teatru cu reală recunoaștere națională și internațională: actrița Irina Petrescu (*Hotel de lux*, ultimul film în care a fost distribuită a fost distins cu *Leul de argint* la Festivalul de la Veneția) și regizorul Alexandru Darie (montarea, în Anglia, a piesei *Mult zgomot pentru nimic* a fost considerată, în unanimitate, ca un succes). Sînt profesiunile a doi profesioniști, deopotrivă tulburătoare prin curajoasa cercetare și asumare a lumii interioare, numai că această operațiune este mereu temperată de inteligență și cultură, așa că și optimismul și pesimismul cu privire la devenirea destinului personal sau al meseriei în general se lasă controlate de lucirea tăioasă a lucidității. La sfîrșitul *Revistei*, a încercat un singur regret. E nevoie să așteptăm o lună de zile pentru a putea asculta următoarea sa ediție.

TELEVIZIUNE

de Cristian Teodorescu

Un comunicat care n-a fost dat publicității

DE ce trebuie să avem noi ghinionul ca alegerile să se desfășoare într-un moment în care, din felurite motive, nervii tuturor sînt întinși la limită? Sărăcia, nesiguranța zilei de mîine nu sînt sfetnici buni nici cînd e vorba de luat decizii mult mai simple decât aceea de a-ți încredința votul cuiva. Iar orele de campanie electorală sînt de o monotonie exasperantă. Exact ca o mecă de fotbal în care fiecare echipă joacă avînd propria sa minge. De parcă nu ne-ar ajunge monotonia vieții de zi cu zi. Toate partidele ne invită la urne, ca și cum pe o asemenea sărăcie lumea ar avea altceva mai bun de făcut pe 27. Cîți dintre noi se pot plînge că alegerile le strică week-end-ul? Că exercitarea datoriei cetățenești îi împiedică să meargă la iarbă verde, la picnic, cu familia, sau la party, cu amicii? Nici o grijă, absentismul e privilegiul celor care o duc bine și care-i lasă pe politicieni să-și vadă de ale lor, fiindcă oricum trebuie să iasă cineva de pe urma alegerilor.

Pentru cei mai mulți dintre noi, din nefericire, ieșirea din casă, duminică 27, nu va fi o plimbare plăcută, dimineata, mai spre prînz, către seară, ori după lăsarea întinericului, ci mai curînd prilejul de a trage un loz, ca dl Lefter Popescu: „Ași, eu și noroc!” Și după cum merg lucrurile, norocul e încă departe de noi. L-am pus la distanță în urmă cu doi ani. Și am făcut asta atît de bine, încît acum, în loc să vorbim despre fotbal, modă,

filme, femei frumoase și can-can-uri, batem mătânii să ieșim din criză, discutăm despre redresare, ca și cum în acești doi ani am fi avut mîinile legate sau ne-am fi aflat într-un concediu generalizat.

Cum nu vreau să fiu acuzat că fac pe agentul electoral, aproape că n-am despre ce scrie. Scandalul Roșianu-„Evenimentul zilei” s-a consumat, redactorul TVR a fost, deocamdată, tras deoparte. Încît probabil că va redacta știri, alături de dna Neagu. Dna Beclean are alte griji decât să apară pe post, dl Emanuel Valeriu își lansează cartea, cu sprîjinul binevoitor al dlui Paul Anghel, romancier și candidat PSM, dl Hamza și-a luat tîlpășița de la Televiziune, chemat la datorie de *România Mare*, dl Buzdugan trece microfonul de la un vorbitor la altul și se uită la ceas. Iar în rest programul e cum îl știm, printre picături: seriale, Actualități, cite-o dezbateră economică în care se macină aceleași subiecte de mai multe luni, dl Tatulici care a pornit pe urmele emigranților și n-a rămas acolo, primul tur al Cupelor în care singurul mecă de vîzut, cel de la Timișoara, a fost transmis în rezumat. Altfel, la cehi tribune goale, ca și la noi, și aceeași atmosferă deloc veselă. Dacă asta încîntă pe cineva, se pare că nici la ei lumii nu-i mai arde de fotbal.

Mai interesantă e campania prezidențială, făcută în tandem, ca la ciclism, cu întrebări scurte, dar cu răspunsuri lungi. Cu dl Valeriu

Cristea în postură de agent electoral al dlui Iliescu, după ce și-a exprimat de mai multe ori regretul, în reviste și în „Adevărul”, că literatura română rămîne fără critici, din lipsă de combatanți. Asta e... Nici dl Cristea n-a scăpat de virusul politicii militante, oferindu-ne o imagine dostoievskiană a președintelui Iliescu, cu aceeași înțelegere cu care în '90 scria despre batistutele pe care minerii și le-au lăsat acasă, altul fiind scopul venirii lor în Capitală.

Chiar în ziua cînd dl Valeriu Cristea a apărut la TVR, în spațiul de emisie al dlui Iliescu, Hemingway s-a stabilit în Cuba. Dacă serialul ar fi început cu o săptămînă în urmă, în ziua aceea am fi urmărit cum a început prietenia scriitorului cu Fidel Castro.

De curînd, într-o scurtă trecere în revistă a evenimentelor din Peru, printre imaginile de arhivă care ne-au fost prezentate a existat și o secvență cu Llosa, în rol de candidat la președinție. Autorul *Conversației la Catedrală* pare prins binișor în joc. Și, cu puțin noroc (sau ghinion, pentru el ca prozator), putea ieși el în locul lui Fujimori. Ar fi fost interesantă o întîlnire, după aceea, între el și Havel, urmată de un comunicat gen „Cei doi șefi de stat și-au exprimat îngrijorarea în legătură cu evoluția literaturii contemporane”.

Instantanee cu scriitori

Ion Stratan

- Se spune că editurile nu mai riscă să publice versuri. Cum îți explici că "Albatros" a riscat cu volumul tău?

Ion Stratan: - A fost un concurs de împrejurări. La Tîrgul internațional de carte, Editura Albatros, unde era predat de mai mulți ani, l-a considerat printre volumele care nu ar scădea nivelul standului editurii la această manifestare.

- Ce tiraj ai avut?
I. S. - O mie două sute de exemplare.

- Ce ai face dacă ar trebui să debutezi acum?

I. S. - Aș debuta cu articole politice și paradoxuri. În rezervă, cronică de carte sau sportivă.

- Vorbeam despre Ion Stratan poetul.

I. S. - Aș face orice, de la publicarea pe bani proprii, obținută printr-o muncă fizică, pînă la serial de poezie într-o revistă neutră, care apoi să se bucure de succes în volum. Orice, în afară de omagiul adus șefilor politici, pe care eu l-aș interzice prin lege.

- Poeților sau în general?

I. S. - În general, visez stringerea tablourilor înfățișînd șefi politici, confiscarea lor și o amendă uşurătoare aplicată autorilor.

- Chiar și acum, în campanie?

I. S. - Interesul meu, care este intelectual și moral pentru activitatea unei personalități

politice nu se centrează fix pe vreunul dintre candidați, la nici un nivel, președinție sau parlament. E greu pentru mine, care iubesc nonconformismul, să mă centrez pe o persoană care, prin natura acțiunii, vizează rezultate cantitative.

- Ce e cu Ruleta rusească?

I. S. - E un volum în care voi aduna atît poeziile ultimei etape - grupajul cu acest titlu a apărut acum doi ani, în "România literară", cît și paradoxurile din *Cafeaua cu sare*. Nu știu cărei edituri voi încredința acest volum.

- Ca scriitor ești optimist?

I. S. - Un climat civilizat, în care țara să aibă credibilitate externă și să nu stea sub amenințarea schimbării conducerii alese de către persoane nemulțumite că au un salariu numai de cinci ori mai mare decît un profesor universitar, nu îl stabilesc noi, cei care ne cunoaștem din scria. Votul de la 27 septembrie e o imponderabilă, și celor cărora ideea de mai bine nu li se pare suspectă sper ca personalitățile Convenției Democratice să li se potrivească în opțiuni.

- Să vedem.

I. S. - Să vedem... și apoi să trăim.

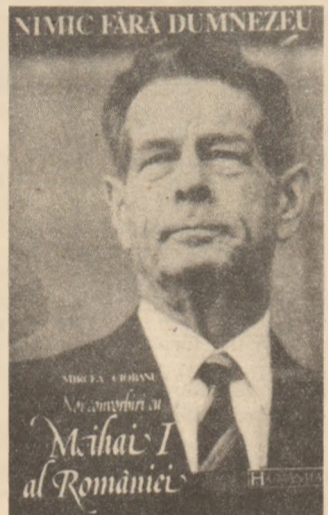
A consemnat
Cristian Teodorescu

Fototeca României literare

Instantaneu în fața Cazinoului din Sinaia, în toamna anului 1964 cu prilejul unei întîlniri a cenacurilor literare. De la stînga la dreapta: Ion Dodu Bălan, Ștefan Dimitriu, Victoria Dragu, Al. Piru, Horia Zilieru, (4 persoane necunoscute), Ana Blandiana, Gh. Achiței, Ion Pop, Victor Kernbach, Adi Cusin, Constanța Buzea, Adrian Păunescu, Romulus Rusan și Gh. Pituț.

În librării

● Mircea Ciobanu - NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU. NOI CONVORBIRI CU MIHAI I AL ROMÂNIEI. Noile Convorbiri au avut loc în noiembrie 1991. Li se adaugă capitolul „Paște,

1992", redactat în urma vizitei regale în țară. (Editura Humanitas, București, 288 p., 350 lei)

● Radu Tudoran - MARIA ȘI MAREA. Reeditare a romanului apărut în 1973. (Editura Arta Grafică, București, 414 p., 352 lei)

● Mircea Cărtărescu - VISUL CHIMERIC. Subteranele poeziei eminesciene. (Editura Litera, 136 p., 98 lei)

● Mihai Zamfir - ACASĂ. Roman (Editura Cartea Românească, 224 p., 190 lei)

● Daniel Drăgan - CHERRY DIN DOVER/ CHERRY DE DOVER. Ediție bilingvă. Versiunea în limba franceză de Romanița Rusu și Jean Francois Mattei. (Editura Arania, Brașov, 82 p., 130 lei)

● Guy de Maupassant - O POVESTE DE DRAGOSTE LA SFÎRȘIT DE SECOL (Yvette). Stefan Zweig - DRAGOSTE LA PRIMA VEDERE (24 de ore din viața unei femei). Traduceri de Mihai Stoian în colecția „Două cărți într-o carte”. (Editura

Gutenberg, București, 90+70 p., 120 lei)

● G. Glotz - CETATEA GREACĂ. Traducere și indice de Mioara Izverna și Pan Izverna. Traducerea notelor de Elena Lazăr (Editura Meridiane, colecția „Arte și civilizații”, 496 p., 220 lei)

● Friedrich Nietzsche - AFORISME, SCRISORI. Selecție, traducere din limba germană și prefață de Amelia Pavel. (Editura Humanitas, București, 272 p., 280 lei)

● Paul-Ludwig Landsberg - ESEU DESPRE EXPERIENȚA MORȚII, urmat de PROBLEMA MORALĂ A SINUCIDERII. În românește de Marina Vazaca. (Editura Humanitas, București, 128 p., 160 lei)

● Max Torpedo - GHICI CINE TRAGE ÎN TINE. Parodie polițistă. Autorul previne că „orice asemănare cu nume, persoane și situații din realitate este pur întîmplătoare”. (Editura Sophia, Arad, 236 p., 250 lei).

Calendar

● 25 SEPTEMBRIE. S-au născut: Henri Jacquier (1900), Marcel Marcian (1914), D. Vatamaniuc (1920), Mihai Giugariu (1929), Pop Simion (1930). Au murit: Constantin Ghiban (1959), Ion Th. Ilea (1983).

● 26 SEPTEMBRIE. S-au născut: Vasile Bogrea (1881), Dan Botta (1907), Xenia Stroe (1916), Cleopatra Loringiu (1957).

● 27 SEPTEMBRIE. S-au născut: Al. Papiu Ilarian (1827), Grigore Hagiu (1933), Ilarie Hinoveanu (1934).

● 28 SEPTEMBRIE. S-au născut: Vasile Părvan (1882), Chiril Tricolici (1924), Valeriu Răpeanu (1931), Leonida Teodorescu (1932), Sina Dănculescu (1934), Ion Iancu Lefter (1940). A murit Ion Teodorescu (1931).

● 29 SEPTEMBRIE. S-au născut: Eudoxiu Hurmuzachi (1812), Iorgu Jordan (1888), Ion Damian (1908), Marosi Barna (1931).

● 30 SEPTEMBRIE. S-au născut: Maria Constantinescu - Pitești (1908), Ovidia Babu - Buznea (1932), Negoită Irimie (1933). A murit Mihail Săulescu (1916).

● 1 OCTOMBRIE. A apărut la Iași, pînă în februarie 1936, revista „Manifest” (1934). S-au născut: Vasile Demetrius (1878), Ana Carenina Iordănescu (1900), Nicolae Coban (1915), Virgil Stoianescu (1915), Nestor Vornicescu (1927), George Niculescu-Mizil (1929), Mihailo Mihailiuc (1940), Ion Stratan (1955). Au murit: G. Sion (1892), Anton Bacalbașa (1899).

● 2 OCTOMBRIE. S-au născut: Francisc Hossu-Longin (1847), Nicolae al Lupului (Nicolae I. Popescu) (1881), Tiberiu Vuia (1900), Miron Radu Paraschivescu (1911), George Corbea (1935), Paul Goma (1935), Viorel Știrbu (1940). Au murit: B. Fundoianu, (1944), Al. Colorian (1971).

● 3 OCTOMBRIE. S-au născut: Vornic Basarabeanu (1922), Constantin Voiculescu (1934), Matei Gavril (1943), Gabriela Hurezean (1952). Au murit: Matei Milu (1801), Leopold Voita (1975), Ștefan I. Nenișescu (1979), Gh. Ionescu-Gion (1980).

● 4 OCTOMBRIE. S-au născut: Mihai Ilovici (1910), Valeriu Munteanu (1921), Florea Firan (1933). A murit Ioniță Scipione Bădescu (1904).

În expoziții

● ARTIȘTI PRAHOVENI, - pictură, grafică, sculptură, decorative. (Teatrul Național, et. 3). Gîndită ca o panoramă a artei plastice prahovene, expoziția oferă, în fapt, un cumul de personale agrementat cu lucrări răzlețe semnate de autori meniți a asigura surdina fondului. Efectul este, însă, contrar celui scontat: numărul lucrărilor n-are nici o relevanță în cîmpul valorii. Nu expoziția în expoziție a lui Valter Paraschivescu, de pildă, conferă nota de interes a manifestării, ci subtilitatea cromatică a unui Victor Zaharia sau nonșalanța și ironia Ritei Rădulescu, pictori prezenți doar cu cîteva lucrări. În ciuda unei cuminenii dominante, pictura reprezintă totuși, sectorul cel mai coerent al întregii expoziții. Grafica, în cea mai mare parte guașă și acuarelă, rămîne cumva în umbra picturii fiind ilustrată, cu cîteva excepții, de

artiști preocupați, în principal, de pictură.

Sculptura oscilează și ea între nota amatoristică a lui Iustin Bratu și rigoarea tehnică seacă a lui Nicolae Kruch, singurul Ștefan Macovei dovedind consecvență formală și date stilistice proprii.

Artele decorative, în special tapiseria, ilustrează impasul, deja cunoscut al acestui gen în plan național.

Profesionismul indiscutabil al artiștilor din zona artelor decorative este o condiție obligatorie, dar nu suficientă, pentru a restitui gestului artistic întreaga sa demnitate. În ansamblu, expoziția *Artiști prahoveni* oferă imaginea încurajatoare a unui fenomen dinamic și complex, dar nu rezervă surprize majore.

● IOANA CRĂCIUN DOBRES-CU - pictură (galeria Orizont). În

apatia expozițională a lunilor estivale, expoziția Ioanei Crăciun reprezintă un eveniment artistic remarcabil. Deși la prima sa personală, pictorița face dovada unei depline siguranțe și maturități. Nota stilistică este cea a unui expresionism paradoxal, inocent și savant în același timp. Sălbăticia expresiei și vitalitatea cromatică sînt permanent controlate printr-o rigoare compozițională în cea mai bună tradiție a picturii noastre interbelice. Expresionismului visceral și abstract al tinerilor pictori ardeleni, Ioana Crăciun îi contrapune datele unei sensibilități sever organizate. Privitorul însuși este transformat într-un partener docil cărui i se oferă și confortul unor repere stabile, dar și frăgezimea experimentului.

Pavel Șușară

Evocare Șerban Cioculescu

■ La Muzeul Literaturii Române a avut loc, luni 14 septembrie a.c., într-un cadru expozițional adecvat, o seară de amintiri literare dedicate lui Șerban Cioculescu, de la a cărui naștere s-au împlinit 90 de ani. Personalitatea marelui critic a fost evocată, din variate unghiuri, de Paul Cornea, Gabriel Dimisianu, Alexandru George, Valeriu Răpeanu, Gabriel Ștrempel, Mircea Vasilescu, Ion Zamfirescu. A fost prezent Barbu Cioculescu, fiul celui omagiat. Actrița Ileana Iordache a citit capitolul final, „Creion”, din „Viața lui I.L. Caragiale” de Șerban Cioculescu.

Un moralist furios

... **T**REBUIA ca Philippe Muray, autorul acestui eseu feroce care se numește *L'Empire du Bien* să fi scris o carte despre Céline: insolenta tonului de-acolo îi vine! Începând chiar de la primele rânduri: „Iată-ne așadar atinși de un Bine incurabil. Acest mileniu sfințeste în miere. Specia umană e în vacanță...” etc. În Céline, și nu în altă parte, mai înțelnic asemenea „execuții” fără drept de apel ale tuturor acelor consensuri pioase care ne otrăvesc; Philippe Muray, discipol ascultător, și-a ascuțit (în tăcere) dinții pe imprecaziile céliniene, regalându-ne în fine (anul trecut) cu-aceste meditații care mușcă! (Eseul lui s-ar mai putea intitula: „Mușc, deci gândesc!”)

Ce este „Binele”, vă veți fi întrebat... Nicidcum ceea ce vă închipuiți. „Binele este răspunsul anticipat la toate întrebările pe care nu ni le mai punem”, constată Philippe Muray. Care nu mai vede, în jur, decât „politeturi, discreții, flaterii, afectări și camuflaje”. Și, mai ales, „nici o idee care s-o depășească pe cealaltă”! Prosta a devenit majoritară - nu a fost oare întotdeauna astfel? - da, însă acum, ea controlează totul! De la „sondaje de opinie” și până la „opinia intimă, gândită (sic) în pacea căminului”, sintem sufocați de cei ce gândesc în locul nostru, pentru că sint mai mulți! Opinia lor vrea ca noi să fim PENTRU cauzele bune și IMPOTRIVA celor rele: jocurile par a fi definitiv făcute și nu mai există cale de mijloc... Totul are aerul unui „trémolo business” („vîrsta zahărului fără zahăr”), în care „nu mai există alte surprize decât cele organizate. Pînă și urile noastre cele mai legitime lasă impresia că au fost găsite în rezervele naturale ale florei și faunei amenințate...” „Trémolo business” - sintagma mi se pare genială; Muray ne mai rezervă câteva. Istoria nu se accelerează așa cum se pretinde, ea galopează din ce în ce mai iute în déjà-vu-ul cel mai domestic, în deja-gînditul cel mai somnambul. (...) Binele este bătrînețea lumii, interminabila vîrstă a treia a planetei. Pentru că nu mai poate, în această companie de războaie ridate (Iraqul), de grozăvii senile (Khomeiny,

Philippe Muray *L'Empire du Bien* Editura Les Belles Lettres, 1991.

Ceaușescu, Kadhafi...) - căci Răul, „comentat” de „vîrsta a treia”, seamănă cu o reclamă obosită în toial unui film palpitant -, pentru că s-a săturat de tot acel compot-cu-Pol-Pot mediatizat (complot?) *ad nauseam*..., personajul eseului lui Muray - căci este vorba de un personaj, locvace și, cum spuneam, „mordant”, care împrumută gândurile autorului pe tot cuprinsul celor 214 pagini ale cărții - pornește („cu sufletul la gură”) în această călătorie la capătul nopții: că este o călătorie, în mare măsură, utopică, don quijotescă, nu mai e nevoie să precizez... Philippe Muray își asumă însă, cu acel curaj oarecum vetust al vechilor cavaleri, rolul ingrât, pînă la capăt: noaptea, în bestiariul său, este acest „Bine” vomitiv - este ceea ce e chiar mai rău decât Răul, de bine ce, în sonoritatea lui „empire”, există „pire”!

Prosta este idolatră - iată primul lucru pe care-l constată eroul acestui eseu; iar Idolul la care se închină prostimea poartă numele de „Binele General”. Odată găsită ținta, personajul lui Muray nu-și dăruiește invectivele: „Binele General este Adevăratul nume comun al Idolului de-a lungul timpurilor și puterea sa se sprijină pe spiritul greoi, pe credulitatea, invidia, ignoranța, viclenia, surzenia și încetineala gregară a aproape tuturor. (...) Sub ce-a de-a Doua Republică, în Franța, poporul a început să servească drept obiect de cult, deci de pretext represiv.” În aceste condiții, a nu „debita catehismul colectiv este un semn de nebunie”; „libertatea de gîndire a fost dintotdeauna un fel de maladie, iată-ne vindecați pe deplin”!... În acest univers gregar irespirabil, „fîntina tămăduirii” nu mai trebuie căutată - ea își intră pe geam la micul dejun! Fumătorii înveterați sint sfătuiți, „pentru binele lor”, să se lase de fumat; alcoolicii, să nu mai bea; erotomanii, să nu se mai dedea exceselor sexuale... pentru că, oricum, „erotismul a avut aerul că triumfă, sub diversele-i forme scrise sau filmate, numai deoarece pâruse a fi destul de rentabil din punct de vedere economic.” În acest context, „chemarea la delațune se etalează deja fără complexe întrucît este spre binele tuturor, și fără a declanșa cea mai mică indignare”...

(Vi se pare o exagerare? Este dreptul dumneavoastră. Dar încercați - dacă puteți - să faceți acest lucru fără a avea aerul că „dreptul dumneavoastră” este mai drept (mai îndreptățit) decât o exagerare... Căci sensul acestui eseu al lui Philippe Muray trebuie căutat în *bruiaj*, în *brutalitatea derapajului* de la acel „drept” pe care-l revendicați cu „îndreptățirea” consensului!

„Bruiaj”, pentru că:
a) Valorile actuale, în pestilența lor magnanimă, vor fi devenit calea cea mai sigură de „prespălare” individuală;
b) Mass-media, care controlează alfa și omega informațiilor, va fi desăvîrșit arta de a-și fi sieși propriul critic: logica Show-ului va fi devenit, astfel, imbatabilă;
c) Într-o lume în care Binele este egal distribuit - la rigoare, cu forța - iar Răul va fi rămas o amintire edulcorată în fundul tubului catodic..., „morală fabulei” va fi dispărut: comentariul fiind absent, afazia poate începe...)

Afazia aceasta poate fi văzută ca Dreptul Unanim: Muray îl vede sub forma „Consensului moale” (altă excelentă sintagmă!) care, spre deosebire de antecesorul său, „Consensul tare” (caracterizat prin atributele unei tiranii care se „culpabilizează prin însuși faptul că se manifestă”), este „în același timp cvasi-invizibil și pretutindeni răspîndit, așadar fără exterior, fără alternativă...”; el este, cum memorabil îl definește Muray, „une violence inattaquable, un extrémisme du Juste Milieu”!

Afazia ar mai putea fi acea „utopie a unui univers în care nu ar mai domni decât gentilețea, tandrețea, bunele intenții”; ar fi „cel mai înfricoșător dintre toate visele, pentru că este realizabil”! Cu ipocrizie, de bună seamă - „fiecărui secol, Tartuffe-ul său”, ne previne Muray -, căci nu spunea, celălalt mare ipocrit, Don Juan, că: „Personajul omului de bine (subl. mea) este cel mai bun dintre toate personajele ce se pot juca”?... Astăzi, Tartuffe s-a lansat în afaceri caritabile la scară planetară, este membru al cutărei organizații SOS - ..., este mediatizat cum se cuvine..., locuiește în ceea ce Muray numește *Cordicopolis*.

„Cordicopolis” este planeta pe care se petrece, la scara 1/1, „apelul kitsch la sentiment împotriva rațiunii”. Lupta lui

L'EMPIRE DU BIEN

ICONOCLASTES-7

PHILIPPE MURAY

LES BELLES LETTRES

Muray cu imperiul Binelui abia începe... Cu exagerare, desigur („luptă”!...); cu ceea ce numeam „brutalitatea derapajului” - singura strategie posibilă. De ce? pentru că:

a) Într-o lume roz-bonbon, „a gîndi” va fi devenit un act de violență exemplară;
b) Pe clișeu afaziei generalizate, articularea unui refuz trebuie însoțită de conștiința exacerbată a incongruenței sale;
c) Orice „diversiune” de la Binele Comun este, cu necesitate, un derapaj: acest derapaj trebuie asumat, cu *brutalitate!*

Brutalitatea îl face să vadă că „filantropia apostolică este poezia unică a acestui afirșit de secol”, și să conchidă: „Răul era solubil în sirop”!

„Arta pompieristă” pe care o divulgă Muray spre finalul eseului său pare să se fi instalat în „dreptul” său - ca unic epilog al utopiei negre orwelliene din „1984”: „În a noastră Țară a Minunilor, Binele nu numai că a acoperit Răul, dar a și interzis ca acesta să fie scris, așadar resimțit sau văzut. Orwell nu s-a înșelat decât cu puțin. Doar culorile dramatice ale profetei sale l-au făcut să rateze ținta: filmul-catastrofă al viitorului avea să fie roz-pastel, iată ce nu prevăzuse el.”

Philippe Muray nu se poate împăca cu acest epilog lamentabil: „Ce spuneti? Pamfletul a devenit, la Cordicopolis, un gen imposibil? Și dacă ar fi exact contrariul? Dacă orice carte mare, de-aci înainte, dacă orice povestire de moravuri bine simțită, orice roman ceva mai energic ar trebui să vireze din ce în ce mai mult, aproape fatal, chiar fără să vrea, înspre pamfletul cel mai vehement?...”

„L'Empire du Bien” este pamfletul aproape romanesc al unui moralist furios.

Alex. Leo Șerban

CRONICA TRADUCERILOR

Locuri pe unde am mai fost

O PREZENTARE a lui Robert Penn Warren (n. 1905) este în sine un encomium: autorul a peste treizeci de volume de proză, poezie, critică literară și dramaturgie și câștigătorul multor distincții, printre care Premiul Pulitzer în 1947. Personalitate întemeietoare de canon, Penn Warren a influențat o întreagă generație de idei critice, colaborarea sa cu Cleanth Brooks sub semnul curentului *New Criticism* fiind binecunoscută.

Convenția artistică, în romanul său, *Locul care mă cheamă*, este cea a autobiografiei nuanțate din perspectiva senectuții personajului principal, Jediah Tewksbury, intelectual original desigur din sud - statul Alabama. Narator

Robert Penn Warren, *Locul care mă cheamă*, în românește de Virgil Ștefănescu-Drăgănești, Editura Univers, 1992.

intradiegetic, conștient de sine („am recitat ceea ce am scris”), Jed va marca limitele textului și-i va defini modul de a fi pe parcursul a peste 400 de pagini, retrăindu-se prin scris: „Ceva continuă să se petreacă în jurul tău și nu vrea să înceteze. Tu ești în afara acțiunii ce se desfășoară și ești, în același timp, și în interiorul desfășurării. De fapt, desfășurarea este ceea ce ești tu.”

Destinul lui Jed capătă relevanță în urma unor „întîlniri” de acum tipice pentru roman: *eroul și războiul* - personajul va fi detașat în Italia, unde este pus față în față cu ororile celei de-a doua conflagrații mondiale; *eroul și dragostea* - „debatuo ergo sum” - căsătoria cu prima soție, Agnes, este un fel de *micro-Love story*, aceasta aflîndu-și moartea în urma unui cancer. Adevărata iubire de-o viață poartă numele Rozelle, iar cei doi se întîlnesc la maturitate și nu reușesc să-și consume sentimentele prea mult timp datorită unei incompatibilități mai

degrabă conjuncturale, decât structurale: Rozelle nu e capabilă să-și părăsească soțul, de care depinde material și care cunoaște o serie de amănunte din tinerețea ei picantă.

Totuși *eroul și căsătoria* - tema revine pentru că Jed nu abandonează și își va găsi fericirea dar tot pentru o scurtă vreme, alături de Dauphine, o fostă doctorandă, ca și el, a Universității din Chicago. În ciuda divorțului, relația rămîne un „loc” de permanentă reîntoarcere.

În sfîrșit, Jed și *profesia* sa: ajutat de un profesor evreu, își va depăși complexul sudist al accentului, va susține doctoratul cu o teză despre *Dante și metafizica morții* și își va continua cariera universitară. Permanentă interferența culturală cu miturile greco-latine și veșnicele comparații cu eroi antici nu vor fi decât demonstrații pe viu ale degradării lor continue.

Ironia detașată a naturalismului modern, precum și folosirea unor detalii șocante (cum ar fi scena, obsedantă pentru Jed, a morții deloc „elegante” a tatălui său) salvează, în general, subiectul, romantic la bază, de sentimentalism. Stilul romanului îl apropie pe Robert Penn Warren de ceea ce chiar acesta numește „romancierul-filosof”, despre care scrie undeva astfel: „Documentația sa despre lume este făcută să ajungă întotdeauna la nivelul valorilor generale; fiecare imagine își dipută caracterul simbolic, iar datele cad mereu sub incidența unei configurații dialectice.”

Ar mai fi de adăugat că marcant pentru personajul principal este locul obîrșiei sale. Chemarea sugerată de titlu poate fi interpretată generic, ca o veșnică ademenire exercitată de acel „imperium intellectus” de care vorbește la un moment dat cineva, dar și geografic, ca o întoarcere către autoritatea imuabilă a originii, către spațiul depozitar al tuturor energiilor rămase accesibile și necesare după o existență accidentată.

O traducere reușită, în maniera, de acum bine cunoscută, a lui Virgiliu Ștefănescu-Drăgănești, deschide accesul la acest roman agreabil al cărui efect de *déjà lu* are și partea sa bună: reîmprospătează memoria noastră literară.

Cosana Nicolae

„Acest tezaur al spiritului - cuvîntul“

■ „Magnifico rettore“, cum i se spune astăzi, cel pe care Montale îl considera un adevărat „Papa al criticii italiene“ și despre care, mai în glumă, mai în serios afirma că este suficient ca, atunci cînd i se scrie, să se indice pe plic „Carlo Bo, Italia“, pentru că tot va primi scrisoarea, s-a născut la Sestri Levante, în 1911.

Studiile universitare și le face la Florența, unde participă la lecțiile lui Montale, ținute și la cafeneaua „San Marco“ și unde se împrietenește cu Mario Luzi, Leone Traverso, Tomaso Landolfi, Dragoș Vrânceanu.

Debutează la revista „Il frontespizio“, condusă de Giovanni Papini și de un grup de scriitori apropiați lui. Primele scrieri sînt niște tablete lirice, „Otto righe“, dintre care cea intitulată „La nostra vecchia casa d'Algeri“ este o nostalgică proiecție a orașului natal. Critica sa este socotită a fi deschis cele mai largi porți literaturii italiene către spiritul european.

În vreme ce Croce ignorase lirica secolului XX, deși estetica sa era socotită un epifenomen teoretic al modernismului italian, Carlo Bo elaborează principiile noii mișcări literare, pe care o conduce, situîndu-se printre principalii teoreticieni și interpreți ai ermetismului.

Din 1938 vine la Universitatea din Urbino ca profesor de franceză, apoi, după numai zece ani,

este numit rector, funcție pe care o îndeplinește și astăzi.

După o perioadă mai dificilă - imediat postbelică - cînd intelectualitatea italiană, „agresiv“ de stînga, îi marginalizase pe toți cei care nu se aliniau ideilor marxist-comuniste - așadar și pe Carlo Bo - el reușește să se impună în critica italiană ca notorie competență. Dar nu este numai atît. Numeroasele sale lucrări se ocupă de mișcările literare europene și cu precădere de mișcările de avangardă, ca suprarealismul, de pildă (*Bilancio del surrealismo*, 1944).

Autor de antologii (*Antologia del surrealismo*, 1944, *Lirici del Cinquecento*, 1942, *Nuova poesia francese*, 1955 etc), Carlo Bo surprinde nuanțele cele mai subtile ce individualizează un poet sau o poezie, alcătuiind, cu migală de artizan, tabloul literar al momentului.

Eseistul (*L'eredità di Leopardi*, 1964, *La religione di Serra*, 1967) creează mici capodopere ale genului, scrise într-un seducător stil „florentin“. Versiunea românească a poetului și prietenului de-o viață, Dragoș Vrânceanu (*Moștenitorul lui Leopardi*, Editura Univers, 1972), păstrează virtuțile originalului.

„Magnifico rettore“ domină astăzi nu numai cetatea universitară, ci și însăși cetatea Urbino, cu

Giuseppe Ungaretti (pe scaun) și Carlo Bo

maiestatea cu care Palazzo Ducale străjuie împrejurimile.

În luna august a.c., la Universitatea din Urbino i s-a conferit lui Ricardo Muti, celebru dirijor și director al Teatrului Scala din Milano, titlul de „Doctor Honoris Causa“. Prezența lui Carlo Bo transformase festivitatea într-un ritual. La terminarea cursurilor de vară pentru străini de la Urbino a asistat și el. Cu acest prilej, a avut bunăvoința să răspundă întrebărilor de mai jos.

Sanda Anghelescu: Stimate domnule rector Carlo Bo, sinteți reprezentantul unei generații numite „de aur“ a culturii, nu numai italiene, ci și europene, ce și-a desăvîrșit educația intelectuală la Florența. Ce a însemnat pentru dumneavoastră Florența?

Carlo Bo: Florența a însemnat capitala inteligenței italiene. Am avut norocul să stau la Florența într-o perioadă foarte prielnică literaturii noastre. Am cunoscut personaje care au marcat dezvoltarea intelectualității italiene din acest secol. De pildă Ungaretti, Montale, Papini sau Palazzeschi, ca dealtfel aproape întreaga literatură a acestei perioade se afla aici, nu numai prin operele publicate, dar mai ales stabilind contacte directe, contacte umane ce s-au transformat cu timpul în adevărate prietenii durabile.

Între cele două războaie, Florența a cunoscut două momente de mare dezvoltare din punct de vedere cultural, intelectual. Primul moment a fost cel al mișcării de avangardă, din jurul anilor 1913, cel de-al doilea se plasează între anii 1934-1940. Sînt două momente importante pentru viața artistică italiană, cu căutări, descoperiri și inovații. Primul s-a manifestat prin revista *La Voce* a lui Prezzolini, sau *Lacerba* a lui Soffici și Papini. Cel de-al doilea era în mod esențial critic, iar Montale se prezenta nu numai ca expresie a unei voci noi, dar și ca indice al unei trăiri magice, al unui substrat transcendental. O bună parte a literaturii din acea perioadă a trecut prin Florența, la mesele cafenelelor din cele două piețe, piața San Marco și piața Vittorio. Pe lângă Poggioli, Luzi, Parronchi, se mai aflau Landolfi, Contini, Gatto, toți cei care între '35 și '40 au dat o literatură ce-și găsește în Florența punctul de întîlnire. Printre noi se afla și un român, poet mult apreciat în Italia, Dragoș Vrânceanu, care studia la Florența împreună cu noi și care mi-a rămas bun prieten, tot restul vieții sale.

S.A.: Din ce anume se năștea acel climat, ce căutau tinerii, cu deosebire la Florența?

C.B.: Cine venea la Florența înțelegea să găsească în literatură, în poezie, o cale de salvare, mijlocul de-a se sustrage retoricii oficiale sau, pur și simplu venea să dea un sens vieții. Anii dictaturii fasciste făcuseră tot posibilul să înăbușe voința de a europeaniza Italia, puterea susținînd o ideologie naționalistă. Luptînd împotriva acestei ideologii, manifestîndu-ne vocația europeană, am tradus în acei ani mari scriitori francezi, englezi, spanioli și am contribuit astfel la cunoașterea lor în Italia. Acest interes față de un ideal european, profundul dezinteres politic și obscuritatea literaturii noastre au fost cele trei puncte principale ale dezvoltării ermetismului, care în felul său a fost o școală de puritate, apărînd autonomia și independența absolută ale autorului.

S.A.: Ce s-a întîmplat cu acești scriitori, critici, artiști după război?

C.B.: Dacă literatura italiană a anilor '40 a supraevaluat funcția poeziei, după 1945 a avut loc o răsturnare a mentalității artistice, nu numai în Italia, ci și în lume. Atenția a fost îndreptată către literatura americană, literatura italiană înregistrînd o perioadă de stagnare. Este perioada neo-realismului. Între 1950-1960 a apărut un nou fel de critică. Se lua în considerare nu numai opera ca atare, ci și biografia, certă influență a marxismului.

S.A.: Ce explicație ar putea avea marele succes înregistrat după război de ideologia marxistă în Occident, unde n-a fost impusă, ca în țările ocupate de sovietici, cu forța?

C.B.: Se pot da diferite explicații, iar cea mai simplă ar fi opunerea acestei ideologii celei fasciste, pînă atunci dominantă. Imaginea bisericii avusese de suferit - fusese susținătoarea și propagatoarea ideilor fasciste - și de aceea influența ei devenise minoră, motiv pentru care ideile ateiste căpătau adepti. Totodată, antipatia și rezistența față

de americani îi determină pe mulți dintre intelectualii din vestul Europei să îmbrățișeze idei comuniste.

S.A.: Și cu toate acestea, americanii n-au făcut gulaguri și n-au exterminat intelectuali, așa cum o făceau comuniștii la noi, în țările ocupate.

C.B.: Lumea în Occident n-a știut ce se întîmpla dincolo de zidul care ne despărțea. Abia după Hrușciov, Occidentul a început să afle adevărul despre cele întîmplate în țările „comuniste“, și așa a început schimbarea mentalității. În sfîrșit, la urma urmelor, stînga a fost, ca atîtea altele, o modă. Cine nu scria într-un anumit fel și la anumite reviste, era considerat reacționar, era marginalizat, minimalizat, ostracizat.

S.A.: Era un fel de tiranie „ideologică“.

C.B.: Exact așa și era. O tiranie ideologică. Sufeream chiar și un fel de cenzură. Cine nu era comunist, sau nu era sensibil la ideile comuniste, dispărea din viața publică și nu se mai vorbea de el.

S.A.: Sînteți considerat un exponent al culturii catolice. Ce este credința pentru un intelectual?

C.B.: Prin credință înțeleg nu supunerea oarbă față de dogme, ci mai curînd încrederea, sinceritatea și pornirea autentică spre ceva cu care inima se identifice. Credința mai poate fi, înainte de toate, o formă de libertate.

S.A.: Prin urmare, care ar fi rolul intelectualului în societate? Ce poziție ar fi de dorit să adopte?

C.B.: Cred că este de datoria intelectualului să intervină în viața societății, nu pentru a protesta, pentru a apostrofa, ci pentru a ne ajuta să ne regăsim pe calea adevărului, a justiției. Și poate că atunci, și clasele politice, guvernele, cei care conduc viața noastră publică, se vor întoarce la o mai corectă evaluare a prezenței noastre, a locului intelectualului în cetate și nu ne vor mai considera, ca pînă acum, ființe inutile, diletanți periculoși sau iresponsabili, sau ca pe niște oameni

ce pot fi cumpărați ori intimidați. Amintind înainte de orice valoarea sacră a cuvintelor, învățîndu-i și pe ceilalți să se impună, vom putea salva cultura. De cel puțin o jumătate de secol, între faptă și cuvînt s-a deschis o prăpastie, iar unii dintre intelectuali - mai mult sau mai puțin - au călcat în picioare acest tezaur al spiritului - cuvîntul.

S.A.: Ar putea, oare, arta să modifice natura umană?

C.B.: Arta nu are nici sarcina, nici datoria de a ameliora natura omului, ci trebuie să răspundă, fără echivoc, căutării adevărului, trebuie să solicite, trebuie să sugereze. În realitate nu este vorba de răspundere socială sau politică, ci numai de răspundere morală. Literatura lipsită de o adîncime în care să-și coboare ancorele este sortită divertismentului, este lipsită de consistență.

S.A.: De foarte mulți ani, stimate domnule rector, sinteți profesor la Universitatea din Urbino. Ce a însemnat Universitatea pentru dumneavoastră?

C.B.: Totul, sau aproape totul. Am venit aici în 1938. Ca tînr literat, aici mi-am scris cărțile, aici mi-am desfășurat activitatea de profesor. Apoi, aici mi-am petrecut, de fapt, viața.

S.A.: Dar România?

C.B.: România se leagă de amintirea unuia dintre cei mai dragi prieteni din tinerețe, poetul Dragoș Vrânceanu. Am fost împreună în timpul războiului și după aceea. După eliberarea lui din închisoare am reușit să-l fac să vină aici de cîteva ori. Raporturile cu România erau foarte dure. Am stimat și iubit la Dragoș Vrânceanu inteligența, gustul artistic, dorința lui de libertate. Trimit, așadar, un salut soției sale, admirabila Florica Vrânceanu și totodată României.

S.A.: Vă mulțumesc mult și vă doresc o activitate cît mai îndelungată.

Sanda Anghelescu
27 august 1992, Urbino

MERIDIANE

„Frumoasele zile ale tinereții mele“

● Ana Novac (în imagine), scriitoare plecată din România și stabilită în Franța, a publicat luna aceasta, la editura Balland, jurnalul său de lagăr cu titlul amar-ironic „Frumoasele zile ale tinereții mele”. Evreică din Transilvania de nord, ea a fost deportată, la 14 ani, întâi la Auschwitz și apoi în alte șapte lagăre de concentrare. Scris chiar

în timpul detenției și ascuns în saboții de lemn, acest jurnal e o mărturie concisă, fără artificii literare, despre viața cotidiană în universul concentraționar, văzută de o adolescentă care găsește în scris un mijloc de a rezista. După război, Ana Novac a devenit autor dramatic și s-a străduit să-și ștergă din memorie trecutul.

„Lire” - într-o nouă formulă

● Pentru a surmonta dificultățile de care amintea la începutul verii Bernard Pivot (fondurile necesare provenind mai ales din publicitatea făcută cărților și editurilor), revista „Lire” va apărea începând din octombrie într-o nouă prezentare și cu rubrici noi, „renovată și întinerită”. Ea va fi structurată în trei secțiuni: *Magazin* (informații literare, ecouri, anchete, interviuri, cronici), *Cărți* (extrase din volume nou apărute, însoțite de comentarii critice) și *Divertissement* (umor cu scriitori, jocuri tematice, vorbe de duh etc.).

Premiul Schiller

● Scriitorul elvețian Hugo Loetscher a primit, pentru întreaga sa operă, Premiul Schiller pe 1992, atribuit de fundația elvețiană Schiller. Distincția, care se va înmîna la 22 septembrie, este dotată cu 33000 mărci. Pe lângă romane și încercări teatrale laureatul este cunoscut și prin scrieri satirice și reportaje literare. Între anii 1964-1969 Loetscher a fost redactor șef al publicației „Weltwoche”. Printre laureații anteriori ai premiului se numără: Friedrich Dürrenmatt, Max Frisch și Denis de Rougemont.

Anii Echenoz

● Editions de Minuit au pus în vânzare, începând cu 28 august, ultimul roman

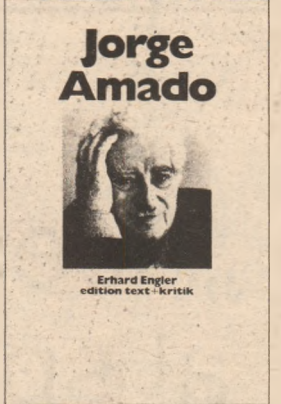

al lui Jean Echenoz (în imagine), numit „Nous trois” („Noi trei”). Iată ce spunea despre acest scriitor (care a primit premiul Médicis în 1983 pentru „Cherokee”) cronicarul ziarului „Le Monde”, Pierre Lepape: „Putem găsi anii 50 în fotografiile lui Doisneau, anii 60 în filmele lui Godard, anii 70 în picturile lui Warhol. Pentru anii 80, există Echenoz și cărțile sale... În anii aceia bărbații și femeile, peisajele, obiectele și chiar și animalele au semănat cu frazele lui Jean Echenoz.”

Jorge Amado

● În toamna aceasta, la München este așteptată apariția monografiei *Jorge Amado* (editura *Text und Kritik*), sub semnătura lui Erhard Engler, lector la Universitatea Humboldt din Berlin, traducător și editor. Această monografie oferă o introducere în „atelierul” celui mai celebru romancier brazilian, prezentându-i cele mai importante romane și descriindu-i viața și activitățile politice ca pe cele ale unuia dintre importanții

creatori literari și observatori ai secolului

nostru. În imagine: coperta monografiei.

35 de ani de teatru

● Valeria Moriconi și-a sărbătorit recent 35 de ani de activitate teatrală interpretând rolul principal în spectacolul *Don Sand, Don Juan*, prezentat cu deosebit succes și la Expoziția Universa-

lă de la Sevilla, precum și la Urbino, Modena, în alte orașe italiene. Piesa anume scrisă de Enrico Groppali pentru apreciată artistă, a fost pusă în scenă de regizorul Egisto Marcucci.

Moda continuărilor

● După *Pe aripile vântului*, a venit rândul romanului *La răscruce de vânturi* de Emily Brontë să fie completat, și tot de o femeie, Lin Haire-Sargent, profesoară de literatură la Universitatea din Boston. Adolescenții

sălbatic Heathcliff reapare în celebrul roman după trei ani de absență ca un gentleman bogat, fără ca Emily Brontë să povestească ce i s-a întâmplat în acest răstimp. Este ceea ce face acum profesoara americană.

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

T. L. S.

● T. L. S. nr 4662 găzduiește, cu ocazia sărbătoririi a 500 de ani de la sosirea lui Columb în Indiile de Vest,

numeroase recenzii și analize de cărți dedicate indienilor americani. În acest an s-au produs valuri de apariții editoriale și de evenimente culturale pe tema identităților amerindienilor. Dell Hymes, profesor de antropologie la Universitatea Virginia, discută cinci evenimente editoriale de acest fel. Despre încercările de reconstituire a limbii huronilor, populație dispărută acum 300 de ani, vorbește Mark Abley.

La capitolul dedicat literaturii franceze, John Weightman ia în discuție riscurile abordării biografice, de tip Sainte-Beuve. Adesea periculoasă și excesivă, critica biografică e preferabilă totuși discursului purist care izolează opera de persoana istorică a autorului ei.

Dacă Proust, care l-a atacat pe Sainte-Beuve, ar fi trăit să vadă această nouă modă în critică, afirmă autorul articolului, el ar fi cerut cu siguranță o întoarcere la Sainte-Beuve.

Robin Buss elogiază ultimul film al lui Jim Jarmush, „Noaptea pe pământ”, constând dintr-o serie de cinci scurte povestioare, de 20-25 de minute și legate între ele prin prezența unui taxi. „Noaptea pe pământ” e un film plăcut, amuzant, realizat de Jim Jarmush împreună cu prietenii săi sau cu prietenii prietenilor săi, printre care cameramanul lui David Lynch, Frederick Elmes.

Lindsay Bond scrie despre montarea spectacolului „Maestrul și Margareta”, în versiunea lui David Graham-Young, la teatrul Almeida. Romanul lui Mihail Bulgakov este reușit adaptat scenei pe care doar 8 actori joacă mai mult de 30 de roluri, în Moscova lui Stalin, în Palestina și în Iad.

Julian Loose recenzează două romane de Morio Kita, un autor japonez modern, ale cărui personaje, captive în instituții psihiatrice, privesc societatea japoneză ca pe o lume pe cale de a înnebuni. Lindsey Hughes salută romanul lui Victor Erofejev, „Frumoasa rusoaică”, apărut în 1990, ca pe o carte care „supraviețuiește noii perioade dificile de tranziție literară din Rusia” iar Joseph Brodsky publică un lung poem, intitulat „Fin de siècle”, „tradus, din rusă de autor”. (F.N.)

Le débat

● Numărul 70 al revistei, care apare de șase ori pe an, însumează acum spațiul a patru luni, mai-august. Sub genericul *Cultură și politică* - legat de apariția în toamna anului trecut a cărții - *L'Etat culturel* (Ed. de Fallois) semnată de Marc Fumarolo, revista oferă un sumar bogat și interesant. *L'Etat culturel* -

mythe ou réalité depășește ca problematică granițele Franței, incluzând și alte culturi europene: engleză, italiană și germană.

În *Du financement public de la culture en Grande-Bretagne*, Stefan Collini, profesor la Cambridge și director al revistei universității încearcă o panoramă a modului cum este subvenționată cultura, a faptului că lipsește un minister al culturii și deci o politică a culturii, evoluția avînd pe diverse planuri (literatură, arte plastice, teatru, muzică), o aproape întâmplătoare participare a statului. Chiar dacă s-a înființat Arts Council ajutat de Committees of the Great and the Good (comitete ale înțelepților), nu se poate vorbi de o repartitie financiară care să susțină edituri, teatre și o plastică a tinerilor. De asemenea „mecenatul” britanic are un caracter întâmplător pe de o parte și o pronunțată înclinare spre domeniile „sigure” (cunoscute sau mondene), pe de altă parte. Bugetul acordat culturii în 1991 a fost de 175 milioane de lire. 33 milioane s-au distribuit cu parcimonie consiliilor regionale, 32 milioane teatrelor, 28 muzicii și 15 dansului - marile beneficiare fiind National Theater (9 mil.), English National Opera (7, 8 mil.), Royal Opera House Coven Garden (7 mil.), Royal Shakespeare Company (6 mil.). Scriitorii, teatrele locale, revistele de poezie, asociațiile de arte și meserii, companiile de dans din restul țării au împărțit între ele puținul rămas. Fostul prim-ministru a micșorat subvențiile iar John Major a realizat un conglomerat ministerial: turism, sport și cultură. Ați!

Andrea Emiliani, suprintendent al serviciului cultural din Bologna și Romagna înfățișează *Liberalités italiennes* la care în afara statului contribuie administrațiile locale, regionale și orașenești. Directorul de la *Zentrum für Kulturforschung* din Bonn, Berlin și Viena, profesor la Universitatea din Bonn și la Școala superioară din Hamburg, Andreas Johannes Wiesand în *Vers le*

centralisme et la culture d'Etats analizează finanțarea culturii, fără să piardă din vedere cele două dimensiuni fundamentale ale conceptului de cultură: raporturile socio-culturale și competiția artistico-literară. Repartiția subvențiilor între guvernul central și guvernul din provincii (Länder) are un caracter organizat, dar frustrează totuși micile edituri și ansambluri, mai ales pe cele ale tinerilor. Antoine Compagnon cu *L'utopie d'une république athénienne*, Bernard Comte - *Pamphlet, histoire et fantaisie. A propos de Monnier, ministre de la culture de Vichy* și Yves Vadé - *Je me souviens des années cinquante* trec în revistă etapele importante ale culturii franceze pînă la zi, răspunzînd unor afirmații ale lui Fumaroli, pe care încearcă să le infirme în pofida „centralizării” și hibelor existente. *L'Etat, la culture et l'esprit* este titlul sub care se grupează răspunsurile lui Marc Fumaroli la întrebările revistei; autorul răspunde cu argumentare sigură, la obiect, militînd pentru o „cultură a sufletului” împotriva „culturii comerciale” a rețetelor prestabilite. (A.F.)

● Criticii germani, care în 1990 au început să dea jos de pe socluri „monumentele” literaturii din fosta R.D.G., reevalundu-le dintr-o nouă perspectivă opera (ca în cazul Christei Wolf), pun acum în discuție și cultul citorva mari scriitori din Germania de Vest. Este vizată generația imediat postbelică a lui Heinrich Böll, Uwe Johnson și Peter Weiss, dar principala țintă rămâne Günther Grass (în imagine), deținătorul unui Nobel pentru literatură.

Stagiune lirică la Roma

● Stagiunea 1992-1993 a Teatrului de Operă din Roma va avea pe afiș șapte opere, trei baleturi și patru simfonice. Ea se va inaugura la 22 decembrie cu „Lucia di Lammermoor” și va continua la 9 februarie 1993 cu „Pescuitorii de perle”. La 25 februarie va urma „Liliacul”, în regia lui Mauro Bolognini, cunoscut datorită multor creații cinematografice. La 11 martie va fi rindul operei „Mayerling” de Barbara Giuranna,

Noul său roman, intitulat *Unkenrufe* („De rău augur”) este analizat fără cruțare în „Frankfurter Allgemeine” și „Die Zeit”, încercându-se o separare între luările de poziție politice ale scriitorului, admirabil luptător pentru drepturile omului, și valoarea strict literară a cărții sale recente, considerată inferioară romanelor ce l-au făcut celebru: *Toba* (1961), *Anul cfinelui* (1971) și *Guzganul* (1986).

O Simone Signoret britanică

● Pe Vanessa Redgrave (în imagine), Tennessee Williams o numea „cea mai mare

crînd-o ca actriță angajată. Acum ea își povestește viața și cariera, într-o carte intitulată

actriță a epocii noastre”. Rolul său de neuitat din filmul *Julia* i-a adus un Oscar binemeritat, con-

simplu *Autobiografie*, a cărei versiune franceză a apărut la editura Lafont în colecția „Vécu”.

Un poem aproape necunoscut

● Revista „La Quinzaine littéraire” publică, însoțit de un comentariu, un poem aproape necunoscut de Larbaud. Este vorba de *Hommage à Góngora* apărut în nr. 2/1927 al revistei madrilene *Gaceta Literaria* în care un grup din poezii generației ‘27 îl omagiază pe Góngora, voind să-l „reabiliteze în fața acuzațiilor de ermetism”, grupul considerându-l drept un „maestru al poeziei”. Numărul omagial poartă titlul generic *1627-Mayo-1927/3 centenario de Góngora* și cuprinde semnăturile lui Unamuno, Ortega y Gasset, Ramon Gomez de la Serna, Jorge Guillén, Rafael Alberti, Jean Cassou.

Schubert

● Genial, rebel blind, îndrăgostit nefericit: cu un instinct sigur pentru lucrurile esențiale, noul roman al lui Peter Härtling trasează diferitele faze din viața lui Franz Schubert (1797-1828) care, deși înconjurat de prieteni și de admiratori, s-a simțit din ce în ce mai singur. Acest roman a apărut în luna august la *Luchterhand Literaturverlag* din Hamburg. În imagine: Coperta romanului dedicat lui Schubert.

O „Ciumă” mult prea lentă

● „Ciuma”, adaptare de Luis Puenzo (autorul multcomentatului film „Istoria oficială”) după Camus, cu William Hurt în rolul doctorului Rieux, este - se pare - foarte departe de romanul omonim; exprimându-și dezamăgirea, cronicarul revistei „Cahiers du Cinéma” constată că ceea ce l-a sedus pe regizorul argentinian a fost „latura de militant Amnesty International avant la lettre” a lui Camus. Filmul amintește „un anumit cinematograf pamphletar al Costa-Gavras, pe care-l credeam de mult înmormîntat”, mai precizează cronicarul, înainte de a conchide: „Rar au apăsătorit de greu 140 de minute peste un ecran...”

Rubrică realizată pe baza lecturilor din revistele: *Lire*, *Die Welt*, *Le Monde*, *La Republica*, *New York Review of Books*, *TLS*, *La Quinzaine littéraire*, *Cahiers du Cinéma*

Atitudini și stări de spirit

● A apărut al doilea număr din *Lettre internationale - ediția română*. O revistă care, în opt ani, s-a impus în lumea iubitorilor de literatură de pretutindeni e accesibilă acum și cititorului român la un preț care nu acoperă nici cheltuielile de tipărire: 125 lei.

Ediția română - vara 1992 are sumarul împărțit în șapte secțiuni, fiecare incluzând și contribuții ale scriitorilor noștri (pe care, nu știu de ce, ești tentat să le citești întâi). Vecinătatea unor nume repute pe plan internațional, precum Adam Michnik, Nadine Gordimer, Blaga Dimitrova, Jean-Marie Domenach, Philippe Jaccottet sau Claudio Magis nu le umbrește, dimpotrivă: parcurgînd toate textele, capeti certitudinea că, bine tradusă și popularizată, literatura română ar putea fi competitivă în orice arie culturală și și-ar căpăta prestigiul meritat (cel puțin tot atât cât cea poloneză, cehă sau maghiară).

Un prim grupaj reunește reflecții despre destinul intelectualilor europeni din vestul și estul continentului, cu problemele lor diferite în funcție de experiențele istorice și sociale deosebite, dar și cu puncte comune în opiniile despre implicare/neimplicare și despre caracteristicile culturale ale sfîrșitului de secol. Dacă sociologul Michael Shafir e de părere că noțiunea de „intelectual neangajat” conține o contradicție în termeni, cea de „intelectual angajat” fiind un pleonasm, istoricul Karl Schlogel crede, dimpotrivă, că „artiștii se situează mai degrabă în marginea evenimentelor” și că datorită lor „e să-și facă meseria cât mai bine cu putință”, lăsînd puterea în seama politicianilor și mulțumindu-se „să dea lucrurilor numele ce li se cuvin”, „să arate imaginile pe care nu le vede nimeni, deși toți le au în fața ochilor”.

Un alt punct de vedere decît cel exprimat peste cîteva pagini de eseistul Lothar Baier („Discursurile în care se iau pe ei înșiși, intelectualii, n.n. - drept criterii de referință denotă convingerea lor că răspund unei cereri reale și tocmai din această cauză nu-mi plac: ele întrețin confuzia deoarece confundă prezența cu puterea” și „ceea ce ne-am obișnuit să numim «dezbateri de idei» nu e, în consecință, de multe ori decît un meci între narcisismele rivale ale autorilor”) are Augustin Buzura în articolul *Intelectualul între eroare și eroism* în care se dă pe sine ca exemplu și conchide: „cred că dacă valorile mari, deosebite, au ieșit la lumină în cele mai negre zile ale comunismului ceaușist, este imposibil ca acum, în deplină libertate, să nu apară. Trebuie însă să ne clarificăm, să privim cu luciditate jur împrejur, fără intoleranțe, fără exclusivism și să recunoaștem cinstit că - așa cum observa profesorul american Peter Gross - gazetăria postrevoluționară, impresionistă, umorală, epidermistă (? n.n.) mai mult a dăunat democrației decît a folosit. Și, din păcate, foarte mulți scriitori mai practică acest tip de publicistică. De aceea, înainte de a întreba pe alții cine sînt și ce au făcut, trebuie să ne punem noi înșine această întrebare.”

Majoritatea scriitorilor români își exprimă opiniile critice nu pentru a dăuna democrației, ci

tocmai pentru că „din păcate”, ea e împiedicată de putere să-și intre deplin în drepturi.

A doua secțiune a sumarului, intitulată oarecum impropriu *A citi sau a nu citi*, cuprinde considerații despre literatură și limbaj în epoca noastră, despre etapele procesului de creație, despre raportul dintre istorie și literatură, dar și proză proprie-zisă: două povestiri, de Gustaw Herling și George Bălăiță și - cu adevărat excepționale, o bucurie pentru admiratorii lui James Joyce (mulți, de cînd cu traducerea lui Mircea Ivănescu) - *Pagini din carnet*, notații din 1914, de la Trieste, în stilul atât de original și sugestiv ce a făcut epocă (Felicia Antip trece cu brio examenul foarte dificil al traducerii acestui text joycean).

Din același capitol eterogen mai reține în mod special atenția și eseul poetei, romancierei și vicepreședintei Republicii Bulgaria, Blaga Dimitrova, despre noua limbă de lemn, văzută din interiorul copacului de un scriitor - om politic nevoit să folosească, în cele două calități, două limbaje și să-și „strice stilul” prin discursuri comune. Ea își asumă cu totul acest risc, motivîndu-și astfel opțiunea: „Politica înseamnă repetiție, variație. Și este în contradicție flagrantă cu esența operei scriitorului (...). Dar cum să te eschivezi de la această responsabilitate? Intelectualul are obligații față de țara lui. Trebuie să răspundă la strigătele de ajutor ce-i răsună sub ferestre. (...) Apelurile tale romantice de pînă mai ieri, din vremea rezistenței împotriva despotismului, te condamnă astăzi la o implicare în realitate. Or, asta merge mîna în mîna cu compromisul. Iar refuzul compromisului duce la pasivitate, care, la rîndul ei, e un compromis cu mult mai grav și mai greu de iertat în raport cu responsabilitatea”.

Cei care, deranjați de „amestecul” scriitorilor în politică, le cer să-și vadă exclusiv de literatură, găsesc aici un posibil răspuns.

Dintre materialele grupate conjunctural sub genericul *1492 și ceilalți* e de citit neapărat *Jurnalul american* al lui Mircea Cărtărescu iar dintre *Documente*, scrisorile cu caracter testamentar ale Alicei Voinescu și ale lui G.M. Cantacuzino, doi valoroși intelectuali ce au suportat lungi detenții în închisorile comuniste și au crezut cu tărie în puterea spiritului de a se descătușa din determinisme înjositoare. Paginată sobru și foarte îngrijit redactată, *Lettre internationale* e o revistă necesară în confruntarea noastră cu mișcarea de idei și cu literatura acestui sfîrșit de secol.

Adriana Bittel

Arc(a) între două cuvinte

● Prea face pe sulfuric Aciduzzu lui Cațavencu susținând că se moare de plictiseală la citirea CUVINTULUI DE AMBE SEXE. Exagerează din teamă de concurență, deși pe frontispiciul primului număr din noua serie, apărut după trei luni de întrerupere, scrie răspicat: „Noi nu concurăm cu nimeni; noi concurăm cu noi înșine”. Acuma, ce-i drept, comparați cu ei înșiși, nu mai au chiar hazul de odinioară al redutabilei Ars Amatoria și nici prea mare chef de glume. În schimb, au idei publicistice. Când toată lumea se înghesuie să pună aceleași întrebări candidaților la președinție, Ioan Groșan, George Țăra și Lucian Ștefănescu iau interviuri doamnelor acestor candidați, dându-le posibilitatea să se autocaracterizeze prin răspunsuri. Cea mai simpatică se dovedește d-na Nadia Constantinescu (scriitor preferat - Marin Preda, pasiuni - cititul ziarelor, nu știe cu ce soție de om politic celebru i-ar plăcea să semene, știe în schimb foarte bine cu ce tip de nevastă i-ar displăcea să fie comparată), iar cea mai sechestrată de clișee, d-na Sabina Funar, trage clopotul limbii de lemn de răsună valesa magistratelor cuvintări: „Ca orice cetățean descătușat de chinurile gândirii totalitariste, apreciez opiniile politice ale soțului meu, ideile politice ale P.U.N.R. și idealurile nobile ale Uniunii «Vatra Românească», ca fiind cele care îmi reprezintă principiile. De altfel, mi se pare normal ca aceste idei să fie împărtășite de majoritatea românilor, de către toți cei care sînt conștienți de pericolul de prindesc statul național unitar român și sînt hotărâți să acționeze pentru zădărnicierea acestor pericole”. Întrebarea despre povestea sa de dragoste cu candidatul de azi îi dă prilej d-nei Funar să-și exprime „speranța că noi și noi generații de tineri vor avea șansa să trăiască aceeași eternă frumoasă poveste de dragoste în condiții de pace”. ● Revista ARCA din Arad, cuprinsă de euforia posibilităților extraordinare ale tehnoredactării computerizate, le încearcă pe toate, în detrimentul cititorului. Pentru a putea citi textele, trebuie întâi să dezlegi șarada așezării lor în pagină, să faci slalom printre poze și să ghicești pe unde s-ar putea continua rîndurile și coloanele. Conținutul acestui număr 7-8 fiind foarte interesant, e păcat că redactorii nu-și îngrădesc puțin plăcerea jocului pe calculator (cam diletantă, avînd în vedere că revista trebuie nu doar privită ci și citită). Dintre paginile de poezie, foarte bun e grupajul lui Alexandru Mușina intitulat *Lecția de engleză* (epifanie banală).

Recenzînd, pe contrapagină, cartea lui Mușina *Lucrurile pe care le-am văzut* (1979-1986), apărută anul acesta la Editura Cartea Românească, Romulus Bucur face anamneza acestui volum resping de cenzură în vara '89 și stabilește numitorul comun dar și diferența specifică a poetului față de colegii de generație. Un eseu strălucit despre „*Tirgovișteanul*” Țepeneag, „*oniric*” Radu Petrescu și „*textualist*” Kogălniceanu semnează Gheorghe Crăciun, în calitatea sa („pe care nu mi-am revendicat-o niciodată”) de autentic textualist. Paginile de externe, „*Bibliotheca universalis*” fac parțial o concesie gustului comun publicînd un fragment din *Tăcerea mieilor* de Thomas Harris, alături de poete contemporane din Coreea de Sud, în traducerea Mirei Lupeanu. Semnalăm din acest număr și nostima continuare a glumei cu Max Torpedo și „*polițistul*” său *Ghici cine trage în tine*, printr-un interviu cu misteriosul autor „*american* de origine română” ale cărui personaje se numesc - pur întâmplător - maiorul Eugen Simion, Căpitanul Fane Neagu, Daniela Crăsnaru, doctorul Buzura etc. ● Din CUVINTUL unisex nr. 37 aflăm că Lucian Pintilie a fost invitatul lui Bernard Pivot la celebra emisiune *Bouillon de culture* de duminică 6 septembrie. Tema emisiunii de pe Antenne 2 a constituit-o lansarea pe marile ecrane din Franța a filmului *La chène* (Balanta). Word Press relatează: „Pe parcursul emisiunii, referindu-se la actuala situație politică din România, Lucian Pintilie a deplins indecizia factorilor politici și a justiției române în instrumentarea și declanșarea procesului comunismului. Regizorul nu s-a sfîșit să critice atitudinea prudentă și rezervată a candidatului Convenției, Emil Constantinescu, pe marginea acestei chestiuni. Dacă nu va fi declanșat acum acest proces, România riscă să intre într-o lungă somnolență istorică, consideră cunoscutul regizor român. E regretabil, mai spune Lucian Pintilie, că dl. Emil Constantinescu apreciază momentul de față inoportun pentru declanșarea unui asemenea proces. Dacă dumnealui, candidatul opoziției, gîndește așa, atunci șansele acestei opoziții sînt, pe viitor periclitate, a fost de părere autorul *Balantei*.” ● Într-o efervescență de zile mari, H. Parcea, autorul celei mai afurisite rubrici de revistă a presei din cîte apar, ne povestește între altele ce scrie Dumitru Bălăeț despre opțiunea sa electorală: „În „*Socialistul*”, el zice că, mort-copt, cu PSM-ul. „Eu, oricum, chiar cu părul alb, voi ieși în întîmpinarea soarelui, surzînd pe întreaga întindere a gândirii mele”. ● Un suris pe 16 mm ● De ne-ar fi sursul cît gîndirea, am fi poporul cel mai încruntat din toată omenirea ● Asta am zis-o-n versuri ca să anunț o altă capodoperă a lui Bălăeț socialistu' ● Poezia *Am iubit o femeie în salopetă* ● Nu-i nimic, tovarășu' ● Alții le iubesc în beciuri, debarale, depouri, triaje, cînești, puncte de colectare a deșeurilor toxice etc. Și pînă la urmă le mai și tranșează”.

De ce nu-mi spui simplu, maestre?

● De un umor silnic, oricum jenant pentru cel care semnează Ionel I. Cristoiu, textul din caseta intitulată *Nicolae, dă-te mai încolo!* apărut pe prima pagină a numărului 37 din *ACADEMIA CAȚAVENCU*. Condoleanțele adresate aici lui Dan Deșliu nu ni se par o probă de umor negru, ci de lipsă de măsură. Nu putem glumi chiar cu absolut orice, dect dacă vrem să descalificăm totul. Nădăjdum că directorul literar al săptămînalului va

reflecta, cu umor sau fără, asupra acestui subiect, cu atît mai mult cu cît textul din casetă a apărut în locul din revistă în care ne-am deprins să citim editorialele sale. ● La rubrica Panoptikon din *CONTEMPORANUL* nr. 37 este elogiată pe larg schimbarea de ținută a revistei *CONTRAPUNCT*, cu o șarjă, în termeni urbani îndreptată spre poetul Ion Stratan, după care, în final, se schimbă și tonul și limbajul într-o manieră nepotrivită cu ținuta *Contemporanului*. Vă oferim două eșantioane: „Nu putem încheia fără a semna grupajul de versuri al poetului Petru Cărdu, analiticul micro-eseu semnat de Anca Delia Comăneanu, o voce narativă individualizată în proza generației sale, cît și acid-savuroasa rubrică a lui Bedros Horasangian: *Radio Erevan*”. După această încheiere, autorul prezentării mai scrie una (să fie un P.S. nemarcat?): „Și, pentru că tot sîntem la momente vesele, să-l ascultăm (dar nu prea tare!) pe „*pișcot*” (pardon! „*piticot*”) Hanibal Stănculescu, probabil cel mai tare gazetar din asociația de bloc de care aparține. ● Gastrita asta vorbitoare are opinii: „În *Evenimentul zilei* (...) o bulină stingerie și complet nesărată realizată de Jack Christoiu după chipul și asemănarea sa - dl. Traian T. Coșovei (de ce nu-mi spui simplu, maestre! - n.n.) îmi face cîntec de a-mi pomeni numele...” ● De ce mă huidui, băi, Hanibalule! ● Noi am mai spus că vor fi unii care din *Casa Europei* n-o să apuce să vadă dect subsolul. ● Hanibalule! Nu știi că la Zoo Băneasa mai sînt locuri libere?! Început din mai nimic, schimbul de replici între Traian T. Coșovei, autorul acestei note din *Contemporanul*, și Hanibal Stănculescu nu e, din nefericire, un duel polemic, ci un tot mai înfrîntător schimb de insulte. ● În vreme ce Vadim Tudor elogiază. Pe Mircea Hamza: „Un excelent ziarist.” Excelentul ziarist se ocupă de campania Partidului România Mare, după ce a demisionat de la Televiziune. ● „Grație mimicii elocvente a dlui Cornelius Roșianu și a jocului său de mîini, toată lumea a aflat sîmbătă seara că și ziaristii se împart, ca și lăutarii, în două categorii: urechiști și notiști. Nu i-a întrebă dl. Roșianu pe toți lăutarii: precis se împart la mai multe” sau cu un citat din același excelent articol: „Ale vieții două fețe...” Dna Tia Șerbănescu, autoarea acestui *Bref*, e printre puținii polemisti din gazetăria românească de azi care nu-și pierd niciodată eleganța și nu confundă atacul cu insulta. ● Din nr. 35 din *LUCEAFĂRUL* aflăm că *Poetul Ion Nicolescu și-a depus candidatura la Președinția țării din anul 1978*. Afirmăția, citată de Liviu Ioan Stoiciu în titlul rubricii sale *Dictatura personală*, aparține chiar fostului candidat și a fost formulată în revista *România internațională* nr. 8, al cărei proprietar și editor este Ion Nicolescu. ● Titlu în *EVENIMENTUL ZILEI*, nr. 73, *Numele președintelui la mare înălțime*, iar dedesubt: *Pe Crucea de pe Caraiman scrie „Jos Iliescu”*. Crucea de pe Caraiman a fost ridicată în memoria eroilor din primul război mondial. Măcar din acest motiv și n-ar trebui să fie confundată cu panourile de afiș electoral. În prezent, acestea sînt, pe rînd, împodobite și apoi jumulate de felurii agenți electorali care pentru a face loc afișelor proprii le smulg pe cele existente sau, cei mai comozi, lipesc direct propriile afișe peste cele ale adversarilor, transformînd astfel panourile de afiș într-un soi de palimpsest electoral. Cum informații în această privință apar în toate cotidienele, adesea contrazicîndu-se, nu vom menționa sursa. ● În schimb, anunțăm cu plăcere că studenții din Cluj scot o revistă de teatru, intitulată *THALIA* - cam previzibil! - care grație generozității sponsorilor săi a ajuns la cel de-al treilea

număr. Articolele sînt scrise cu talent, nerv și, mai ales, cu competență.

Politică fără delicatețe

● Un răspuns plin de vervă - o vervă sarcastică, profund destabilizatoare - dă Victor Rebenigui unei întrebări, abia schițate, a lui Bogdan Burileanu referitoare la situația politică actuală din România. Răspunsul este cu atît mai surprinzător cu cît se compune el însuși din numeroase întrebări: „... mă tot întreb de unul singur cum e posibilă atîta nerușinare? După ce ai avut puterea absolută doi ani și jumătate, timp în care ai susținut că tu nu ești același lucru cu PCR-ul... Și ai făcut ce-ai vrut, dar *absolut* tot ce-ai vrut... Ai dus țara de răpă (delicat spus!), iar acum să ai tupeul... nerușinarea să vii iarăși și să pretinzi că nu ești nici fostul PCR, nici fostul FSN, că ești altceva... Adică așa, ca un nou născut, curat și pur, și să pretinzi că vrei să conduci în continuare... să duci pînă la capăt dezastrul general în care ne aflăm și de care ești singurul răspunzător??? Iar pentru asta îți bați joc de prostia și sărăcia unora, ca să le promiți celorlalți... ce? C-o să fie tot așa, ba chiar mai rău dect atîta...” (*FORMULA AS* nr. 41). Nu avem nici o îndoaială că personajele vizate se vor recunoaște în portretul moral făcut de ilustrul actor și se vor grăbi să-i răspundă la întrebări. Eventual, prin Alexandru Mironov, care va anunța cu acest prilej și un război civil... ● În revista *VATRA* nr. 257, pe pagina întîi, este publicat un fulminant și, în același timp, foarte riguros argumentat articol al lui Cornel Moraru despre falimentarea politică a actualului președinte al țării. Concluzia este drastică: „Pare de necrezut,

dar în doi ani de zile Ion Iliescu a ajuns aproape la fel de odios ca și Ceaușescu, pentru mulți dintre români (mult mai mulți dect crede el). Așa ceva, în istorie, nu rămîne nesancționat. După cum merg lucrurile, este posibil ca scadențele să se amîne din nou (și după apropiatele alegeri din septembrie). Dar cu cît amînarea va fi mai lungă, cu atît efectele vor fi mai dezastruoase. Și, din păcate, nu doar pentru Președinte și Președinție, ci pentru întreg poporul român.” De acolo, din Trgu Mureș, Cornel Moraru vede mai clar lucrurile chiar și dect unii publiciști din București...

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133-135, București, sector 1. Telefoane: 50.62.86, 50.47.28, 50.33.69, Fax: 12.82.53.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Alex. Ștefănescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel, Alexandra Ciocărlie (externe), Maria Ionescu (secretar de redacție), Mihai Grecu (tehnoredactor), Elena Horasangian, Laura Popa, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu (corectură), Elena Mareș (stenodactilografă), Andriana Fianu, Nicoleta Micu (secretariat), Maria Micu (curier).

Colegiul de conducere: Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Mihai Pascu, Alex. Ștefănescu, Adriana Bittel, St. Aug. Doinaș (reprezentant al Uniunii Scriitorilor) și Valentin Racoviță (reprezentant al grupului de publicații Topaz).

Pașionate pe calculator: George Cojocariu, Mircea Stoian

Correspondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Dorin Tudoran (Washington)

Editor:
Topaz G.A. S.R.L.

Președinte:
Octavian Mitu

24 pag. - 50 lei